

ТАВХИД АҚИДАСИ

[Ўзбекча – Uzbek – الْأَوْزَبْكِي]

Шайх Солиҳ ибн Фавзон ибн
Абдуллоҳ ал-Фавзон

Таржимон: И smoил Мухаммад Яъқуб

Мухаррир: Абу Абдуллоҳ Шоший

عقيدة التوحيد

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

فضيلة الشيخ صالح بن فوزان
بن عبد الله آل فوزان

۴۰۸

ترجمة: إسماعيل محمد يعقوب
مراجعة: أبو عبد الله الشاشي

МУҚАДДИМА

Бисмиллахир роҳманир роҳийм

Оламлар Робби Аллоҳга ҳамду санолар, Унинг содиқу амийн Пайғамбариға ва у зотнинг аҳли ва асҳобига саловоту саломлар бўлсин...

Бу китобнинг мавзуси тавҳид ҳақида бўлиб, уни мухтасар шаклда ва ибораларини енгил ва тушунарли бўлишига аҳамият қаратдим. Унда бир қанча манбалардан, хусусан буюк алломалар – шайхулислом Ибн Таймия, аллома Ибн Қаййим, шайхулислом Мухаммад ибн Абдул-Ваҳҳоб ва унинг шогирдлари бўлмиш муборак даъват имомлари китобларидан иқтибослар келтирдим.

Шубҳасиз, исломий ақида хусусидаги илм барча илмлар ичida энг асосийси бўлиб, амаллар тўғри, Аллоҳ ҳузурида мақбул ва эгаларига фойдали бўлиши учун бу илмни ўрганиш, ўргатиш ва унга амал қилишга қаттиқ аҳамият бериш зарурдир. Хусусан, бугунгидек динсизлик, тасаввуф, таркидунёчилик, мозорларга сифиниш, пайғамбар йўлига зид бўлган бидъатлар каби ҳар хил оқимлар кенг тарқалган замонда яшаб турар эканмиз, унинг аҳамияти янада яққол кўзга ташланади. Бу оқимлар ғоят хатарли бўлиб, мусулмон киши улар қаршисида Китоб, Суннат ва салафи солих йўллари асосига қурилган соғлом ақида куроли билан қуролланмоғи лозим. Акс ҳолда, йўлдан оздирувчи бу оқимлар уни ўз домига тортиб кетиши мумкин. Бу эса мусулмонларнинг фарзанд-

ларига соғлом ақиданы асл манбаларидан ўргатишга қаттық аҳамият беришни тақозо қилади.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримизга, у зотнинг аҳли ва асҳобига саловот ва саломлар йўлласин.

БИРИНЧИ БОБ: АҚИДА ИЛМИГА КИРИШ

Бу боб қуйидаги бўлимларни ўзи ичига олади:

Биринчи бўлим: Ақида маъноси, унинг дин биносининг пойдевори сифатидаги аҳамияти.

Иккинчи бўлим: Соғлом ақида манбалари ва ақидани қабул қилишдаги салафлар манҳажи.

Учинчи бўлим: Ақидадан оғиб кетиш ва ундан сақланиш йўллари.

БИРИНЧИ БЎЛИМ: АҚИДА МАЪНОСИ, УНИНГ ДИН БИНОСИНИНГ ПОЙДЕВОРИ СИФАТИДАГИ АҲАМИЯТИ

Ақиданинг луғавий маъноси

Ақида ва эътиқод сўзлари «боғлаш» маъносидаги «ақд» (عَهْد) сўзидан олинган бўлиб, «фалон нарсага эътиқод қилдим» дегани, унга дилимни ва қалбимни боғладим, деганидир. Инсон ақида билан диндорга айланади. Ақида қалб амали бўлиб, у қалбнинг бир нарсага ишониши ва тасдиқлашидир.

Ақиданинг шаръий маъноси

Ақида Аллоҳга, малоикаларига, китобларига, пайғамбарларига, охират кунига, қадарнинг яхши ва ёмонига иймон келтиришдир, буларни **иймоннинг руқнлари** деб аталади.

Шариат икки қисмга – эътиқодий ва амалий ишларга бўлинади.

Эътиқодий ишлар амалнинг кайфиятига (шакли шамойилига) тааллуқли бўлмаган, Аллоҳнинг рубубиятига, Унга ибодатнинг вожиблигига эътиқод қилиш, шунингдек юқорида айтилган барча иймон руқнларига эътиқод қилиш каби ишлардир. Уларни **асллар** деб номланади.

Амалий ишлар амалнинг кайфиятига тааллуқли бўлган, намоз, закот, рўза ва бошқа амалий хукмларга ўхшаган ишлардир. Уларни **фарълар** (тармоқлар) деб номланади. Чунки, булар яроқлилик ва яроқсизлик жиҳатидан унисига (яъни аслларга) бино қилинади.

Соғлом ақида – дин унинг устига қуриладиган ва амаллар у билан саҳиҳяроқли бўладиган асосдир.

Аллоҳ таоло айтади:

«Ким Роббига рўбарў бўлишидан умидвор бўлса, у ҳолда яхши амал қилсин ва Роббига бандалик қилишда бирон кимсани (унга) шерик қилмасин!» (Қаҳф: 110).

«Дарҳақиқат сизга ҳам, сиздан аввалги (пайғамбарларга ҳам шундай) ваҳий қилингандир: Қасамки, агар мушрик бўлсанг, албатта қилган амалинг беҳуда кетур ва албатта зиён кўрувчилардан бўлиб қолурсан!» (Зумар: 65).

«Бас сиз Аллоҳга — У зот учун динингизни холис қилган ҳолда ибодат қилинг! (Эй инсонлар), огоҳ бўлингизким, холис дин ёлғиз Аллоҳницидир» (Зумар: 2, 3).

Ушбу ояти карималар ва шу маънодаги бошқа кўплаб оятларда амаллар фақат ширқдан холи бўлсагина мақбул бўлишига далил бордир. Шунинг учун пайғамбарлар — уларга Аллоҳнинг саловоту саломлари бўлсин — энг аввало ақидани тузатишга аҳамият қаратганлар. Улар ҳамма нарсадан аввал қавмларини ягона Аллоҳгагина ибодат қилишга ва Ундан ўзгага ибодатни тарк қилишга даъват қиласардилар.

Аллоҳ таоло айтади: «**Аниқки, Биз ҳар бир умматга: «Аллоҳга ибодат қилинглар ва шайтондан йироқ бўлинглар», (деган ваҳий билан) бир пайғамбар юборганмиз»** (Наҳл: 36).

Ҳар бир пайғамбарнинг қавмига айтадиган биринчи сўzlари шундай эди:

«Аллоҳга ибодат қилинглар! Сизлар учун Ундан ўзга бирон Илоҳ йўқдир» (Аъроф: 59, 65, 73, 85).

Нух, Худ, Солих, Шуайб ва бошқа пайғамбарлар ўз қавмларига шундай хитоб қилганлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбарликнинг илк даврида, Маккада ўн уч йил мунтазам равишда одамларни тавҳидга ва ақидани тузатишга чақиридилар. Чунки, дин биносининг асосий пойдевори шудир. Барча замонларда даъват эгалари ва ислоҳга чорловчилар пайғамбарлар изидан бориб, биринчи навбатда даъватларини тавҳидга чорлаш ва ақидани тузатишга чақиришдан бошлардилар, шундан кейингина диндаги бошқа буюрилган ишларга ўтардилар.

ИККИНЧИ БҮЛİM:

СОГЛОМ АҚИДА МАНБАЛАРИ ВА АҚИДАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШДАГИ САЛАФЛАР МАНХАЖИ

Ақида тавқифий (далилга боғлик) бўлиб, факат шариат соҳиби томонидан келган далил билангина событ бўлади ва унда рай (фикр) ва ижтиҳодга ўрин йўқдир. Шундан келиб чиқиб, унинг манбалари ҳам Китоб ва Суннатда келган далилларга чеклангандир. Чунки, Аллоҳни ва Унга нисбатан эътиқод қилиниши вожиб бўлган ва Уни поклаш лозим бўлган нарсаларни ҳеч ким Унинг ўзидан кўра яхшироқ билмайди, Аллоҳни Унинг Ўзидан сўнг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан кўра яхшироқ билувчи йўқдир. Шунинг учун салафи солиҳнинг ва уларга эргашгандарнинг ақидани қабул қилишдаги манҳажи Китоб ва Суннатга чекланган эди.

Аллоҳ таоло ҳаққида Китоб ва Суннат нимага далолат қилган бўлса, улар ўша нарсага иймон келтирдилар, эътиқод килдилар ва унга амал қилдилар. Нима нарсага Аллоҳнинг Китоби ва Пайғамбарининг Суннатида далолат келмаган бўлса, ўша нарсани Аллоҳ ҳаққида ножоиз санадилар ва уни рад қилдилар. Шунинг учун улар ўртасида эътиқод борасида ихтилоф бўлмади, барчаларининг ақидалари битта ва жамоатлари бир бўлди. Чунки, Аллоҳ таоло Унинг Китобини ва Пайғамбарининг Суннатини маҳкам тутган кишиларни жамул-жам ва иттифоқ қилишга, эътиқодларини тўғрилаб қўйишга ва манҳажларини бирлаштириб қўйишга Ўзи кафил бўлган.

Аллоҳ таоло айтади: «Барчангиз Аллоҳнинг арқонини (Қуръон ва Суннатни) маҳкам тутиңгиз ва бўлинмангиз!» (Оли Имрон: 103).

Аллоҳ таоло айтади: «Сизларга Мен тарафдан ҳидоят келганида ким Менинг ҳидоятимга эргашса, йўлдан озмас ва баҳтсиз бўлмас» (Тоҳа: 123).

Шунинг учун улар нажот топувчи фирмка деб номланганлар. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам уммат етмиш уч фирмага бўлиниб кетиши, барчаси дўзахга кетиши ва факат биргина фирмка ундан нажот топиши ҳақида хабар берган ҳадисларида айни уларнинг нажот топишларига гувоҳлик берганлар, ўша битта фирманинг кимлиги ҳақидаги саволга жавобан: **«Улар бугунда мен ва асхобларим тутган йўлни ушлаган кишилардир»,** деганлар (Ҳадисни Имом Аҳмад ривоят қилган).

Дарҳақиқат, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам хабар берган нарсанинг тасдиқи кўринди. Айrim инсонлар ақидаларини Китоб ва Суннатдан бошқа, илми калом ва юонон файласуфларидан қолган мантиқ қоидалари устига қуришгач, эътиқодда тойилиш ва фирмаларга бўлиниш ҳосил бўлди ва бу ўз навбатида бирлик ва бирдамликнинг йўқолишига, жамоатнинг бўлиниши ва ислом жамиятининг парчаланишига олиб келди.

УЧИНЧИ БҮЛİM: АҚИДАДАН ОГИБ КЕТИШ ВА УНДАН АҚЛАНИШ ЙҮЛЛАРИ

Соғлом ақидадан оғиб кетиш йүқлик ва ҳалокатга юзланиш демакдир. Зеро, соғлом ақидагина инсонни фойдали амал сари ҳаракатлантирувчи энг катта кучдир. Соғлом ақидада бўлмаган киши ўзига ёпирилиб келаётган шак-шубҳа ва гумон уюмлари гирдо-бida қолади ва баҳтли ҳаёт йўлларини тўғри кўра олмай қолади. Оқибатда, ҳаётида ҳаловат йўқолиб, танг-тор ҳаётга гирифтор бўлади ва бу тангликдан қутулиш учун ўзини ҳар тарафга уради, охир-оқибат баъзан ўзини ўлдиришдан бошқа чора тополмайди. Бу ҳозирда соғлом ақида йўлидан маҳрум бўлган жуда кўп ҳалқларда гувоҳ бўлиб турилган воқеликдир. Соғлом ақида ҳукм сурмаган жамият баҳтли ҳаёт кечириш омилларидан буткул маҳрум бўлган ҳайвоний жамиятдир. Гарчи, унда моддий ҳаёт воситалари ва тириклик омилларидан жуда кўп нарса муҳайё бўлса-да, булар унинг учун баҳтли ҳаёт кечиришга етарли бўлмасдан, бу нарса кофир жамиятларда кўриб турилганидек, аксар ҳолларда вайроналик ва ҳалокат сари етакламоқда. Чунки, моддий факторлар уларнинг хусусиятлари ва манфаатларидан истифода этиш учун тўғри йўл-йўриқ ва йўлланмаларга муҳтождир. Йўл-йўриқни эса факат соғлом ақидагина бера олади.

Аллоҳ таоло айтди: «(Юборган барча пайғамбарларимизга шундай дедик): Эй пайғамбарлар, ҳалол-пок таомлардан енглар ва яхши

амаллар қилинглар! Албатта Мен қилаётган амалларингизни билувчи дирман» (Мұмминун: 51).

Аллох таоло айтди: «Аниқки Биз Довудга (улуғ) бир фазл-марtaba ато этдик «Эй тоғлар ва қушлар, (Довуд) билан бирга тасбек айтинглар!» Ва унинг учун темирни (хамирдек) юмшоқ қилиб қўйдик. (Ва унга дедик): «Совутлар ясагин ва (уларни) тўқишида аниқ-пухта иш қилгин! (Эй Довуд хонадони), яхши амал қилинглар! Зоро Мен қилаётган амалларингизни кўриб турувчи дирман». Сулаймонга эрталаб бир ойлик, кечки пайт бир ойлик (масофани босиб ўтадиган) шамолни (бўйсундирдик) ва унинг учун мис булоғини оқизиб қўйдик. Яна жинлардан ҳам Роббининг изни-иродаси билан унинг қўл остида ишлайдиган кимсаларни (бўйсундириб қўйгандирмиз). Улардан ким Бизнинг амримиздан тойилса, Биз унга ўтолов азобидан тотдириб қўюрмиз. Улар (Сулаймонга мисдан) у хоҳлаган нарсаларни — ибодатхоналарни, ҳайкалларни, ҳовузлар каби (кatta) лаганларни ва (ўчоқларга) ўрнашган (вазмин) қозонларни қилиб берурлар. «(Эй) Довуд хонадони, (Аллох сизларга ато этган бу неъматларнинг шукронаси учун) амал-ибодат қилинглар! Бандаларим орасида шукр қилувчи (зотлар жуда) оздири» (Сабаъ: 10-13).

Бинобарин, моддий қувват ақида қуввати билан чамбарчас боғланган бўлмоғи лозим. Қачон ботил ақидаларга оғиб кетиш билан ундан ажралиб қолса, у ҳолда моддий куч-қувват вайронагарчилик ва бузғунчилик воситасига айланиб қолади. Бунинг

исботини ҳозирда моддий күч-күдратта эга, бироқ соғлом ақидага эга бўлмаган коғир давлатларда қўриб турилибди.

Соғлом ақидадан оғиб кетишнинг бир неча сабаблари бўлиб, уларни билиб олиш зарурдир. Улар ичида энг муҳимлари қуидагилар:

1. Саҳих ақидани ўрганиш ва ўргатишдан юз ўгирилиши ёки унга етарлича аҳамият бермаслик туфайли уни билмаслик. Бунинг оқибатида, саҳих ақидани ҳам, унинг зиддида бўлган бошқа мағкураларни ҳам билмайдиган, натижада ҳақни ботил, ботилни эса ҳақ деб эътиқод қиласидиган авлод вужудга келади. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анху айтганларидек: «Агар жоҳилиятни танимайдиган одам Исломда улғайса, Исломнинг ҳалқалари бирмабир бузилаверади».
2. Ота-боболар йўлига таассуб қилиш ва гарчи ботил бўлса-да, улар тутумини маҳкам тутиш, унга хилоф келувчи нарсани, гарчи ҳақ бўлса-да, тарқ қилиш. Аллоҳ таоло айтганидек: «Қачон (мушрикларга): «Аллоҳ нозил қилган ҳукмларга бўйсунинг», дейилса, улар: «Йўқ, биз оталаримизни қандай йўлда топган бўлсан, ўшанга эргашамиз», дейишади. Агар оталари ҳеч нарсага ақллари етмайдиган, тўғри йўлни тополмайдиган бўлсалар, ҳама?» (Бақара: 170).
3. Одамларнинг ақида хусусидаги сўзларини уларнинг далилларини билмаган ҳолда, ё далилларининг саҳиҳлиги даражасини билма-

ган ҳолда олиш билан кўр-кўронга тақлид қилиш. Жаҳмийлар, мұтазилийлар, ашъарийлар, сўфийлар ва бошқа мухолиф фирмаларнинг воқелиги бунга мисол бўладики, улар ўзларидан илгариғи залолат пешволарига кўр-кўронга тақлид қилиб, адашдилар ва соғлом эътиқоддан бурилиб кетдилар.

4. Азиз-авлиёлар шахсида ғулув кетиш, уларни ўз даражаларидан юқори қўйиш, чунончи уларни Аллоҳдан бошқа ҳеч ким кодир бўлмайдиган, манфаат келтириш ва зарарни даф қилиш каби ишларга кодир деб эътиқод қилиш, уларни ҳожатларни ўташ ва дуоларни ижобат қилишида Аллоҳ билан халқлари ўртасида воситачи қилиб олиш. Охир-оқибат иш Аллоҳни қўйиб, уларга ибодат қилишга етиб боради, бу эса уларнинг мозорларига сиғиниш, уларга атаб қон чиқариш ва назрлар келтириш билан, уларга дуо қилиш, улардан ёрдам ва мадад тилаш кўринишида содир бўлади. Солиҳлар хусусида Нух қавмидан айни шу қабилдаги сиғиниш содир бўлган эди: «Ва (ўзларига эргашган тубан-пасткаш кимсаларга): «Сизлар ҳаргиз ўз худоларингизни тарқ қилманглар!» «Вад»ни ҳам, «Сувоъ»ни ҳам, «Яғус»ни ҳам, «Яуқ»ни ва «Наср»ни ҳам ҳаргиз тарқ қилманглар!» дедилар» (Нух: 23). Бундай ҳолатлар ҳозирда ҳам кўплаб ўлкаларда қабрпастлардан содир бўлиб турибди.
5. Аллоҳнинг борликдаги оят-аломатларини ва Куръондги ояларини тафаккур қилишдан

ғоғиллик ҳамда моддий маданият тараққиёти меваларига мафтун бўлиб қолиш оқибатида, уларнинг барини фақатгина инсон қўли маҳсули деб ўйлаб қолдилар, инсонни улуғлай бошладилар ва бу самараларни ёлгиз инсон куч-харакати ва ихтиросигагина нисбатлай бошладилар. Аллоҳ таоло илгари Қорун ҳақида айтганидек: «У: «**Менга (бор молу-давлатим) фақат ўзимдаги билим сабаблигина ато этилгандир,** (бас, хеч ким уни мендан тортиб ололмас), деди» (Қасас: 78).

Яна инсон айтганидекки, «**Биз Ўз томонимиздан бўлган бирон марҳаматни тотдирсак албатта у «Бу ёлғиз ўзимнинг (донолигим ва саъй-харакатим билан бўлди), дер**» (Фуссилат: 50).

«Қачон Биз Ўз томонимиздан унга бирон неъмат ато этсак, у «Хеч шак-шубҳасиз бу (неъмат) менга ўзимнинг билимдонлигим сабабли берилди», дер» (Зумар: 49).

Улар бутун борлиқни (коинотни) пайдо қилган ва унга ушбу ҳайратомуз хусусиятларни жойлаб қўйган, инсонни йўқдан бор қилган ва унга ўша хусусиятларни чиқариб олиш ва улардан фойдаланиш қобилиятини ва малакасини бериб қўйган Зотнинг буюклиги ҳақида фикр юритмадилар.

«Ҳолбуки сизларни ҳам, қилаётган амалларингизни ҳам Аллоҳ яратган-ку?!» (Ас-Софват: 96).

«Самовот ва Ер мамлакатлари ҳақида, Аллоҳ яратган нарсалар тўғрисида... ўйламайдиларми?!» (Аъроф: 185).

«Аллоҳ осмонлар ва Ерни яратган ва осмондан сув (ёмғир-кор) ёғдириб, унинг ёрдамида сизларга ризқ бўладиган меваларни чиқарган зотдир. У Ўз амри билан денгизда сузиб юриши учун кемаларни сизларга бўйсундирди. Яна дарёларни ҳам сизларга бўйсундирди. У доимо айланиб турувчи қуёш ва ойни ҳам сизлар учун бўйсундирди (яъни, сизлар яхши яшашингиз учун тартиб-интизомга солиб қўйди). Яна кечава кундузни сизлар учун бўйсундирди. Шунингдек, сизларга барча сўраган нарсларингиздан ато этди. Агар Аллоҳнинг неъматларини санасангизлар, саногига етолмайсизлар» (Иброҳим: 32-34).

6. Кўп ҳолларда хонадонлар тўғри йўлланма ва йўл-йўриқлардан холи бўлиб қолди. Дарҳақиқат, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: «Ҳар бир туғилажак бола фитрат устида туғилади, сўнг ота-онаси уни яхудий, насроний ёки мажусий қилиб тарбиялайди» (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Демак, ота-онанинг болани тўғри йўлга йўллашда жуда катта роли бор экан.
7. Ислом оламининг аксарида таълим-тарбия ва оммавий ахборот воситалари ўз вазифаларини тўғри адо этмаслиги. Дарҳақиқат, аксарият таълим-тарбия йўналишлари диний жиҳатга унча аҳамият қаратмаяпти ёки бунга умуман

лоқайд қарамоқдаки, оммавий ахборот воситалари — телевидения, радио, газета-журналлар ёшлар онгини бузиш ва йўлдан оздириш воситасига айланиб қолди, ёки моддий, олди-қочди ва кўнгилочар нарсалар-гагина эътибор қаратиб, ахлоқни тузатадиган, соғлом ақидани шакллантирадиган, адашган оқимларга қарши турадиган маънавий йўналишларга эътибор қаратмаяпти, натижада куфр ва динсизлик армияси қарисида уларга қарши ҳеч нарса қилиш қўлидан келмайдиган нўноқ бир авлод улғаймоқда.

Соғлом ақидадан оғиб кетишдан сақланиш йўллари:

1. Салафи солиҳларимиз қилганлари каби, Аллоҳ азза ва жалланинг Китобига ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Суннатларига қайтиш, соғлом ақидани шу икки манбадан олиш. Бу умматнинг охирини унинг аввалини ислоҳ қилган нарсагина ислоҳ қиласди. Адашган тоифаларнинг ақидаларини ва шубҳаларини уларга жавоб айтиш ва улардан огоҳлантириш учун ўқиб-ўрганиш. Чунки, ёмонликни танимайдиган одам унга тушиб қолиши эҳтимоли каттадир.
2. Таълим-тарбиянинг ҳар бир босқичида соғлом ақидани — салафи солиҳ ақидасини — ўқитиш ва ўргатишга аҳамият қаратиш ва ушбу фан учун етарлича дарс соатлари ажратиш, ушбу

модда бўйича синов ва имтиҳонларни кучайтиришга аҳамият бериш.

3. Соф салаф китобларини ўқитишни йўлга қўйиш ва адашган тоифаларнинг — сўфийлар, бидъатчилар, жаҳмийлар, мұтазилийлар, ашъарийлар, мотуридийлар ва бошқаларнинг китобларидан сақланиш, уларни фақатгина ботилларидан огоҳлантириш ва уларга раддия бериш нуқтаи назаридан ўқиб ўрганиш.

Одамларга салафлар ақидасини бот-бот эслатиб турадиган ва соғлом ақидадан оғувчиларнинг залолатларига раддия берадиган ислоҳчи даъват соҳибларининг бўлиши.

ИККИНЧИ БОБ: ТАВҲИДНИНГ МАҶНОСИ ВА ТУРЛАРИ

Тавҳид — Аллоҳ таолони яратиш ва бошқаришда ягона деб билиш, ибодатни фақат Унга холис қилиш ва Ундан ўзгага ибодатни тарк қилиш, Унинг гўзал исмлари ва олий сифатларини исбот қилиш (бор деб эътиқод қилиш), Уни айбу нуқсондан пок деб билишдир. Шу таъриф билан у тавҳиднинг қўйида баён қилинадиган ҳар учала турини ўз ичига олган бўлади.

1. РУБУБИЯТ ТАВҲИДИ

У қўйидаги бўлимлардан иборат:

Биринчи бўлим: Рубубият тавҳиди маъноси, унинг фитратда (инсон табиатида) борлиги ва мушриклар ҳам уни тан олишлари;

Иккинчи бўлим: Роб калимасининг Қуръон ва Суннатдаги маъноси, адашган халқларнинг рубубият бобидаги дунёқарашлари ва уларга раддиялар;

Учинчи бўлим: Борлиқнинг Аллоҳга итоат ва таслим билан бўйсуниши;

Тўртинчи бўлим: Қуръоннинг Аллоҳнинг яратиш, ризқ бериш ва бошқа ишларда ягоналигини исботлашдаги манҳажи (тутган йўли);

Бешинчи бўлим: Рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидини лозим тутиши.

БИРИНЧИ БЎЛИМ: РУБУБИЯТ ТАВҲИДИ МАҶНОСИ, МУШРИКЛАР ҲАМ УНИ ТАН ОЛИШЛАРИ

Тавҳид умумий маҟносига кўра, Аллоҳ таолони рубубиятда ягона деб эътиқод қилиш, ибодатни Унга холис қилиш, Унинг исм ва сифатларини исбот қилиш (бор деб ишониш) бўлиб, у уч турга — рубубият тавҳиди, улуҳият тавҳиди, исм ва сифатлар тавҳидига бўлинади. Улардан ҳар бирининг ўзига хос маҟноси бўлиб, ўртадаги фарқ очикланиши учун уларни баён қилиш зарурати бор.

Рубубият тавҳиди Аллоҳ таолони феълларида ягона билишдир, бу эса қуйидагиларга эътиқод қилиш билан ҳосил бўлади:

У барча махлукотларнинг ягона яратувчисидир: **«Аллоҳ барча нарсанинг Яратувчисидир»** (Зумар: 62).

У барча жонзотга ризқ берувчидир: **«Ер юзида ўрмалаган жон борки, барчасининг ризқи Аллоҳнинг зиммасидадир»** (Худ: 6).

У бутун оламнинг эгаси ва оламдаги барча ишларни бошқарувчидир. Берувчи ҳам, оловчичи ҳам, азиз қилувчи ҳам, хор қилувчи ҳам Удир. У барча ишга қодирдир. Кеча ва кундузни айлантиради, ҳаёт бахш этади ва ўлдиради: **«Айтинг: Эй мулку давлат эгаси бўлган Аллоҳим, сен истаган кишингга мулк ато қилурсан ва истаган кишингдан бу мулкни**

тортиб олурсан, истаган кишиңгни азиз қилурсан ва истаган кишиңгни хор қилурсан. Бор яхшилик ёлғиз Сенинг қўлингдадир. Албатта Сен барча нарсага қодирсан. Кечани кундузга киритурсан ва кундузни кечага киритурсан, ўлиқдан тирикни чиқарурсан ва тириқдан ўлиқни чиқарурсан ҳамда истаган кишиңгга беҳисоб ризқ берурсан» (Оли Имрон: 26, 27).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло яратиш ва ризқ беришда шериги бўлишини рад этгани каби подшоҳликда ҳам Унинг шериги ё ёрдамчиси бўлишини рад этди.

Аллоҳ таоло айтади: «**Булар Аллоҳ яратган нарсалардир. Энди (эй мушриклар,) сизлар Менга Ундан ўзга «худолар» нималарни яратганини кўрсатинглар-чи!**» (Луқмон: 11).

Аллоҳ таоло айтади: «**Агар (Рахмон) Ўз ризқини ушлаб-тўхтатиб қўйса, сизларга ризқ-рўз берадиган ўша зот ким ўзи?!**» (Мулк: 21).

У барча халқларига рубубиятда (тарбиятчи-лиқда) ягона эканини эълон қилди:

«Ҳамду сано бутун оламлар Робби бўлмиши Аллоҳгадир» (Фотиха: 2).

«Албатта Роббингиз – Аллоҳ осмонлар ва ерни олти кунда яратган, сўнг (Ўзининг улуғлиги ва буюклигига лойик бир тарзда) Аршга юксалган Зотдир. У кечани (қоронгуликни) кундузга киритгай, (кеча ва кундуз бир-бирини) шошилган ҳолда қувиб юрар. У қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди). Огоҳ бўлингизким,

яратиш ва буюриш фақат Уницидир. Барча оламлар Робби — Аллоҳ буюқдир» (Аъроф: 54).

Аллоҳ таоло барча халойиқларни Ўзининг рубубиятига иқрорлик устида яратди. Ҳатто, ибодатда Унга шериклар қилувчи мушриклар ҳам Унинг рубубиятда ягоналигига иқрор бўлишади. Аллоҳ таоло айтади:

«Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва улуғ аршнинг соҳиби кимdir?» Улар: «(Буларнинг барчаси) Аллоҳницидир», дерлар. Айтинг: «Ахир қўрқмайсизларми?!» Айтинг: «Агар билсанглар (айтинглар-чи), «Барча нарсанинг подшоҳлиги қўлида бўлган, Ўзи (барчага) Ҳомийлик қиласидиган, Унга қарши бирор ҳомийлик қила олмайдиган зот кимdir?» Улар: «Бундай подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз Аллоҳницидир», дерлар. Айтинг: «Бас қандай алданмоқдадирсизлар?!» (Муъминуун: 86-89).

Ушбу тавҳидга инсоният орасидан бирон бир таниқли тоифа қарши чиққан эмас, балки қалбларга унга иқрор бўлиш табиати ўрнатилган бўлиб, бу иқрорлик бошқа нарсаларга иқрорликдан кўра кучлироқдир. Аллоҳ таоло пайғамбарлар ҳақида ҳикоя қилганидек: **«Пайғамбарлари айтдилар: «Осмонлар ва Ернинг яратувчиси бўлмиш Аллоҳ(нинг борлиги ва бирлиги) хусусида шак-шубҳа бўлиши мумкинми?!»** (Иброҳим: 10).

Оламлар Роббини инкор қилувчи деб танилган кимсалар ичида энг машҳури бўлмиш Фиръавн ҳам ич-ичида Унинг борлигига ишонарди. Бу эса Мусо

алайхиссаломнинг унга қилган хитобида кўринади: «(Мусо) деди: «(Эй Фиръавн), сен анави очикравшан (мўъжизаларни) фақат осмонлар ва Ернинг Роббигина нозил қилганини аниқ билурсан» (Исро: 102).

Аллоҳ таоло Фиръавн ва унинг қавми ҳақида айтади: «**Ва ўзлари аниқ билган ҳолларида зулм ва кибр қилиб, у (мўъжизаларни) инкор этдилар**» (Намл: 14).

Худди шунга ўхшаш, бугунги кундаги Робтаолони инкор қиладиган худосиз коммунистлар ҳам аслида ҳақни қабул қилишга бўйинлари ёр бермагани учунгина Уни зоҳирда инкор қилишади, аслида улар ботинларида эътироф этишга мажбурларки, ҳар қандай мавжуднинг албатта мувжиди (пайдо қилувчиси) бор, ҳар қандай маҳлуқнинг албатта холиқи (яратувчиси) бор, ҳар қандай изнинг албатта из қолдирувчиси бор. Аллоҳ таоло айтади: «**Балки улар ҳеч нарсадан (яъни, Яратувчисиз) яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзлари яратувчими-канлар-а?!** Балки осмонлар ва Ерни ҳам улар яратгандирлар?! Йўқ, улар ишонмаслар!» (Ат-тур: 35, 36).

Бутун оламни, унинг юқорисини ҳам, қўйисини ҳам, барча қисмларини мушоҳада этиб кўринг, уларнинг барчасини ўз яратувчиси, пайдо қилувчиси ва подшоҳига гувоҳлик бериб турганини топасиз. Ақл ва фитратларда яратувчини инкор қилиш илмни инкор қилиш билан баробар, иккаласи ўртасида ҳеч қандай фарқ йўқдир. Чунки, сахиҳ илм яратувчининг борлигини исбот қиласи. Коммунистларнинг бугунги

кунда Роб таолонинг вужудини сурбетларча инкор қилишлари, аслида, ҳақни тан олишга бўйинлари ёр бермагани ҳамда соғ ақл ва соғлом фикр натижаларини мусодара қилишгани учунгинадир. Ким ўзини шундай ўринга туширса, у ақлини йўқотибди ва ўзини одамларнинг кулгисига қўйибди. Шоир айтганидек:

*Воажаб, Илоҳга осийлик нечун?!
Коғир Уни қандай қиласадир инкор?!
Ахир оламдаги ҳар бир нарсада
Биру борлигига аломат бисёр!*

ИККИНЧИ БЎЛИМ:
РОБ КАЛИМАСИНИНГ ҚУРЪОН ВА
СУННАТДАГИ МАЊНОСИ, АДАШГАН
ХАЛҚЛАРНИНГ РУБУБИЯТ БОБИДАГИ
ДУНЁҚАРАШЛАРИ ВА УЛАРГА РАДДИЯЛАР

**«Роб» калимасининг Китоб ва Суннатдаги
мањноси**

«Роб» калимаси аслида, бир нарсани ўстириб-улғайтирмоқ ва мукаммаллик ҳолига етказмоқ мањносини ифодалайдиган «Робба – яруббу» феълининг ўзагидан олинган бўлиб, «ар-Роб» мутлақлик ҳолида факат Аллоҳ таолога нисбатан истеъмол қилинади, **«Оламлар Робби»** (Фотиха: 2), **«Сизлар-нинг Роббингиз ва илгариги ота-боболарингизнинг Робби»** (Шуъаро: 26) каби.

Аллоҳдан бошқаларга эса факат бошқа бир сўзга изофа қилинган (боғланган) ва чекланган ҳолда ишлатилади, «роббуд-дор» (ховлининг эгаси) ва «роббул фарас» (отнинг эгаси) каби. Аллоҳ таоло Юсуф алайхиссалом ҳакида ҳикоя қилган қуйидаги оятларда ҳам у бир тафсирга кўра, шу мањнода келади:

«Хожангнинг олдида мен ҳақимда зикр қилгин (зора, у мени бу зулмдан озод қилса)», деди. (Лекин) шайтон **хожасига** зикр қилишини унинг ёдидан чиқариб, (Юсуф) бир неча йил зинданда қолиб кетди» (Юсуф: 42).

«Хожангнинг ёнига қайтиб бориб...» (Юсуф: 50).

«Сизларнинг бирингиз (бу зиндандан халос бўлиб) яна ҳожасига соқийлик қилур» (Юсуф: 41).

Имом Бухорий ва Имом Муслим ривоят қилган бир ҳадисда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам йўқолиб қолган тuya ҳақида сўзлай туриб: «**ҳатто уни эгаси топгуни-ча**» деб, «роб» калимасини ишлатганлар.

Оlamлар Робби — уларнинг яратувчиси, подшоҳи, ислоҳ қилувчиси, уларни Ўз неъматлари билан ва уларга пайғамбарлар тушириш, китоблар нозил қилиш, амалларига жазо-ю мукофот бериш билан тарбият қилувчи, деган маънони билдиради. Ибнул Қайим раҳимаҳуллоҳ айтади: «Зоро, рубубият бандаларга буйруқ ва қайтариқлар қилишни, яхшиларининг яхшилигига мукофот ва ёмонларининг ёмонлигига жазо беришни тақозо қиласди».

Рубубиятнинг моҳияти шудир.

1. «Роб» калимасининг маъноси адашган халқлар тасаввурида

Аллоҳ таоло халқларни табиий хилқат бўлмиш тавҳид табиати устида ва яратувчини — Роб субҳанаҳу ва таолони таниш сифати билан яратди.

Аллоҳ таоло айтади: «**Бас (эй Муҳаммад), ўзингизни доимо тўғри бўлган динда (Исломда) туting!** Аллоҳ инсонларни яратган табиий хилқатни сақлангиз! Аллоҳнинг яратиши ўзгартирилмас. Энг тўғри дин мана шудир. Лекин кўп одамлар билмаслар» (Рум: 30).

Аллоҳ таоло айтади: «**Роббингиз Одам болаларининг белларидан** (яъни пушти камарларидан то Қиёмат Кунигача дунёга келадиган барча) **зурриётларини олиб:** «Мен сизларнинг Роббингиз эмасманми?», деб, ўзларига қарши гувоҳ қилганида, улар: «Ҳақиқатан Сен Роббимизсан, бизлар бунга шоҳидмиз», деганларини эсланг!» (Аъроф: 172).

Демак, Аллоҳнинг рубубиятига (роблигига) иқрор бўлиш ва Унга юзланиш табиий хилқат ишидир, ширк эса кейин юзага келган ишдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳар бир туғилажак бола фитрат (хилқат)да туғилади, сўнг ота-онаси уни яҳудий ё насроний ё мажусийга айлантиради», деганлар (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Агар бандани ўз фитратига (табиий хилқатига) ташлаб қўйилса эди, у албатта тавхид сари йўналган бўларди, пайғамбарлар олиб келган ва китобларда нозил бўлган, шунингдек унга борлиқдаги оят-аломатлар ҳам далолат қилиб турган ҳақ даъватини қабул қилган бўларди. Бироқ, нотўғри тарбия ва динсизлик муҳити — шу иккиси норасиданинг ҳаёт йўлини ўзгартириб юборади ва шу боисдан болалар залолат ва йўлдан озишда ўз отаоналарига тақлид қилишади.

Аллоҳ таоло ҳадиси қудсийда: «**Мен бандаримни ҳаниф** (яъни тўғри йўлдан оғмаган) **ҳолда яратдим, сўнг шайтонлар уларни йўлдан оздирдилар**» дейди (Аҳмад ва Муслим ривоятлари). Яъни, шайтонлар уларни бутларга сифинишга ва Аллоҳни қўйиб, бутларни ўзларига илоҳ қилиб олишга буриб юборди, натижада улар залолат ва гумроҳлик,

бўлиниш ва ихтилофлар чангалига тушишди. Ҳар бир фирманинг ўз сифинадиган худоси бўлиб, бошқанинг худосига сифинмайди. Чунки, барчалари ҳақиқий Роб таолони тарк қилиб, ботил робларга сифинишга мубтало бўлишди. Аллоҳ таоло айтганидек: **Бас, мана шу Аллоҳ — ҳақиқий Роббингиздир. Ҳақиқатдан кейин эса фақатгина залолат бор, холос** (яъни, ҳақиқий Роббингиз бўлмиш Аллоҳдан ўзгага сифинар экансиз, албатта йўлдан озган бўласиз). **Бас, қай тарафга бурилиб кетмоқдасизлар?!**» (Юнус: 32). Залолатнинг эса чек-чегараси йўқ, у ўзининг ҳақ Роббидан юз ўгирган ҳар бир кишининг доимий ҳамроҳидир. Аллоҳ таоло айтади: «**Тарқоқ — турли-туман «худолар» яхшироқми ёки ягона ва ғолиб Аллоҳми? Сизлар эса, У зотни қўйиб, ўзларингиз ва ота-боболарингиз атаб олган номлар-бутларгагина ибодат қиласизлар.** Ахир Аллоҳ уларга (ибодат қилиш ҳақида) **бирон хужжат туширмаганку?**» (Юсуф: 39, 40).

Рубубиятда сифатлари ҳам, феъллари ҳам бир хил бўлган иккита холиқни исботлаш (борлигини эътиқод қилиш) маъносида ширк бўлиши мумкин эмас, фақатгина айрим мушриклар уларнинг маъбудалари борлиқдаги айрим тасарруфларга қодирлигини даъво қилишган, холос. Шайтон уларни ўша маъбудаларга сиғинтириш учун ақлларини чалғитиб ўйнаган ва ҳар бир қавмни ўз ақлларига қараб ўйнатган. Чунончи, айрим тоифаларни бутпарамастликка ўликларни улуғлаш томондан чорлаган, Нух қавми солих кишиларининг суратларини вафотларидан кейин тасвирлаб олиш орқали уларга сифинишга ўтиб кетишгани каби. Яна бир тоифа эса, самодаги айрим юлдузларнинг

(сайёralарнинг) оламга таъсири борлигини даъво қилишган ва улар суратида бутлар ясад, улар учун алоҳида ибодатхоналар куришган. Кейин ушбу юлдузларга сифинишда ҳам ихтилоф қилиб, баъзилари қўёшга, баъзилари ойга, яна баъзилари бошқа юлдузларга сифинишади, улар учун алоҳида ҳайкаллар қуришади, ҳар бир юлдузнинг ўзига хос ҳайкали бўлади. Айримлари оловга сифинишадики, улар мажусийлардир. Айрим мушриклар Хиндистонда бўлгани каби, сигирларга сифинишади. Айримлари малоикаларга, айримлари дов-дараҳт ва тоғу тошларга, яна айримлари қабр ва мозорларга сифинишади. Ҳаммасининг сабаби битта: уларнинг тасаввурларида мазкур сифинилаётган нарсаларда рубубият хусусиятларидан нимадир бор.

Айримлари эса мазкур бутлар ўзида қандайдир ғоиб нарсаларни тамсил этади, деб даъво қилишади. Ибнул Қайим айтадилар: «Бут аслида, ғоибдаги бир маъбуд шаклида ясалган бўлиб, улар бут-санамни ўша маъбуд-нинг ноibi ва ўринбосари бўлиши учун, унинг шакли, кўриниши ва суратида ясашади. Йўқса, маълумки, ақли расо бўлган ҳеч бир кимса ўз кўли билан тош ё ёғочдан йўниб ясаган нарсани илоҳ ва маъбуд деб эътиқод килмайди...».

Шунингдек, қадимда ҳам, ҳозирда ҳам бутпарамастлар ўша ўликлар уларга шафоатчи бўлишини ва Аллоҳ хузурида буларнинг ҳожатлари ўталишида воситачи бўлишини даъво қилишади, «**Биз** (ўша «худо»ларимизга) **фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз**», дейишади (Зумар: 3), «**Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён**

ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қилишади ва: “Ана шу нарсалар Аллоҳ хузурида бизларнинг оқловчиларимиз”, дейишади» (Юнус: 18).

Шунингдек, айрим араб мушриклари ва насронийлар ўз маъбудаларини Аллоҳнинг фарзанди деб тасаввур қилишарди, араб мушриклари Аллоҳнинг қизлари деган эътиқодда малоикаларга сифинишиди, насронийлар эса Ийсо Масих алайхиссаломга Аллоҳнинг ўғли деган эътиқодда ибодат қилишиди.

2. Ушбу ботил тасаввурларга раддиялар

Аллоҳ таоло ушбу ботил тасаввурларнинг барини қўйидаги сўzlари билан рад этди:

а) Бутпарамастларга қўйидаги сўzlари билан раддия берди:

«(Эй мушриклар, ўзларингизча сифинаётган санамларингиз) — «Лот», «Уззо», ва яна учинчилари бўлмиш тубан «Манот» ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингларми?!» (Ан-нажм: 19, 20). Оят маъноси, Имом Қуртубий айтганларидек: “Бу олиҳалар ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингизми? Улар Аллоҳга шерик бўла олишлари учун, бирон фойда ё зарар етказа олдиларми?! Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва асҳоблари уларни бузиб, вайрон қилган пайтда улар ўзларини ҳимоя қила олишдими?!

Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй пайғамбар), уларга Иброҳим ҳабарини тиловат қилинг! Ўшанда у отаси ва қавмига: «Нимага ибодат килмоқдасизлар?» — дегани-да,

улар: «Бут-санамларга ибодат қилмоқдамиз. Бас уларга содиқлигимизча қолурмиз», дедилар. (Иброҳим) айтди: «Илтижо қилган пайтларингизда (бутларингиз) сизларни(нг илтижоларингизни) эшитдиларми ёки сизларга фойда ё зиён етказа оладиларми?!» Улар дедилар: «Йўқ, бизлар отабоболаримизнинг мана шундай (бутларга ибодат) қилишларини кўрганмиз (шунинг учун бизлар ҳам бутларга ибодат қиласиз)» (Шуаро: 69-74).

Улар ушбу бут-санамлари дуоларини эшитмаслигини ва уларга бирон фойда ҳам, зарар ҳам етказа олмаслигини тан олишганди, фақат отабоболарига тақлид қилибгина уларга сифинишарди, тақлид эса ботил ҳужжатдир.

б) Қуёш, ой ва юлдузларга сифинувчи кимсаларга қуидаги сўзлари билан раддия берди:

«У қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди)» (Аъроф: 54).

«Кеча ва қундуз, қуёш ва ой Унинг (танҳолиги ва қудратига далолат қиласиган) **оят-аломатлари**-дандир. Агар сизлар (Аллоҳга) ибодат қилувчи бўлсанглар, қуёшга ҳам, ойга ҳам сажда қилманглар, (балки) уларни(нг барчасини) яратган зотга — **Аллоҳга сажда қилинглар!**» (Фуссилат: 37).

в) Малоикаларга ва Масих алайҳиссаломга уларни Аллоҳнинг фарзанди деган эътиқодда ибодат қилувчи кимсаларга қуидаги сўзлари билан раддия берди:

«Аллоҳ ҳеч бир фарзанд тутмади» (Мульминуун: 91).

«Унинг жуфти йўқ-ку, қаёқдан боласи бўлсин!»
(Анъом: 101).

«У түғмаган ва туғилмагандир. Ва ҳеч ким У зотга тенг эмасдир» (Ихлос: 3, 4).

**УЧИНЧИ БЎЛIM:
БОРЛИҚНИНГ АЛЛОҲГА ИТОАТ ВА ТАСЛИM
БИЛАН БЎЙСУНИШИ**

Борлиқ коинот — еру кўк, фалаклар, сайёralар, жонзотлар, дов-дарахтлар, тошу тупроқ, денгизу кўллар, малоикалар, инсу жин, барча-барчаси Аллоҳга бўйсунувчи, Унинг кавний амри фармонига итоат этувчиdir. Аллоҳ таоло айтади:

«Ахир осмонлару Ердаги барча жонзот истаса-истамаса Унга бўйсуниб турибди-ку!» (Оли Имрон: 83).

«Балки Ер ва осмонлардаги нарсалар у Зотга тегишлидирки, ҳаммаси Унга бўйсунади» (Бақара: 116).

«Осмонлар ва Ердаги барча жониворлар ва фаришталар хам кибр-ҳаво қилмаган холларида ёлғиз Аллоҳга сажда қилурлар» (Наҳл: 49).

«(Эй Пайғамбар), сиз осмонлардаги ва ердаги бор жонзот, қуёш, ой, юлдузлар, тоғлар, дов-дарахтлар ва (барча) жониворлар ҳамда кўпдан-кўп инсонлар (ёлғиз) Аллоҳга сажда қилишини кўрмадингизми?» (Ҳаж: 18).

«Осмонлар ва Ердаги барча жонзот ва уларнинг соялари хоҳ истасинлар, хоҳ истасинлар, эртаю кеч факат Аллоҳгагина сажда қиладилар — бўйсунадилар» (Раъд: 15).

Ушбу коинотлар ва оламларнинг бари Аллоҳга бўйсунади, Унинг ҳукмига бош эгади, Унинг хоҳиш-иродаси ва амру фармонига мувофиқ харакатланади, улардан ҳеч бири Унга бирон нарсада осийлик қилмайди, ҳар бири ўз вазифасини ўта аниқ тартиб-интизом билан адо этади, ўз яратувчисини ҳар қандай айбу нуқсон ва ожизлиқдан пок санайди. Аллоҳ таоло айтади: «**Етти осмон, Ер ва улардаги бор жонзот** (Аллоҳни) **поклар. Мавжуд бўлган барча нарса ҳамду сано айтиш билан У зотни поклар.** Лекин **сизлар** (эй инсонлар), уларнинг тасбех **айтишларини — поклашларини англамассизлар**» (Исро: 44).

Тилсизу тилли, жонсизу жонли мавжудотнинг бари Аллоҳга итоат қиласди, Унинг кавний амри фармонига (яъни борлиқ учун тузиб қўйган қонуниятига) бўйсунади, барчаси ҳолат тили билан бўлсин, сўзловчи тил билан бўлсин, Аллоҳни барча айбу нуқсондан поклаб туради. Оқил инсон ушбу мавжудотлар ҳақида фикр юритгани сайин уларнинг ҳақ билан ва ҳақ учун яратилган эканини билаверади, уларнинг (маълум қонуниятга) бўйсундирилган эканини, улар ўз бошқарувчilarига асло қарши чиқмасликларини, барча-барчаси ўз фитратлари билан яратувчilarига иқрор эканини билиб бораверади.

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ айтади: «**Улар бўйсунувчи, таслим бўлувчи, эгилувчи ва хокисорлик изҳор қилувчи бўлиб, бунинг бир қанча жиҳатлари бор.** Жумладан:

Ўзларининг Унга муҳтож эканларини билишади;

Унинг улар устида жорий бўлаётган қадари ва истак-хоҳишлирага бўйин эгишади;

Музтарлик ҳолатида Унга дуо-илтижо қилишади;

Мўмин Роббининг амрига, шунингдек унинг тақдирига битган мусибатларига ихтиёрий равишда бўйсунади. Бундай ҳолларда у ўзига буюрилган сабр ва бошқа ишларни ўзи хоҳлаб қиласди, у Аллоҳга ўз ихтиёри билан таслим бўлувчидир, ўзи истаб бўйинсунувчидир. Кофир эса Роббининг кавний амрига бўйсунади. Борлиқ ва коинотнинг сужудидан мурод уларнинг бўйин эгишларидир. Ҳар бир нарсанинг сужуди унинг ўзига хос ва ўзига муносиб кўринишда, Роббига бўйсунишини ифодалайдиган бир шаклда бўлади. Ҳар бир нарсанинг тасбех айтиши мажозий эмас, балки ҳақиқат бўлиб, унинг ўзига хос шаклдадир».

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ Аллоҳ таолонинг: «Аллоҳнинг динидан ўзга дин истайди-ларми?! Ахир осмонлару Ердаги барча жонзот истаса-истамаса Унга бўйсуниб турибди-ку! Ўшалар ҳам фақат Унинг ўзига қайтариладилар-ку!» (Оли Имрон: 8) ояти ҳақида сўз юритиб, шундай дейди:

«Аллоҳ субҳанаҳу бутун борлиқ истаса-истамаса Унга бўйсунишини хабар берди. Чунки, барча маҳлуқотлар, хоҳ икror бўлсин, хоҳ инкор қilsin, Унга тўла-тўқис қулчилик қилиб турувчидир, Унга таслимдир, Унинг тадбири ила бошқарилувчидир, истаса ҳам, истамаса ҳам Унга бўйин эгувчидир. Ҳеч бир мавжудот Унинг истагидан, Унинг қазо ва

қадаридан ташқарига чиқа олмагай. Бир ҳолдан бошқасига ўзгариш ҳам, куч-қувват ҳам фақат Унинг тарафидандир. У бутун оламнинг Робби ва подшоҳидир, оламда Ўзи истаганидек тасарруф қиласди. У барча мавжудотнинг яратувчиси, йўқдан бор қилувчиси ва ҳар бирига ўзига хос сурату шакл берувчи Зотдир. Ундан бошқалар ҳаммаси яратилгандир, тарбият қилинувчидир, факирдир, мухтоҗдир, заифдир, бандадир. Ёлғиз Угина субҳанаҳу ва таоло қудратлидир, яратувчидир, бор қилувчидир, пайдо қилувчидир».

**ТҮРТИНЧИ БҮЛИМ:
ҚУРЬОННИНГ АЛЛОХНИНГ ЯРАТИШ, РИЗҚ
БЕРИШ ВА БОШҚА ИШЛАРДА ЯГОНАЛИГИНИ
ИСБОТЛАШДАГИ МАНҲАЖИ**

Куръоннинг яратувчининг борлиги ва бирлигини исботлашдаги манҳажи-йўли тўғри фитрат ва соғлом ақллар билан ҳамоҳанг манҳаж бўлиб, ақллар қаноатланадиган ва рақиблар таслим бўладиган саҳих далил-хужжатларга қурилгандир. Қуйида улардан айримларини кўриб чиқамиз:

1. Ҳар бир янги пайдо бўлган нарсанинг албатта бир пайдо қилувчиси борлиги исбот талаб қилмас ҳақиқатдир.

Бу эса фитрат билан билинадиган, ҳатто ёш болаларга ҳам маълум бўлган бирламчи масаладир. Чунки, бирор бир ёш боланинг орқасидан келиб, ўзини кўрсатмасдан бир шапалоқ урса, у дарҳол: «Ким урди?» деб сўрайди. Агар унга: «Сени ҳеч ким ургани йўқ» дейилса, табиийки у бунга ишонмайди ва унга тушган зарба ўз-ўзидан бўлиб қолганини ақли қабул қилмайди. Агар: «Сени фалончи урди» дейилса, у дод солиб, то урган одамдан аламини олмагунича қўймайди. Шунинг учун Аллоҳ таоло айтадики: **«Балки улар ҳеч нарсадан (яъни, Яратувчисиз) яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзлари яратувчимиканлар-а?!!»** (Ат-тур: 35). Бу нарсалар бирламчи, яъни ҳеч ким билмай қолиши ва инкор қилиши мумкин бўлмаган маълумот эканини баён қилиш учун ояти карима истифҳоми инкорий (инкор маъносига далолат

қилувчи сўроқ) шаклида келди: «**Балки улар ҳеч нарсадан** (яъни, Яратувчисиз) **яралиб қолгандирлар?! Ёки улар ўзларини ўzlари яратдиларми?!**» Ҳар иккиси ҳам ботил. Демак, уларни яратган бир яратувчи борлиги маълум бўлади, у эса Аллоҳ субҳанаҳу ва таолодир, Ундан ўзга яратувчи йўқдир. Аллоҳ таоло айтади:

«Булар Аллоҳ яратган нарсалардир. Энди сизлар Менга Ундан ўзга «худолар» нималарни яратганини **кўрсатинглар-чи!**» (Лукмон: 11).

«Сизлар Аллоҳни қўйиб дуо-илтижо қилаётган (бутларингиз) ҳақида хабар беринглар, Менга **кўрсатинглар-чи,** улар Ердан нимани яратгандар?!» (Аҳқоф: 4).

«Ё улар Аллоҳ яратгани каби ярата оладиган бутларни У зотга шерик қилишиб олиб, сўнгра уларга яратилган нарсалар (Аллоҳ яратганми ёки сифинаётган бутлари яратганми) номаълум бўлиб қолдими? Айтинг: **«Аллоҳ барча нарсани яратувчиидир ва У танҳо ғолибдир»** (Раъд: 16).

«Аниқки, сизлар Аллоҳни қўйиб илтижо қилаётган бутлар агар барчалари бирлашгандарида ҳам бир чивин ярата олмаслар» (Ҳаж: 73).

«(Мушрикларнинг) Аллоҳни қўйиб, илтижо қилаётган бутлари бирон нарсани яратувчи эмасдир, балки ўзлари яралувчиидирлар» (Наҳл: 20).

«(Эй мушриклар), ахир (барча мавжудотни) яратувчи зот — Аллоҳ билан (ҳеч нарса) ярата олмайдиган (бутларингиз) баробарми?! **Ўйламай-сизларми?!**» (Наҳл: 17).

Шу қадар кўп ва такрор-такрор чақириқларга қарамай, бирон киши бирор нарсани яратганини даъво қилолмади, буни исботлаш у ёқда турсин, куруқ даъво қилишга ҳам журъат қилмади. Бу билан Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло ягона яратувчи зот экани ва Унинг ҳеч қандай шериги йўқлиги маълум бўлди.

2. Бутун оламнинг иши ўта аниқ низом ва ғоят пухталик билан юриб тургани ҳам унинг яратувчиси ягона илоҳ ва ҳеч қандай шериксиз танҳо Роб эканига энг қучли далиллар.

Аллоҳ таоло айтади: «**Аллоҳ фарзанд тутмагандир ва У зот билан бирга бирон илоҳ бўлган эмасдир. Акс ҳолда, албатта ҳар бир илоҳ ўзи яратган нарса билан кетиб, бир-бирларидан устун бўлиб олур эдилар**» (Муъминун: 91).

Ҳақиқий илоҳ яратувчи ва фаолият кўрсатувчи бўлмоғи зарур. Агар Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло билан бирга Унинг мулкига шерик бўлган бошқа бир илоҳ ҳам бўлсайди, у ҳолда унинг ҳам яратиш ва бошқа фаолиятлари бўларди ва табиийки бошқа бир илоҳнинг ўзига шерик бўлишига рози бўлмасди, агар шеригини енгишга ва подшоҳлигу илоҳликни ёлғиз ўзи қўлда тутишга қодир бўлса, албатта шундай қилган бўларди. Агар бундай қилиш қўлидан келмаса, унда худди дунёдаги подшоҳлар ҳар бири ўзининг хос мулки ва салтанатига эга бўлгани каби у илоҳ ҳам ўзининг мулку яратишдан бўлган улушини ажратиб олиб, уни мустақил бошқаришга ўтган бўларди ва натижада бўлиниш юзага келган бўларди. Демак, қуйидаги уч ишдан бири бўлишидан бошқа чора йўқ:

а) Улардан бири иккинчисини ўзига бўйсундиради ва подшоҳликка танҳо эга чикади;

б) Ҳар бири ўзи яратган халқини ва ўз мулкини ажратиб, мустақил бошқаришга ўтади ва ўртада бўлиниш юзага келади;

в) Ҳар иккиси ҳам уларга буйруғи ўтадиган ва ўзи истаганидек тасарруф қилишга қодир бўлган ягона бир қудратли подшоҳнинг қўл остида бўлади. Ўша подшоҳ ҳақ илоҳ, улар эса унинг қуллари бўлади.

Воқелик ҳам шу ўзи. Модомики, оламда бўлиниш ва парчаланиш юзага келмаган экан, бу нарса унинг ишларини бошқариб турувчи зот ягоналигига, унинг талашувчиси ва шерикликка даъвогари йўқлигига, оламнинг эгаси ягона ва шериксиз эканига далилдир.

3. Барча маҳлуқотларни ўз вазифаларини бажариш ва ўз хусусиятларини адо этишга бўйсундирилгани

Борлиқдаги ҳеч бир маҳлуқот ўзига юклан-ган вазифани адо этишдан бош тортмайди. Мусо алайхиссалом Фиръавн билан сўзлашувда айни шу ҳақиқатни далил қилиб келтиради. Фиръавн ундан: «Сизларнинг Роббингиз ким, эй Мусо?», деб сўраганида Мусо қониқарли ва етарли жавоб бериб деди: **«Роббимиз барча нарсага ўз хилқатини — шаклини ато этиб, сўнгра (уни) тўғри йўлга солиб қўйган зотдир»** (Тоҳа: 49, 50). Яъни, Роббимиз барча маҳлуқотни яратган ва ҳар бир мавжудотга ўзига мос ва муносиб бўй-баст ва сифатларни ато этган, сўнг ҳар бирини нима мақсадда ва қандай вазифа учун яратган бўлса, ўша нарсага йўллаб қўйган зотдир. Бу йўллаши

далолат қилиш ва илҳомлантириш ҳидояти бўлиб, у барча махлуқотларда кўриб турилган умумий ҳидоятдир. Бинобарин, ҳар бир мавжудотни кўрасизки, ўзининг манфаати учун яратилган нарсаларга интилиб, ўзига заарли бўлган нарсалардан узоқлашишга ҳаракат қиласди. Аллоҳ таоло ҳатто тилсиз-ақлсиз ҳайвонга ҳам ўзига фойдали нарсани қилишига, заарли нарсадан қочишига ва ҳаётдаги вазифасини адо этишига имкон берадиган идрокни бериб қўйган. Аллоҳ таоло айтганидек: «**У барча нарсани чиройли қилиб яратган зотдир**» (Сажда: 7).

Жамийки махлуқотларни яратиб, уларга ақлларни лол қолдирадиган шаклу суратлар ато этиб қўйган зот ҳақиқий Робдир, Уни инкор қилиш вужуддаги энг улкан ҳақиқатни инкор қилишдир, ҳақни била туриб, тан олишга бўйин ёр бермаслигиdir. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло халқларга улар дунёда муҳтож бўладиган барча нарсани ато этди, сўнг уларни бу нарсалардан фойдаланиш йўлига йўллаб қўйди. Шубҳасиз, У ҳар бир турга мансуб мавжудотга ўзига мос ва муносиб шаклу шамойил ва сурат берди, ҳар эркагу аёлга ўз жинсига муносиб қадди-қомат ва кўриниш ато этди, ҳар бир аъзога ўз вазифасига яроқли шакл ва қобилият берди. Шуларнинг барчасида У субҳанаҳу ва таоло бутун мавжудотнинг робби эканига ва фақат Унинг ўзигина ибодатга сазовор зот эканига қатъий далилхужжатлар бордир.

*Ҳар нарсада бордир оят-аломат
Биру борлигига қилмиш далолат.*

Шубҳасиз, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг рубубиятини, яъни халқларни тарбият қилувчи

эканини ва буни У ўзи ёлғиз амалга оширишини исботлашдан мақсад — шу билан ибодатга ҳам Унинг ўзи ёлғиз, ҳеч бир шериксиз лойик зот эканига, яъни улухият тавҳидига далил олишдир. Агар инсон рубубият тавҳидига иқрор бўлса-ю, улухият тавҳидига иқрор бўлмаса, ёки уни лойик даражада ўрнига қўймаса, у мусулмон ҳам, муваҳҳид (тавҳид ахли) ҳам саналмайди. Балки, уни кофир ва динсиз дейилади. Иншооллоҳ, келгуси бўлимда шу ҳақда сўз юритамиз.

БЕШИНЧИ БЎЛИМ: РУБУБИЯТ ТАВҲИДИ УЛУҲИЯТ ТАВҲИДИНИ ЛОЗИМ ТУТИШИ

Бу дегани, ким Аллоҳнинг рубубият тавҳидига иқрор бўлса ва яратувчи ҳам, ризқ берувчи ҳам, борлиқ ишларини юргизувчи ҳам фақат Аллоҳнинг Ўзи эканини эътироф этса, у энди ибодатнинг барча турига ҳам ягона Аллоҳнинг Ўзигина лойик эканига иқрор бўлмоғи лозим бўлади. Улуҳият тавҳиди шудир. Улуҳиятдан мурод ибодатdir, илоҳ эса маъбуд (ибодат қилинувчи зот) демакдир. Демак, Аллоҳгагина дуо-илтижо қилинади, Ундангина мадад сўралади, Унгагина таваккул қилинади, қурбонликлар фақат Унга атаб бўғизланади, назрлар фақат Унга аталади, бошқа турдаги барча ибодатлар ҳам фақат Унга қилинади. Рубубият тавҳидига иқрорлик улуҳият тавҳидининг вожиб бўлишига далиллар. Шунинг учун Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло кўпинча, улуҳият тавҳидини инкор қилувчиларга қарши уларнинг рубубият тавҳидига иқрорликларини ҳужжат қилиб келтиради. Мисол учун, қўйидаги оятларда шундай дейди:

«Эй инсонлар, сизларни ва сизлардан илгари ўтганларни яратган Роббингизга ибодат қилингиз, шояд тақво эгалари бўлсангиз. У зот сизлар учун Ерни қароргоҳ, осмонни том қилиб қўйди ва осмондан сув тушириб, унинг ёрдамида сизларга ризқ бўлсин, деб мевалар чиқарди. Бас, билиб туриб ўзгаларни Аллоҳга тенглаштирманг!» (Бақара: 21, 22).

Уларни улухият тавхидига, яъни Ўзига ибодат қилишга буюраркан, уларга қарши ҳужжат сифатида рубубият тавхидини, яъни илгариги-ю кейинги барча инсонларни яратганини, Еру осмонни ва улар орасидаги мавжудотни яратганини, шамолларни бўйсундириб қўйганини, ёмғирлар ёғдирганини, набототни ундириб-ўстирганини, бандалар учун ризқ ўлароқ меваларни чиқарганини айтиб, модомики шундоқ экан, бу ва бундан бошқа нарсалардан ҳеч бирини яратмаган ва қилмаган кимсаларни ибодатда Унга шерик қилишлари ўта нолойиқ иш бўлишини зикр қилди. Демак, улухият тавхидини исбот қилишнинг фитрий (инсон табиати ва хилқатига тегишли) йўли — унга рубубият тавхидини далил сифатида келтириш бўлди. Чунки, инсон (тафаккури) аввал ўзининг илк яратилиш манбаига ва ўзига фойда ва зарап келиб чиқиш ўринларига боғлангач, кейин ўзини Унга яқинлаштирадиган, Уни ўзидан рози қиладиган, ўзи билан Унинг ўртасидаги алоқани мустаҳкамлайдиган воситаларга кўчади. Рубубият тавхиди улухият тавхидига кириш эшигидир. Шу туфайли Аллоҳ таоло мушрикларга шу йўл билан ҳужжат келтирди ва пайғамбарига ҳам уларга қарши шу нарсаларни ҳужжат қилишини буюрди. Аллоҳ таоло айтди:

«(Эй Пайғамбар, уларга) айтинг: «Агар билувчи бўлсанглар (айтинглар-чи), бу ер ва ундаги бор жонзот кимники?» Улар: «Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Бас (шундан) ибрат-эслатма олмайсизларми?!» Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва улуғ аршнинг соҳиби кимdir?» Улар: «(Буларнинг барчаси) Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Ахир

қўрқмайсизларми?!» Айтинг: «Агар билсанглар (айтинглар-чи), "Барча нарсанинг подшоҳлиги қўлида бўлган, Ўзи (барчага) Ҳомийлик қиласидиган, Унга қарши бирор ҳомийлик қила олмайдиган зот кимдир?» Улар: «Бундай подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз Аллоҳницидир», дерлар. Айтинг: «Бас қандай алданмоқдадирсизлар?!» (Муъминун: 84-89).

«Мана шу Аллоҳ сизларнинг Роббингиздир. Ундан ўзга ҳеч қандай ҳақ илоҳ йўқдир. У ҳамма нарсанинг яратувчисидир. Бас, Унга бандалик қилингиз!» (Анъом: 102).

У ўзининг рубубиятда танҳо эканини ибодатга ҳам ёлғиз Ўзи сазовор эканига далил-хужжат қилиб келтирди. Зотан, У халқларни фақат улуҳият тавҳиди учун яратгандир: **«Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим»** (Аз-зарият: 56).

Банда рубубият тавҳидини эътироф этгани билан, то улуҳият тавҳидига ҳам икрор бўлмагунича ва унга амал қилмагунича муваҳҳид (тавҳид аҳлидан) бўла олмайди. Бўлмаса, мушриклар ҳам рубубият тавҳидига икрор бўлишган, бироқ бу уларни Исломга киритмаган эди. Улар Аллоҳни яратувчи, ризқ берувчи, ҳаёт баҳш этувчи, ўлдирувчи деб эътироф этганлари ҳолда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушдилар. Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй Пайғамбар), қасамки, агар сиз улардан ўзларини ким яратгани ҳакида сўрасангиз, албатта улар: «Аллоҳ», дерлар» (Зухруф: 87).

«(Эй Пайғамбар), қасамки, агар сиз улардан: «Осмонлар ва Ерни ким яратган?» деб сўрасангиз, албатта: «Уларни қудратли ва доно (Аллоҳ) яратган», дерлар» (Зухруф: 9).

«(Эй Пайғамбар) айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур ёки ким қулоқ-кўзларингизга эгалик қилур?! Ким ўликдан тирикни чиқарур ва тирикдан ўликни чиқарур ҳамда ким барча ишларни тадбир қилиб турур?!» Улар албатта: «Аллоҳ», дейдилар» (Юнус: 31).

Куръонда бу маънодаги ояtlар кўп. Кимки, тавҳид дегани Аллоҳнинг борлигини эътироф этишdir ё Аллоҳнинг яратувчи ва борлиқни бошқарувчи эканига иқрор бўлишdir, деб даъво қилса ва тавҳиднинг шу туригагина чекланса, пайғамбарлар чақирган тавҳиднинг моҳиятини англаб етмаган бўлади. Чунки, у малзум устида тўхтаб, лозимни тарқ қилган ёки далил устида тўхтаб, мадлул алайҳни тарқ қилган бўлади.

Ҳеч қандай камчилиги бўлмаган ҳамма тарафлама мутлақ баркамоллик улуҳият хусусиятлариданdir. Бу эса ибодатнинг барчаси ёлғиз Унга бўлмоғини вожиб қилади. Таъзим, улуғлаш, қўрқиш, дуо қилиш, умидвор бўлиш, тавба қилиш, таваккул қилиш, мадад сўраш, кучли муҳаббатга йўғрилган ўта ҳокисорлик, буларнинг ҳаммаси ҳам ақл, ҳам шариат, ҳам фитрат тақозосига кўра, ёлғиз Аллоҳга қаратилган бўлмоғи вожибdir, ҳам ақл, ҳам шариат, ҳам фитрат тақозосига кўра Ундан ўзгага қилиниши мумкин эмасdir.

2. УЛУХИЯТ ТАВХИДИ

У қуидаги бўлимлардан иборат:

Биринчи бўлим: Улуҳият тавхидининг маъноси ва унинг пайғамбарлар даъватининг мавзуси экани;

Иккинчи бўлим: Икки шаҳодат калимаси: маънолари, руқнлари, шартлари, улар тақозо қиласидиган ишлар, уларни бузувчи нарсалар;

Учинчи бўлим: Қонунчилик: ҳалол қилиш, харом қилиш Аллоҳнинг ҳаққи;

Тўртинчи бўлим: Ибодат: маъноси, турлари, умумийлиги;

Бешинчи бўлим: Ибодатнинг чекчегарасини белгилашдаги хато тушунчалар (ибодат маъносини тўлиқ тушунмаслик ёки унда ғулув кетиш каби);

Олтинчи бўлим: Дуруст ибодатнинг устунлари: севги, қўрқув, бўйсуниш, умидворлик;

Еттинчи бўлим: Ибодат ва амалнинг қабул бўлиши шартлари — ихлос ва шариатга эргашиш;

Саккизинчи бўлим: Диндаги даражалар: Ислом, иймон, эҳсон. Уларнинг таърифи ва улар ўртасидаги умумийлик ва хусусийлик.

БИРИНЧИ БҮЛİM:
**УЛУХИЯТ ТАВҲИДИННИГ МАЊНОСИ ВА УНИНГ
ПАЙҒАМБАРЛАР Даъвати мавзуси экани**

Улуҳият тавҳидидан мурод ибодатдаги тавҳиддир.

Улуҳият тавҳиди — бандалар шаръий ибодат кўринишида қиласиган: дуо, назр, қон чиқариш, умидворлик, хавф, таваккул, рағбат, раҳбат, инобат каби феълларини Аллоҳ таолонинг ёлғиз Ўзига қилишларидир. Тавҳиднинг шу тури аввалги-ю охирги барча пайғамбарларнинг даъвати мавзусидир. Аллоҳ таоло айтади:

«Дарҳақиқат, Биз ҳар бир умматга: «Аллоҳга ибодат қилинглар ва тоғутдан йироқ бўлинглар», (деган ваҳий билан) бир пайғамбар юборганмиз» (Наҳл: 36).

«(Эй Пайғамбар), Биз сиздан илгари юборган ҳар бир пайғамбарга ҳам: «Мендан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир, бас Менгагина ибодат қилинглар», деб ваҳий юборгандирмиз» (Анбиё: 25).

Ҳар бир пайғамбар қавмига даъватни улуҳият тавҳидига буюриш билан бошлар эди. Нух, Ҳуд, Солих, Шуайб айтганлари каби: **«Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглар! Сизлар учун Ундан ўзга ҳақ Илоҳ йўқдир»** (Аъроф: 59, 65, 73, 85).

«Иброҳимни (эсланг) — у ўз қавмига деган эди: «Аллоҳга ибодат қилинглар ва Ундан қўрқинглар!» (Анкабут: 16).

Аллоҳ таоло Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қылди: «**Айтинг: Дарҳақиқат мен Аллоҳга У зот учун динимни холис қилган ҳолда ибодат қилишга буюрилғанман**» (Зумар: 11).

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтгандар: «Одамлар билан то улар «Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир ва Мұхаммад Аллоҳнинг пайғамбаридир», деб гувоҳлик бермагунларича урушишга буюрилдим» (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Мусулмон киши зиммасидаги энг биринчи вазифа «Ла илаха иллаллоҳ» деб гувоҳлик бериш ва шунга амал қилишдир. Аллоҳ таоло деди: «(Эй Пайғамбар), Аллоҳдан ўзга ҳеч қандай ҳақ илоҳ йўқ эканини билинг ва ўз гуноҳингиз учун ҳамда мўмин-мўминалар(нинг гуноҳлари) учун мағфират сўранг!» (Мұхаммад: 19).

Ислом динини қабул қилаётган кишига биринчи бўлиб буюриладиган нарса икки шаҳодат калимасини айтмоқлиқдир. Шундан маълум бўладики, улуҳият тавҳиди пайғамбарлар даъватидан асосий кўзда тутилган муроддир. Бундай деб номланишига сабаб, улуҳият Аллоҳ таолонинг “Аллоҳ” деган исми далолат қиладиган сифат бўлиб, Аллоҳ — улуҳият эгаси, яъни ибодат қилинувчи (маъбуд) демакдир.

Убудият (қуллик ва бандалиқ) банданинг васфи экани эътибори билан бу тавҳидга ибодат тавҳиди ҳам дейилади. Зотан, банда Роббига ғоят муҳтож бўлгани туфайли ушбу ибодатларнинг барини ихлос билан адо этиши вожиб бўлади. Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ айтади:

«Билингки, Аллоҳга бирон нарсанни шерик қилмаган ҳолда ибодат қилиш банданинг Аллоҳга бўлган эҳтиёжидир. Бунинг қиёс қилинадиган бирор ўхшаши йўқ. Фақат баъзи жиҳатдан тананинг емак-ичмакка бўлган эҳтиёжига ўхшаб кетади, бироқ ўртада жуда катта фарқ мавжуд. Зоро, банданинг ҳақиқати (моҳияти) унинг қалби ва руҳидир. Қалб ва руҳ саломатлиги эса унинг илоҳи бўлмиш, Ундан ўзга ҳақ илоҳ бўлмаган Аллоҳ билангина ҳосил бўлади ва дунёда Унинг зикри билангина ором топади. Бандага Аллоҳдан бошқаси тарафидан қандайдир лаззат ва сурур келган тақдирда ҳам, бу унда давомли равишда бўлмайди, балки бир турдан бошқа турга ва бир шахсадан бошқа шахсга кўчиб туради. Аммо, у Илоҳига ҳар қандай ҳолда ва ҳамма вақт ғоят эҳтиёжидир, қаерда бўлмасин, У у билан биргадир».

Тавҳиднинг ушбу тури пайғамбарлар даъватининг мавзуси бўлди. Чунки, у барча амаллар унинг устига қуриладиган асос-пойдевордир, усиз ҳеч бир амал дуруст ва яроқли бўлмайди. Агар у вужудга келмаса, унинг зидди бўлмиш ширк юзага чиқади. Аллоҳ таоло айтди:

«Албатта Аллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас» (Нисо: 48, 116).

«Агар улар мушрик бўлганларида қилган амаллари беҳуда кетган бўлур эди» (Анъом: 88).

«Қасамки, агар мушрик бўлсанг, албатта қилган амалинг беҳуда кетгай ва албатта зиён кўрувчилардан бўлиб қолгайсан!» (Зумар: 65).

Чунки, тавхиднинг бу тури бандага вожиб бўлувчи хукуқларнинг энг биринчиси дир. Аллоҳ таоло айтади:

«Аллоҳга бандалик қилинглар ва Унга ҳеч нарсани шерик қилманглар ҳамда ота-онага яхшилик қилинглар!» (Нисо: 36).

«Роббингиз ёлғиз Унинг Ўзига ибодат қилишларингизни ҳамда ота-онага яхшилик қилишларингизни амр этди» (Исро: 23).

«Айтинг: Келинглар, Роббингиз сизларга ҳаром қилган нарсаларни тиловат қилиб берай. У зотга бирон нарсани шерик қилмангиз, ота-онага яхшилик қилингиз...» (Анъом: 151).

ИККИНЧИ БҮЛİM:
ИККИ ШАХОДАТ КАЛИМАСИ: МАЬНОЛАРИ,
РУКНЛАРИ, ШАРТЛАРИ, УЛАР ТАҚОЗО ҚИЛА-
ДИГАН ИШЛАР, УЛАРНИ БУЗУВЧИ ИШЛАР

Биринчи: Шаҳодат калималари маъноси

1) «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик бериш маъноси — Аллоҳдан ўзга ҳеч ким ибодатга сазовор эмас, деб эътиқод қилиш ва иқорор бўлиш, шу эътиқодни лозим тутиб, унга амал қилиш демакдир. «Ла илаҳа» Аллоҳдан ўзга ҳеч бир кимса, ким бўлишидан қатъий назар, ибодатга лойиқлигини инкор қилиш, «иллаллоҳ» эса ибодатга фақат Аллоҳнинг ўзигина сазовор эканини эътироф этишdir. Ушбу калиманинг қисқача маъноси — Аллоҳдан ўзга ҳақ маъбуд йўқ, демакдир. Айнан «Аллоҳдан ўзга маъбуд йўқ» деб эмас, балки «Аллоҳдан ўзга ҳақ маъбуд йўқ» деб айтиш лозим ва шу тўғри маъно бўлади. Чунки, биринчи маъно воқеликка зиддир, Аллоҳдан бошқа ҳам ибодат қилинаётган маъбудалар кўп, Аллоҳдан бошқаси маъбуд эмас, дейилса, ўша нарсаларга ибодат ҳам Аллоҳга ибодатлиги келиб чиқади. Бу эса энг катта ботил гапдир ва бу ер юзи аҳлининг энг кофирларидан бўлмиш “ваҳдатул-вужуд” аҳлининг мазҳабидир.

Ушбу калимани бир неча ботил маънолар билан тафсир қилинган. Жумладан:

а) Унинг маъноси — “Аллоҳдан ўзга маъбуд йўқ” деганидир. Бу маъно тўғри эмас. Чунки, бундан,

юқорида айтганимиздек, ҳаққу ноҳақ ҳар қандай маъбуд Аллоҳ экани келиб чиқиб қолади.

б) Унинг маъноси — “Аллоҳдан бошқа яратувчи йўқ” деганидир. Бу эса аслида, ушбу калима маъносининг бир қисми, тўла маъноси эмас. Чунки, бу маъно фақат рубубият тавҳидини исбот қиласи, бу эса етарли эмас, чунки мушриклар ҳам бу тавҳидни эътироф этишган.

в) Унинг маъноси — “Хокимият фақат Аллоҳни кидир” деганидир. Бу ҳам унинг маъносининг бир жузъи, тўла маъноси эмас. Чунки, бундай дейишининг ўзи етарли эмас. Чунки, хокимиятни ягона Аллоҳга қилгани билан, агар Аллоҳдан бошқага дуо қилса ё ибодат турларидан бирортасини Аллоҳдан бошқасига бурса, муваҳҳид (тавҳид аҳлидан) бўлмайди.

Бу тафсирларнинг барчаси ботил ё ноқис тафсирлардир. Биз уларни одамларнинг қўлларидаги баъзи китобларда бўлгани учунгина, танбех ўлароқ келтирдик.

Ушбу калиманинг салафлар ва муҳаққиқ уламолар наздидаги энг тўғри тафсири, юқорида айтганимиздек, “Аллоҳдан ўзга барҳақ маъбуд йўқ” деганидир.

2) «Мұхаммадун росулуллоҳ» деб гувоҳлик бериш маъноси — Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни Аллоҳнинг бандаси ва бутун инсониятга элчиси эканларини ботину зоҳирда эътироф этиш, сўнг бунинг тақозоси ўлароқ, у зотнинг амрларига итоат қилиш, сўзларини тасдиқлаш, қайтарган ишларидан тийилиш ва Аллоҳга у зотнинг шариатларига мувофиқ ибодат қилишдир.

Иккинчи: Икки шаҳодатнинг руқнлари

а) «Ла илаҳа иллаллоҳ»нинг иккита руқни бўлиб, бири нафий, бири исботдир.

Биринчи руқн “Ла илаҳа” — нафий (рад қилиш) бўлиб, у ширкнинг барча турларини йўққа чиқаради ва Аллоҳдан ўзга сифиниладиган барча нарсаларга кофир бўлишни вожиб қиласди.

Иккинчи руқн “Иллаллоҳ” — исбот (бор деб билиш) бўлиб, ибодат қилинишга факат ягона Аллоҳгина сазовор эканини ўрнатади ва шунга амал қилишни вожиб қиласди. Бу икки руқннинг маъноси кўпгина оятларда келган. Мисол учун:

«Бас, ким тоғутга кофир бўлса ва Аллоҳга иймон келтирса, у ҳеч ажраб кетмайдиган мустахкам ҳалқани ушлабди» (Бақара: 256).

Оятдаги «Ким тоғутга кофир бўлса» ибораси биринчи руқн бўлмиш «Ла илаҳа» маъносидир, «Аллоҳга иймон келтирса» ибораси эса иккинчи руқн бўлмиш «Иллаллоҳ» маъносидир.

Аллоҳ таолонинг Иброҳим алайхиссалом тилидан келтирган сўзлари ҳам шунга ўхшайди: **«Албатта мен сизлар ибодат қилаётган бутлардан покдирман. Магар мени яратган Зотгагина (ибодат қилурман)»** (Зухруф: 26, 27).

Бундаги «бутлардан покдирман» ибораси ҳам биринчи руқндаги нафий маъноси, «магар мени яратган зотгагина» ибораси эса иккинчи руқндаги исбот маъносидир.

б) «Мұхаммадун росуллоро» калимасининг иккита рукни бор, бири — у зот Аллоҳнинг бандаси, иккинчиси — Аллоҳнинг расули (элчиси) эканидир. Бу икки рукн у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ифрот (ҳаддан ошиш) ва тафритни (эътиборсиз қарашни) йўққа чиқаради. У зот ушбу икки улуғ сифатлари билан ҳалқларнинг энг комилидирлар. Бу ердаги “банда” маъноси — ибодат қилувчи, қул, демакдир. Яъни, у зот бошқа инсонлар нимадан яратилган бўлса, шундан яратилган оддий инсондирлар, у кишига ҳам бошқаларга жорий бўлган нарса жорий бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй Мұхаммад, уларга) **айтинг: «Ҳеч шак-шубҳа йўқки, мен ҳам сизлар каби бир одамдирман»** (Каҳф: 110). Дарҳақиқат, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бандалик ҳаққини тўла-тўқис адo этдилар ва Аллоҳ таоло у зотни шу билан мақтади. Аллоҳ таоло айтади:

«Аллоҳ Ўз бандасига (яъни Мұхаммад алайҳис-саломга, у кишини барча бало-қазодан асрash учун) етарли эмасми?!» (Зумар: 36).

«Бандаси (Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам)га Китоб — Қуръонни нозил қилган Аллоҳга ҳамду сано бўлсин» (Каҳф: 1).

«(Аллоҳ) бир кеча, Ўз бандаси (Мұхаммад)ни — унга оят-мўъжизаларимиздан қўрсатиш учун (Маккадаги) Масжид-ал-ҳаромдан (Куддусдаги) Биз атрофини баракотли қилиб қўйган Масжид-ал-Ақсога сайр қилдирган (барча айбу нуқсондан) пок Зотдир» (Исро: 1).

«Расуллоро» маъноси — бутун инсониятни Аллоҳга даъват қилиш, уларга хушхабар бериш ва

огохлантириш учун юборилган Аллоҳнинг элчиси, демақдир.

У зотга ушбу икки сифат билан гувоҳлик беришда у зот ҳақларидаги ифрату тафритни (яъни ҳаддан ортиқ улуғлашни ҳам, беҳурмат қилишни ҳам) рад қилиш мужассамдир. Зеро, у зотга умматлик даъвосидаги инсонлар ичida у кишини улуғлашда ҳаддан ошган ва ҳақларида ғулув кетган, ҳатто бандалик даражасидан илоҳлик даражасига чиқариб қўйган, Аллоҳни қўйиб, у кишидан мадад сўрайдиган, Аллоҳдан бошқа ҳеч ким кодир бўлмайдиган ҳожатларни бароридан келтириш ва мусибатларни аритиш каби ишларни у кишидан сўрайдиган кишилар ҳам бор. Ва аксинча, у зотнинг рисолатларини инкор қилган, йўлларига эргашибига бепарволик қиласидан кетган, у зотнинг ҳукмлари ва хабарларини ўзбошимчилик билан хато таъвил қиласидан кимсалар ҳам бор.

Учинчи: Икки шаҳодатнинг шартлари

а) «Ла илаҳа иллаллоҳ»нинг шартлари

«Ла илаҳа иллаллоҳ» калимасининг еттига шарти бор бўлиб, шу шартлар ҳаммаси топилгандагина бу калима ўз айтувчисига фойда беради. Улар қўйидагилар:

Биринчи: Илм (билим). Бунинг зидди жаҳолат (бilmaslik)дир.

Иккинчи: Яқийн (аниқ ишонч). Бунинг зидди шакшубҳадир.

Учинчи: Қабул. Бунинг зидди рад қилишдир.

Тўртинчи: Бўйсуниш. Бунинг зидди тарк қилишдир.

Бешинчи: Сидқ (ростгўйлик). Бунинг зидди ёлғондир.

Олтинчи: Ихлос. Бунинг зидди ширкдир.

Еттинчи: Мухаббат. Бунинг зидди нафратдир.

Биринчи шарт: Илм

Яъни, ушбу калимадан кўзда тутилган маънони ҳамда бу калима рад қиласиган ва исбот қиласиган нарсаларни билишдир. Бунинг зиддида эса ушбуларни билмаслик туради. Аллоҳ таоло айтади: «**Фақат ўзлари билган ҳолларида ҳақ гувоҳлик берган** (яъни, «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик берган) **кишиларгина...**» (Зухруф: 86).

Яъни, улар тиллари берган гувоҳликни қалблари англаған-билиған ҳолларида «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик берган кишилардир. Агар маъносини билмаган ҳолда тил билангина айтиб қўйса, бу нарса фойда бермайди. Чунки, унинг мазмунига эътиқод қиласиган бўлмайди.

Иккинчи шарт: Яқийн

Яъни, айтувчиси унинг маъно-мазмунига аниқ ишонч ҳосил қиласиган бўлиши шарт. Агар бу ҳақда шак-шубха қиласиган бўлса, бу калима унга фойда бермайди. Аллоҳ таоло айтади: «**Ҳақиқий мўминлар фақат Аллоҳ ва Расулига иймон келтириб, сўнгра ҳеч қандай шак-шубха қиласиган... зотлардир**» (Хужурот: 15).

Шак-шубҳа қилувчи кимса мунофик бўлади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Хурайра розияллоҳу анҳуга: «Ушбу девор ортида «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб чин қалбидан ишонч билан гувоҳлик берган қай бир кишини кўрсанг, унга жаннат башоратини бер» деганлар (Имом Муслим ривояти). Демак, ким бу калимага чин дилдан ишонган бўлмаса, жан-натга киришга лойиқ бўлмайди.

Учинчи шарт: Қабул

Учинчи шарти ушбу калиманинг тақозоси бўлган ягона Аллоҳгагина ибодат қилиш ва Ундан ўзгага ибодатни тарқ қилишни қабул қилмоқлиқдир. Ким бу калимани айтгани ҳолда, мазкур шартини қабул қилмаса ва унга амал қилмаса, Аллоҳ таоло қўйидаги оятда айтган кишилар жумласидан бўлади: «**Улар «Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир», дейилган вақтда кибр-ҳаво қилишар ва «Биз ҳали бир мажнун шоирни деб илоҳларимизни тарқ қилар эканмишми?!» дейишар эди**» (Ас-соффат: 35, 36).

Бугунги кундаги қабрпастларнинг ҳолати ҳам худди шундай, улар ҳам «Ла илаҳа иллаллоҳ» дейдилар, бироқ қабрларга сифинишни ташламайдилар. Ва демакки, «Ла илаҳа иллаллоҳ» маъносини қабул қилмайдилар.

Тўртинчи шарт: Бўйсуниш

Тўртинчи шарти ушбу калима далолат қилган нарсага тўла бўйсунишдир. Аллоҳ таоло айтади: «**Ким чиройли амал қилувчи бўлган ҳолида ўзини Аллоҳга топширса, бас у мустахкам халқани ушлабди**» (Луқмон: 22).

«Мустаҳкам ҳалқа»дан мурод «Ла илаха иллаллоҳ»дир. «Ўзини Аллоҳга топширса» дегани ихлос билан Аллоҳга бўйсунса, деганидир.

Бешинчи шарт: Сидқ

Бешинчи шарти ушбу калимани сидқидилдан, яъни қалб шуни тасдиқлаган ҳолда айтишдир. Агар тили билан айтса-ю, қалби тасдиқламаса, ёлғончи мунофиқ бўлади. Аллоҳ таоло айтади: «**Одамлар орасида шундай кимсалар ҳам борки, ўзлари мўмин бўлмаганлари ҳолда «Аллоҳга ва Охират Кунига иймон келтирдик», дейдилар. Улар Аллоҳни ва иймонли кишиларни алдамоқчи бўладилар ва ўзлари сезмаган ҳолда фақат ўзларинигина алдайдилар. Уларнинг дилларида мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди. Улар учун қилган ёлғонлари сабаб аламли азоб бордир»** (Бақара: 8-10).

Олтинчи шарт: Ихлос

Ихлос — ушбу калимани айтиш билан дунё матоларидан биронта нарсани мақсад қилмасдан, риё ва сумъани тарк килиб, амални ҳар қандай ширк аралашмаларидан тоза ва мусаффо ҳолда қилишдир.

Итбон ҳадиси деб танилган саҳих ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтгандаридек: «Албатта, Аллоҳ Ўзининг юзини истаб «Ла илаха иллаллоҳ» деган кишини дўзахга ҳаром қилгандир» (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Еттинчи шарт: Мұхаббат

Еттинчи шарти ушбу калимага ва у далолат қилган нарсаларга ҳамда унинг тақозосига кўра амал қилаётган кишиларга мухаббат қўйиш. Аллоҳ таоло айтади: «**Одамлар орасида шундай кимсалар борки, улар ўзгаларни Аллоҳга тенг билиб, уларни Аллоҳни севгандек севадилар. Иймонли кишиларнинг Аллоҳга бўлган мухаббатлари эса** (анавиларнинг Аллоҳга ва ўз илоҳларига бўлган мухаббатидан) **кучлироқдир**» (Бақара: 165).

«Ла илаҳа иллаллоҳ» ахли бўлмиш иймонли кишилар фақат Аллоҳни холис, чин дилдан яхши кўрадилар. Ширк ахли эса Аллоҳни ҳам, Унга кўшиб бошқа илоҳларини ҳам яхши кўришади. Бу эса «Ла илаҳа иллаллоҳ» тақозосига зиддир.

6) «Мұхаммадун росууллоҳ»нинг шартлари

«Мұхаммадун росууллоҳ» шаҳодат калимасининг шартлари қуйидагилардир:

- 1) Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбарликларини эътироф этиш ва бунга чин дилдан эътиқод қилиш.
- 2) Ушбу эътирофини тили билан очиқ айтиш.
- 3) У зотга тўла эргашиш, бу эса у зот келтирган ҳаққа амал қилиш ва у зот қайтарган ботилдан тийилиш билан бўлади.
- 4) У зот хабар берган ўтмиш ва келажак ишларидан иборат ғайб хабарларини тасдиклаш.
- 5) У зотни ўз жони, моли, бола-чақаси, отонаси ва барча одамлардан кўра қўпроқ яхши кўриш.

- 6) У зотнинг сўзларини ҳар қандай кишининг сўзидан устун қўйиш ва у зотнинг суннатларига амал қилиш.

Тўртинчи: Икки шаҳодат калимаси тақозо қиласидиган ишлар

а) «Ла илаҳа иллаллоҳ» калимаси тақозо қиласидиган ишлар

«Ла илаҳа» иборасидан тушунилган нафийга амал қилиб, Аллоҳдан бошқа жамики маъбудаларнинг ибодатидан воз кечиши ҳамда «Иллаллоҳ» иборасидан тушунилган исботга амал қилиб, фақат Аллоҳнинг Ўзига, ҳеч қандай шерик келтирмасдан ибодат қилиш. Аксарият ушбу калимани айтадиган кишилар бунга амал қилмайдилар, унинг тақозосига хилоф қилиб, илоҳликни махлукларга, мозорларга, қадамжоларга, тоғутларга, дараҳт ва тошларга исбот қилишади. Улар тавҳидни бидъат деб эътиқод қилишади, унга чакирган кишиларни ёмон кўришади, ибодатни холис Аллоҳгагина қиласидиган кишиларни маломат қилишади.

б) «Мухаммадун росулуллоҳ» калимаси тақозо қиласидиган ишлар

У зотга ишониш ва итоат қилиш, у зот қайтарган ишларни тарқ қилиш, суннатларига амал қилишга чекланиш, суннат бўлмаган, бидъат ва динда янги пайдо қилинган ишларни ташлаш, у зотнинг сўзларини бошқа ҳар қандай кишининг сўзидан юқори қўйиш.

Бешинчи: Икки шаҳодат калимасини бузувчи ишлар

Улар Исломни бузувчи ишлардир. Чунки, айни шу икки шаҳодат калимасини айтиш билан инсон Исломга киради. Бу калимани талаффуз қилиш унинг мазмун-моҳиятини эътироф этиш ҳамда у такозо этган исломий амалларни амалга ошириш демакдир. Ким шунга амал қилмаса, ушбу калимага гувоҳлик берган пайтда ўз зиммасига олган аҳдни бузган бўлади. Исломни бузувчи ишлар кўп бўлиб, уламолар фикҳ китобларида унга алоҳида боб ажратиб, «Муртадлик ҳакида боб» деб атаганлар. Улардан энг муҳимлари ўнта бўлиб, уларни шайхулислом Муҳаммад ибн Абдул-Вахҳоб раҳимаҳуллоҳ шундай баён қиласди:

- 1) Аллоҳнинг ибодатида ширк қелтириш. Аллоҳ таоло айтади:

«Албатта Аллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас. Шундан бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган бандалари учун кечиур» (Нисо: 48, 116).

«Албатта кимда-ким Аллоҳга ширк қелтирса, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилур ва борар жойи дўзах бўлур. Зулм қилувчилар учун бирон ёрдамчи бўлмас» (Моида: 72).

Аллоҳдан бошқага атаб қон чиқариш, мозорлар ё жинлар учун жонлиқ бўғишлиш ҳам шу турга киради.

- 2) Ўзи билан Аллоҳнинг ўртасига воситачилар қилиб, уларга дуо-илтижо қиласидиган, шафоатларини сўрайдиган, уларга таваккул қиласидиган (суюнадиган) киши коғир бўлишига иттифоқ қилинган.

- 3) Мушрикларни кофир санамайдиган, уларнинг куфрида шак қиласидиган ё уларнинг йўлларини тўғри санайдиган киши кофир бўлади.
- 4) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бошқасининг йўли у зотнинг йўлларидан кўра мукаммалроқ, ёки бошқасининг ҳукми у зотнинг ҳукмларидан тўғрироқ деб эътиқод қиласидиган киши кофир бўлади. Тоғутларнинг ҳукмларини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳукмларидан афзал санайдиган, қонунларнинг ҳукмини Ислом ҳукмидан афзал биладиган кимсалар бунга мисол бўлади.
- 5) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган дин ва шариатдан бирор нарсани ёмон кўрган киши – гарчи ўзи шунга амал қиласа ҳам – кофир бўлади.
- 6) Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг динидан ё шу диндаги савоб ва азоблар устидан кулиб, масхара қиласидиган кимса кофир бўлади. Бунга далил Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзларидир: «Айтинг: «Аллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан кулувчи бўлдингизми?» Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна қуфрга қайтдингиз» (Тавба: 65, 66).
- 7) Сеҳргарлик. (Эр-хотиннинг кўнгилини бирбирига илитиш ё совутиш учун) иситма-совутма қилиш ҳам шунга киради. Ким шундай қиласа ё шунга рози бўлса, кофир бўлади. Бунга далил Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзидир: «Холбуки, у фаришталар: «Биз фақатгина фитнамиз (яъни одамларни алдаб имтиҳон қилиш учун

юборилганмиз), **бас**, (сен сеҳр ўрганиш билан) **кофир бўлиб қолма**, **демасдан туриб ҳеч кимга ҳеч нарса ўргатмас эдилар» (Бакара: 102).**

- 8) Мусулмонлар қархисига мушрикларни қўллаб-кувватлаш ва уларга ёрдам бериш. Бунга далил Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзлари: «**Сизлардан ким уларга дўст бўлса, бас, у ўшаларданdir. Албатта, Аллоҳ золим қавмни ҳидоят қилmas**» (Моида: 51).
- 9) Кимда-ким, айрим инсонлар Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шариатларидан чиқишига ҳақли бўлади, худди Хазир Мусо алайҳиссаломнинг шариатларидан чиқишига ҳақли бўлгани каби, деб эътиқод қилса, кофир бўлади. Мен бунга қўшимча қилиб айтаманки, айрим ғулув кетган сўфийлар эътиқод қилганидек, уларнинг баъзи пиру муршиidlари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шариатларига эргашишга эҳтиёж қолдирмайдиган даражада олий мақомга етганини эътиқод қилган киши кофир бўлади.
- 10) Аллоҳнинг динидан юз ўгириш, уни ўрганмаслик ва унга амал қилмаслик. Бунга далил Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзлари: «**Кофир бўлган кимсалар эса ўзлари огоҳлантирилган нарсадан юз ўгирувчиidlар**» (Ахқоф: 3), «**Ўз Роббининг оятлари билан панд-насиҳат қилинганидан сўнг, улардан юз ўгирган кимсадан ҳам золимроқ ким бор?! Албатта Биз ундай жиноятчи кимсалардан интиқом олувчиidlариз**» (Сажда: 22).

Шайх Мұхаммад ибн Абдулваҳҳоб раҳимаҳуллоҳ айтади: «Исломни бузувчи бу амалларни ҳазиллашиб ё жиддий ё қўрқиб айтган ва қилган кишилар ўртасида фарқ йўқ. Фақат мажбурланган кишигина бундан мустаснодир. Шунинг учун ҳам мусулмон бу ишлардан ҳазир бўлиши ва ўз нафсига улардан хавф қилиши зарурдир. Аллоҳдан Унинг ғазабини келтирувчи ва азобига йўликтирувчи ишлардан паноҳ тилаймиз».

**УЧИНЧИ БЎЛIM:
ҚОНУНЧИЛИК: ҲАЛОЛ ҚИЛИШ ВА ҲАРОМ
ҚИЛИШ АЛЛОҲНИНГ ҲАҚҚИ**

Қонунчилик деб таржима қилганимиз “ташриъ”-дан мурод — Аллоҳ таоло бандалари ақида, муомалот ва бошқа ишларда унга амал қилишлари учун туширган манҷаж, яъни йўл-йўриқлар мажмуидир. Ҳалол қилиш ва ҳаром қилиш ҳам шунга дохил бўлиб, ҳеч ким Аллоҳ ҳалол қилмаган нарсани ҳалол санаши ва Аллоҳ ҳаром қилмаган нарсани ҳаром санаши мумкин эмас. Аллоҳ таоло айтади:

«Аллоҳ шаънига ёлғон тўқиши учун (яъни, Аллоҳ буюрмаган хукмларни Аллоҳники дейиш учун) тилларингизга келган ёлғонни гапириб: «Бу ҳалол, бу ҳаром», деяверманглар!» (Наҳл: 116).

«Айтинг: Хабар берингизчи (эй мушриклар), Аллоҳ сизлар учун нозил қилган ризқу рўзнинг (айримларини) ҳаром, (айримларини) ҳалол қилиб олдингиз». Айтинг: Хабар берингизчи, (бундай қилиш учун) сизларга Аллоҳ изн бердими ёки Аллоҳ шаънига бўхтон қилмоқдами sizлар?!» (Юнус: 59).

Аллоҳ таоло Китоб ва Суннатдан бирон далилсиз ҳалол қилиш ва ҳаром қилишдан қайтарди ва бундай қилишни Аллоҳга нисбатан уйдирма тўқиши деб атади. Шунингдек, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло бир нарсани ҳеч қандай далилсиз фарзу вожиб ёки ҳаром деб эълон қилган кишини Ўзининг хос ҳаққи бўлмиш қонунчи-

ликда шериклик даъво қилувчи деб хабар берди. Аллоҳ таоло айтади:

«Ёки уларнинг диндан Аллоҳ изн бермаган нарсаларни уларга шариат қилиб берган шериклари — бутлари борми?!» (Шуро: 21).

Ким шу нарсани била туриб Аллоҳдан бошқа қонун чиқарувчига итоат қилса ва унинг қонунига амал қилса, уни Аллоҳга шерик қилган бўлади. Аллоҳ таоло айтади:

«Агар уларга бўйсунсангизлар, ҳеч шакшубҳасиз мушриклардан бўлиб қолгайсизлар» (Анъом: 121).

Яъни, Аллоҳ ҳаром қилган ўлимтикларни ҳалол санайдиган кимсаларга ким итоат қилса, у мушрик бўлади.

Аллоҳ таоло яна шундай деб хабар берганки, ким Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қиладиган ва Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром санайдиган рухоний ва роҳибларига итоат қилса, Аллоҳни қўйиб, ўшаларни ўзига илоҳ қилиб олган бўлади. Аллоҳ таоло айтади:

«Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларининг олимларини ва роҳибларини ҳамда Масих ибн Марямни Роб (илоҳ) қилиб олдилар. Ҳолбуки, фақат ягона Аллоҳга бандалик килишга буюрилган эдилар. Ундан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир. У зот уларнинг ширкларидан покдир» (Тавба: 31).

Адий ибн Хотим розияллоҳу анху ушбу оятни эшитиб: «Ё Расулуллоҳ, биз уларга ибодат қилмасдик-

ку», деганида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Улар Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қилишганида сизлар ҳам уни ҳалол санармидинглар, улар Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром қилишганида сизлар ҳам уни ҳаром санармидинглар, ахир?!», дедилар. У: “Ҳа, шундай», деганида «Шу уларга ибодат қилишларидир», дедилар (Имом Термизий ривояти).

Шайх Абдураҳмон ибн Ҳасан раҳимаҳуллоҳ айтади: “Ушбу ҳадисда шунга далил борки, Аллоҳнинг маъсиятида олимлар ва роҳибларга итоат қилиш Аллоҳни кўйиб, уларга ибодат қилишдир ва бу Аллоҳ асло кечирмайдиган катта ширкдир. Зоро, оят сўнггида Аллоҳ таоло айтмоқдаки: **«Ҳолбуки, фақат ягона Аллоҳга ибодат қилишга буюрилган эдилар. Ундан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир. У зот уларнинг ширкларидан покдир».** Бошқа бир оятда Аллоҳ таоло айтадики: **«Аллоҳнинг номи зикр қилинмаган нарсалардан емангиз!** Зотан, бу иш итоатсизликдир. Албаттa, шайтонлар ўз дўстларини (яъни мушрикларни) сизлар билан жанжаллашишлари учун васвасага солурлар. Агар уларга бўйсунсангизлар, ҳеч шак-шубҳасиз мушриклардан бўлиб колурсизлар» (Анъом: 121). Кўпчилик одамлар далилга беписанд қарашлари туфайли, ўzlари тақлид қилган кишиларга далилга хилоф бўлган ишларда тақлид қилиб, шу ҳолга тушиб қолишади, бу эса ширкдир” (иқтибос тугади).

Аллоҳнинг қонунига риоя қилиш ва Ундан ўзганинг қонунларини тарқ қилиш «Ла илаҳа иллаллоҳ»нинг тақозо ва талабларидандир.

ТҮРТИНЧИ БҮЛİM: ИБОДАТ: МАЬНОСИ, ТУРЛАРИ, УМУМИЙЛИГИ

1. Ибодат маъноси

Ибодат аслида қуллик, ҳокисорлик, бўйинсуниш демакдир.

Шариат истилоҳида эса, унинг бир неча таърифлари бўлиб, умумий маъноси биттадир. Жумладан:

Ибодат — Аллоҳга У пайғамбарлари воситасида буюрган ишларга бўйинсуниш билан итоат қилиш демакдир.

Ибодат — Аллоҳ субҳанаҳу ва таолога ҳокисорлик ифодасидир. У Аллоҳга чексиз муҳаббатга йўғрилган чексиз ҳокисорликдир. Унинг умумий ва кенг қамровли таърифи шуки, ибодат — Аллоҳ яхши кўрадиган ва рози бўладиган барча зоҳирий ва ботиний сўз ва ишлардир.

Ибодат қалб, тил ва тана аъзоларига тақсимлангандир.

Хавф (кўрқув), ражо (умидворлик), муҳаббат, тавакқул, рағбат, раҳбат (кўрқинч), булар қалбга тааллуқли ибодатлардир.

Тилда ва дилда тасбех, таҳлил, такбир, ҳамд, шукр айтиш, булар тил ва қалбга тааллуқли ибодатлардир.

Намоз, закот, ҳаж, жиҳод, булар қалб ва тана аъзолари ибодатидир.

Ибодатнинг қалб, тил ва бадан аъзоларига тааллукли бундан бошқа ҳам турлари кўпdir.

Ибодат — Аллоҳ таоло ҳалқларни фақат шу учун яратгандир. Аллоҳ таоло айтади:

«Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим. Мен улардан бирон ризқ истамасман ва улар Мени таомлантиришини истамасман. Зеро Аллоҳнинг Ўзигина (барча ҳалойиққа) ризқу рӯз берувчи, куч-кувват соҳиби ва қудратлидир» (Аз-зарият: 56-58).

Демак, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло хабар бермокдаки, инсу жинни яратиши остидаги ҳикмат уларнинг Аллоҳга ибодат қилиб туришларидир. Аслида, Аллоҳ уларнинг ибодатларига муҳтоҷ эмас, аксинча улар Аллоҳга муҳтоҷликлари туфайли Унинг ибодатига эҳтиёжлидирлар ва Унга шариатига мувофиқ ибодат қиласидилар. Бас, ким Аллоҳга ибодат қилишдан бош тортса, у кибр қилувчидир. Ким Аллоҳга ибодат қилса ва У билан бирга бошқасига ҳам ибодат қилса, у мушриkdir. Ким ёлғиз Аллоҳга ибодат қилса, бироқ Унинг шариатига мувофиқ қилмаса, у бидъатчидир. Ким Аллоҳга Унинг шариатига мувофиқ ибодат қилса, у мўмин ва муваҳҳиддир.

2. Ибодат турлари ва умумийлиги

Ибодатнинг турлари кўп бўлиб, у тил ва бадан аъзоларида зоҳир бўлган ва қалбда содир бўлган зикр, тасбех, тахлил, Қуръон тиловати, намоз, закот, рўза, ҳаж, жиход, яхшиликка буюриш ва ёмонликдан қайтариш, қариндош-урӯғ, етим-есир, мискин ва мусоифирларга эҳсон (яхшилик) қилиш каби барча тоат

турларини ўз ичига олади. Шунингдек, Аллоҳ ва Расулини яхши кўриш, Аллоҳдан қўрқиш ва Унга тавба-инобат қилиш, динни Аллоҳга холис қилиш, Унинг ҳукмига сабр қилиш ва қазосига рози бўлиш, Унга суюниш, раҳматидан умидвор бўлиш ва азобидан қўрқиш ҳам ибодатdir. Мўмин киши ўзининг қилаётган ҳар бир ишида агар қурбатни (Аллоҳга яқинлашишни) ният қилса, унинг ҳар бир хатти-ҳаракати ибодатга айланади. Ҳатто, уйқу ва ейишичиш билан агар Аллоҳнинг тоатига куч-куват ҳосил қилишни ният қилса, шу ҳам ибодатга айланади. Олди-сотти, касб-ҳунар, никоҳланиш каби одатий ишлар ҳам яхши ният туфайли ибодатга айланиб, бу билан савобга эришилади. Демак, ибодат фақат маълум расм-русумларгагина чекланиб қолмайди.

**БЕШИНЧИ БЎЛИМ:
ИБОДАТНИНГ ҲАД-ҲУДУДИНИ
БЕЛГИЛАШДАГИ ХАТО ТУШУНЧАЛАР БАЁНИ**

Ибодатлар тавқифийдир

Шу маънодаки, ҳеч бир ибодат Китоб ва Суннатдан бўлган бирон далилсиз машруъ (шариатга мувофиқ) бўлмайди. Нимаики, машруъ бўлмаса, у бидъат деб эътибор қилинади ва қабул қилинмайди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: «Ким бизнинг амримиз бўлмаган бир амални қилса, у рад қилингусидир» (Муттрафақун алайҳ). Яъни, унинг бу иши мақбул бўлмайди, бу иши учун гуноҳкор бўлади. Чунки, унинг иши маъсиятдир, тоат эмасдир. Қолаверса, машруъ ибодатларни адо этишдаги соғлом йўл — бепарволик ва ялқовлик билан ўта ҳаддан ошиш ва ғулув ўртасидаги мўътадилликдир. Аллоҳ таоло пайғамбарига амр этганидек: «**Бас (эй Мухаммад), сиз ва сиз билан бирга тавба қилган зотлар ўзингизга буюрилгани янглиғ Тўғри йўлда бўлингиз!** Туғёнга тушмангиз!» (Ҳуд: 112).

Ушбу ояти карима ибодатларни адо этишнинг соғлом ва тўғри йўлини чизиб бермоқда. Бу эса уларни адо этишда ҳаддан ошиш ҳам, лоқайдлик ҳам бўлмаган мўътадил йўлни тутиш билан, “ўзингизга буюрилгани янглиғ” шариатга мувофиқлик билан хосил бўлади. Сўнгра таъкидлаб, “туғёнга тушмангиз!” амри берилмоқдаки, туғён — ҳаддан ошиш ва ғулув кетишидир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва

саллам асҳобларидан уч кишининг ўз амалларини кам санаб, улардан бири: «Мен умрбод рўза тутаман» деб, иккинчиси: «Ухламасдан, тинимсиз намоз ўқийман» деб, учинчиси: «Уйланмасдан ўтаман» деб айтганларини эшитиб, уларга танбех берганлар, «Аммо, мен рўза ҳам тутаман, оғзим очиқ ҳам бўламан. Намоз ўқийман ва ҳам ухлайман ва ҳам аёлларга уйланаман. Ким менинг суннатимдан юз ўтириса, у мендан эмас!», деганлар (Муттафақун алайх).

Хозирда ибодат борасида одамларни бир-бирига бутунлай қарама-қарши бўлган икки тарафга бўлиниб қолганини кўриш мумкин.

Биринчи тоифа ибодат тушунчасини ғоят тор тушуниб, уни адо этишга ўта лоқайд қарайди, айрим ибодат турларини умуман бажармайди, ибодатларни маълум бир амалларгагина ва масжидда адо этиладиган ибодатларгагина чеклаб қўйган. Улар учун уйда, ишхонада, бозорда, кўчада, ўзаро муомалаларда, сиёsatда, хукмда, низоларда ва ҳаётнинг бошка майдонларида адо этилажак ибодат тушунчаси мавжуд эмас.

Тўғри, масжиднинг ўзига хос фазли бор, беш вақт намоз масжидда адо этилиши вожиб. Бироқ, ибодат шугина эмас, ибодат мусулмон кишининг масжид ташқарисидаги барча ҳаётини ҳам қамраб олади.

Иккинчи тоифа эса, ибодатларни татбиқ қилишда ўта қаттиқ, ҳаддан ошиш йўлини тутади. Мустаҳаб амалларни фарзу вожиб даражасига чиқаради, айрим мубоҳ ишларни ҳаром санайди. Унинг тутган йўлига

қарши бўлганларни адашган ва хатокорликка ҳукм қиласди, уларнинг тушунчаларини хатога чиқаради.

Аслида, йўлларнинг энг яхшиси Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг йўллариридир, ишларнинг ёмони эса динда янги пайдо қилинганлариридир.

ОЛТИНЧИ БЎЛИМ: ДУРУСТ ИБОДАТНИНГ УСТУНЛАРИ

Ибодатнинг асосий устунлари учта бўлиб, улар севги, хавф ва умидворликдир.

Хокисорликка йўғрилган муҳаббат ва умидворликка қоришган қўрқув... Ибодатда мана шу ҳолатлар жамул-жам бўлмоғи зарур. Аллоҳ таоло мўмин бандаларини шундай васф этади:

«Аллоҳ уларни яхши кўур, улар Аллоҳни яхши кўрурлар» (Моида: 54).

«Иймонли кишиларнинг Аллоҳга бўлган муҳаббатлари қучлироқдир» (Бақара: 165).

Аллоҳ таоло Ўз пайғамбарлари васфида айтади:

«Дарҳақиқат, улар яхши ишларни қилишга шошар ва Бизга рағбат ва қўрқув билан дуо-илтижо қиласар эдилар. Улар Бизга таъзим-итоат қилувчи эдилар» (Анбиё: 90).

Салафлардан бирлари шундай деган экан: «Аллоҳга ёлғиз муҳаббат билангина ибодат қилган кимса зиндиқ, ёлғиз умидворлик билангина ибодат қилган кимса муржиъ, ёлғиз қўрқув билангина ибодат қилган киши ҳарурий, Унга севги, қўрқув ва умидворлик билан ибодат қилган киши мўмин мувахҳиддир». Буни шайхулислом “Убудият” рисоласида зикр қилгач, шундай дейди: «Демак, Аллоҳнинг дини Унга ибодат, итоат ва бўйсунишдан иборат. Ибодатнинг асл маъноси хорлик ва ҳокисорликдир.

Зотан, арабларда босилавериб, қадам изи бўлиб кетган йўлни “тариқ муъаббад” (طريق معبد) дейилади. Ибодат ҳокисорлик маъносини ва муҳаббат маъносини ўз ичига олган бўлиб, унинг зимнида Аллоҳ таолога чексиз муҳаббатга қоришиқ чексиз ҳокисорлик бордир. Бирор бир одамга ёмон кўргани ҳолда бўйсуниб турса, унга сифинган бўлмайди. Бирор бир нарсани яхши кўрса-ю, унга бўйсунмаса, унга сифинган бўлмайди, ўз фарзандини ёки дўстини яхши кўргани каби. Шунинг учун Аллоҳнинг ибодатида бу икки сифатнинг биригина етарли бўлмайди, балки Аллоҳ бандага ҳамма нарсадан суюмлироқ бўлиши зарур бўлади ва унинг наздида Аллоҳ барча нарсадан буюкроқ бўлиши вожиб бўлади, балки тўла-тўқис муҳаббат ва бўйсуниш факат Аллоҳгагина бўлмоғи лойикдир...” (иктибос тугади).

Ушбулар ибодатнинг меҳвари (марказий ўки) бўлиб, ибодат унинг атрофида айланади. Аллома Ибнул Қайим “Нунийя” номли қасидасида ушбу маънони ифодалаб, шундай дейди (шеър мазмуни):

“Рахмонга бўлган ибодат Унга бўлган чексиз муҳаббат ҳамда обиднинг чексиз ҳокисорлигидан иборат бўлиб, шу иккиси ибодатнинг икки қутбидир. Ва ибодат фалаги шу икки қутб атрофида айланади. Унинг айланиши пайғамбарнинг амри биландир, нафсу ҳаво ва шайтон йўриғи билан эмас”.

Аллома ушбу сатрларда ибодатнинг маҳбубга – яъни, Аллоҳ таолога – муҳаббат ва ҳокисорлик узра айланишини фалакнинг икки қутби узра айланишига ташбех қилмоқда ва ибодат фалагининг айланиши хоҳиш-ҳаво билан ёки нафсу шайтоннинг йўриғи

билин эмас, балки Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амрлари ва у зот келтирган шариат кўрсатмаси асосида бўлишини зикр қилмоқда.

3. ИСМ ВА СИФАТЛАР ТАВҲИДИ

Исм ва сифатлар тавҳиди қўйидаги бўлимлардан иборат:

Биринчи: Исм ва сифатларнинг событлигига Китоб, Суннат ва ақлдан далиллар;

Иккинчи: Ахлус-сунна вал-жамоанинг Аллоҳнинг исм ва сифатлари борасидаги манҳажи;

Учинчи: Исм ва сифатларни ё улардан бирор-тасини инкор қилган кимсага раддия.

**Биринчи: Исм ва сифатларнинг событлигига
Китоб, Суннат ва ақлдан далиллар**

A) Китоб ва Суннатдан далиллар

Юқорида тавҳид уч қисмга — рубубият тавҳиди, улуҳият тавҳиди ва исму сифатлар тавҳидига тақсимланишини айтиб ўтдик ва аввалги икки турдаги тавҳидга бир қанча далиллар келтирдик. Энди тавҳиднинг учинчи тури бўлмиш исм ва сифатлар тавҳидига далилларни зикр қиласиз.

Даставвал Китоб ва Суннат далилларига мурожаат қиласиз. Куръонда Аллоҳ таоло шундай дейди:

«Аллоҳнинг гўзал исмлари бордир. Бас, Уни ўша исмлар билан чорланглар (ёд этинглар). Унинг исмларида ҳақдан оғиб (ноўрин жойларда уларни қўлладиган мушрик) кимсаларни тарқ қилинглар. Улар яқинда қилиб ўтган амалларига яраша жазоланурлар» (Аъроф: 180).

Ушбу оятда Аллоҳ субханаҳу ва таоло Үзининг исмлари борлигини хабар бериб, уларни гўзал исмлар деб атади ва улар билан дуо қилишга, “Ё Аллоҳ”, “Ё Раҳмон”, “Ё Раҳийм”, “Ё Ҳай”, “Ё Қайюм”, “Ё Роббал оламийн” деб нидо қилишга буюрди. Унинг исмларида — уларни рад қилиш ё нотўғри таъвил қилиш ё бошқа қилиш билан — ҳақдан оғиб кетадиган кимсаларга ушбу ёмон қилмишларининг жазосини албатта бериши билан таҳдид қилди.

Аллоҳ таоло яна айтади:

«Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқ, фақат Угина бордир. Унинг учун энг гўзал исмлар бордир» (Тоҳа: 8).

«У — Аллоҳ шундай зотдирки, Ундан ўзга ҳеч қандай ҳақ илоҳ йўқдир. (У) ғайб ва шаҳодатни (яни яширин ва ошкора нарсаларни) билувчиdir. У меҳрибон ва раҳмлидир. У — Аллоҳ шундай зотдирки, Ундан ўзга ҳеч қандай ҳақ илоҳ йўқдир. У (ёлғиз) подшоҳдир, (барча айб-нуксондан) покдир, саломатдир, (Ўзи хоҳлаган бандаларини дунё бало-офтлари ва охират азобидан) омон қилувчиdir, (бандаларнинг амалларини) кўриб-кузатиб турувчи-дир, қудрат соҳибидир, бўйсундирувчиdir, (танҳо) кибр эгасидир. Аллоҳ уларнинг (мушрикларнинг) ширкларидан покдир. У — Аллоҳ яратувчиdir, (йўқдан) бор қилувчиdir, (барча нарсага) суратшакл берувчиdir. Унинг гўзал исмлари бордир. Осмонлар ва Ердаги бор нарса Унга тасбех айтур. У қудрат ва ҳикмат соҳибидир» (Хашр: 22-24).

Ушбу ояллар Аллоҳнинг исмлари событ (бор) эканига далил бўлади.

Энди Аллоҳнинг исмлари событлигига Суннатдан бўлган далилларга келсак, Абу Ҳурайра розияллоҳу анху ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтадилар: «Албатта, Аллоҳнинг тўқсон тўққиз – бир кам юз – исми борки, ким уларни санаса, жаннатга киради» (Муттафақун алайҳ).

Аллоҳнинг исмлари бу саноққа чекланган эмас. Бунга далил шуки, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дуоларида шундай деганлар: «Сеники бўлган ҳар бир исм билан Сендан сўрайманки, Сен у билан Ўзингни номлаган эдинг ё уни китобингда нозил қилган эдинг ё уни Ўз хузурингдаги ғайб илмида қолдирган эдинг. Шу исмларнинг ҳаммаси билан сўрайманки, Қуръонни қалбимнинг баҳори қилгин...» (Аҳмад “Муснад”да ривоят қилган, Ибн Ҳиббон саҳих санаган). Демак, Аллоҳнинг исмлари шу тўқсон тўққизга чекланган эмас экан. Юқоридаги ҳадисдан мурод шуки – валлоҳу аълам – ким ушбу тўқсон тўққиз исмни ўрганса, уларни ёд олса ва улар билан дуо ва ибодат қилса, жаннатга киради ва бу ушбу исмлар учун хосиятдир.

Аллоҳнинг исмларидан ҳар бир исм Унинг сифатларидан бир сифатни ўз ичига олган. Масалан, Алим (билгувчи) илм ва билим сифатига далолат қиласи, Ҳаким (ҳикматли) ҳикмат сифатига далолат қиласи, Самиъ (эшитувчи) ва Басир (кўрувчи) эшитиш ва кўриш сифатига далолат қиласи, ва ҳоказо ҳар бир

исм Аллоҳнинг сифатларидан бир сифатга далолат қиласи. Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй Пайғамбар), айтинг: У — Аллоҳ Бирдир. Аллоҳ (барча ҳожатлар билан) **кўзланувчи** (яъни барча ҳожатлар Ундан сўралади, аммо У ҳеч кимга муҳтож эмасдир). **У тутмаган ва тутгилмагандир** (яъни Аллоҳнинг ўғил-қизи ҳам, ота-онаси ҳам йўқдир. У азалий ва абадий зотдир). **Ва ҳеч ким У зотга тенг эмасдир»** (Ихлос сураси).

Анас розияллоҳу анхудан ривоят қилинади: Ансорлардан бирлари Қубо масжидида уларга имом бўлиб намоз ўқиб берарди. У ҳар сафар намозда бирон сурани қироат қилса, аввал “Қул ҳуваллоҳу аҳад” сураси билан бошлар, кейин бошқа сурани ўқирди ва ҳар бир ракаатда шундай қиларди. Асҳоблари унга бу ҳақда гапириб: «Сен ҳар сафар шу сура билан бошлайсан, кейин шу ўзи кифоя қилмайди, дейсан-да, яна бошқа сурани ўқийсан. Ё шунинг ўзинигина ўки ё эса уни қўйиб, бошқасини ўки», дейишди. У: «Йўқ, мен бу сурани қўймайман. Агар менинг имом бўлишимни истасанглар, шундай ўқиб бераман. Агар хоҳламасанглар, имомликни тарқ қиламан», деди. Уни ичларидағи энг афзал киши деб кўрганларидан бошқанинг имом бўлишини истамадилар. Сўнгра Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам улар ҳузурига келганларида у зотга бунинг хабарини бердилар. У зот: «Эй фалончи, нега асҳобларинг айтган нарсани қилмайсан? Ҳар ракаатта шу сурани албатта ўқишига сени нима мажбур қилди?», деб сўрадилар. У: «Мен бу сурани яхши кўраман», деб жавоб берди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уни яхши

кўришинг сени жаннатга киритади», дедилар (Имом Бухорий “Саҳиҳ”ида ривоят қилган).

Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишини бир сарийяга (қўшинга) бош қилиб юбордилар. У асҳобларига намозда имом бўлар ва қироатини “Қул ҳуваллоҳу аҳад” билан тамомлар эди. Қайтиб келганларидан сўнг бу ҳақда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга айтиб беришди. У зот: «Ундан сўранглар-чи, нега шундай қиласкин», дедилар. Ундан бу ҳақда сўрашганида: «Чунки, у Раҳмоннинг сифати, мен у билан қироат қилишни яхши кўраман», деб жавоб берди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Унга айтиб қўйинглар, Аллоҳ таоло уни яхши кўради», дедилар (Имом Бухорий “Саҳиҳ”ида ривоят қилган). Яъни, бу сура Раҳмон таолонинг сифатларини ўз ичига олгандир.

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ўзининг юзи бор эканини хабар берган: **«Буюклиқ ва қарам соҳиби бўлган Роббингизнинг юзигина боқий мангу қолур»** (Ар-раҳмон: 27).

У Ўзининг қўли борлигини хабар берган: **«Ўз қўлларим билан яратган нарсага...»** (Сод: 75).

«Йўқ! У зотнинг қўллари очикдир» (Моида: 64).

Яна Аллоҳ таоло рози бўлиш, яхши кўриш, ёмон кўриш, ғазаб қилиш ва бошқа сифатларга эгаки, бу ҳақда Унинг ўзи хабар берган ёки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам Уни шу сифатлар билан сифатлаганлар.

Б) Ақлий далиллар

Аллоҳнинг исм ва сифатлари борлигига ақлий далиллар ҳам мавжуд. Жумладан:

- 1) Борликдаги турли-туман ва ҳар хил кўринишдаги буюк мавжудотлар ўз вазифаларини қатъий тартиб-низом билан адo этиши, ўзига белгиланган чизикдан заррача оғмасдан йўлида юриши Аллоҳнинг буюклиги, қудрати, илми, ҳикмати, иродаси ва истак-хоҳишига далолат қиласи.
- 2) Инъом-эҳсони, заарларни аритиши, балоларни кўтариши, буларнинг бари раҳмати, карами ва саховатига далил бўлади.
- 3) Осийларга бало ва азоб тушириши Унинг ғазаби ва ёмон кўришига далолат қиласи.
- 4) Тоат-ибодатли бандаларни икром қилиши, уларни событқадам қилиши Унинг улардан розилиги ва муҳаббатига далолат қиласи.

Иккинчи: Ахлус-сунна вал-жамоанинг Аллоҳнинг исм ва сифатлари борасидаги манҳажи

Салафи солиҳ ва уларга эргашганлардан иборат ахлус-сунна вал-жамоанинг манҳажи — Аллоҳнинг исм ва сифатларини Китоб ва Суннатда қандай келган бўлса, шундай исбот қилиш (бор деб эътиқод қилиш)дир. Уларнинг манҳажи қуйидаги тамойилларга қурилади:

- 1) Улар Аллоҳнинг исм ва сифатларини Китоб ва Суннатда келганидек, зохирича ва лафзлари далолат қилган маънолари бўйича исбот

қиласылар, уларни зохиридан бошқага таъвил қилмайдылар, лафзлари ва маъно-мазмунларини ўз ўрнидан ўзгартырмайдылар.

- 2) Аллоҳнинг исм ва сифатларини маҳлуқотларнинг сифатларига ўхшатишни рад қиласылар. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Бирон нарса У зотга ўхшаш эмасдир. У эши туувчи ва кўрувчи дидир**» (Шуро: 11).
- 3) Аллоҳнинг исм ва сифатлари исботида Китоб ва Суннатда келган хабарлардан ўёғига ўтмайдылар, бу хусусда Аллоҳ ва Расули нимани исбот қилган (яъни бор деган) бўлса, ўшани исбот қиласылар, Аллоҳ ва Расули нимани нафий қилган (яъни йўқ деган) бўлса, ўшани нафий қиласылар, Аллоҳ ва Расули нимадан сукут қилган бўлса, ундан сукут қиласылар.
- 4) Исм ва сифатлар ҳақидағи наассларни (яъни оят ва ҳадисдан далилларни) маъноси тушунарли ва тафсири аниқ бўлган муҳкам (яъни аниқ бир маъноли) деб эътиқод қиласылар, уларни муташобих (яъни бирдан ортиқ маънога эҳтимоли бор) деб билмайдылар, уларнинг манҳажини билмайдиган айрим замондош қаламкаш ва ёзувчилар уларга тухмат ўлароқ нисбат беришгани каби улар исм ва сифатларнинг маъноларини тафвиз (яъни уларнинг маъносини Аллоҳнинг ўзига топшириш) ҳам қиласылар.
- 5) Сифатларнинг маъносини эмас, балки уларнинг кайфиятини (шакли-шамоили)

қандайлигини) Аллоҳга тафвиз қиласылар ва бу ҳақда баҳс юритмайдылар.

Учинчи: Исламдың сифаттарнан ё улардан бирортасини инкор қылған кимсага раддия

Уч турли кишилар исм да сифаттарнан инкор қилишади.

- 1) Жаҳмийлар. Улар Жаҳм ибн Сафроннинг издошлари бўлиб, исм да сифаттарнан барчасини инкор қилишади.
- 2) Мұтазилийлар. Улар Ҳасан Басрий раҳима-хуллоҳнинг дарс ҳалқасидан ажралиб чиқиб кетган Восил ибн Атонинг издошларидир. Улар исмларни маънодан холи бўлган қуруқ лафзлар сифатида исбот қиласылар, сифаттарни эса умуман инкор қиласылар.
- 3) Ашъарийлар, мотуридийлар да уларнинг издошлари. Улар исмларни исбот қиласылар, сифаттарнинг баъзисини исбот қилиб, баъзисини нафий қиласылар. Улар бу борада ўз мазҳабларини бир шубҳа устига, яъни ўз даъволари бўйича, Аллоҳни маҳлуқотларга ўхшатишдан қочишига қурғанлар. Чунки, маҳлуқотлар ҳам бу исмларнинг баъзилари билан исмланадылар да шу сифатлар билан сифатланадылар. Бас, исм да сифатнинг лафзи да маъносидаги шерикликдан уларнинг ҳақиқатида (моҳиятида) ҳам шериклик лозим келади, дейишади. Бундан эса, уларнинг назарида, маҳлуқни Холиққа ўхшатиш лозим келади. Бу билан улар қуидаги икки ишдан бирини лозим тутишларига тўғри келади:

- Ё исм ва сифатлар ҳақидаги наассларни зоҳиридан бошқа маънога таъвил қилиш, юзни ўзга, қўлни неъматга (ёки қудратга) таъвил қилиш каби.
- Ё эса уларнинг маъноси зоҳиридан бошқача (яъни, мажозий маънода) деган эътиқод билан, улардан нима мурод эканини фақат Аллоҳнинг ўзи билади, деб наассларнинг маъносини Аллоҳга тафвиз қилиш (топшириш).

Исм ва сифатларни даставал инкор қилганлар айрим араб мушриклари бўлди. Аллоҳ таоло улар ҳақида қуидаги оятни нозил қилди:

«(Эй Пайғамбар) шундай қилиб, Биз сизни (кўпдан-кўп) авлодлардан кейин келган бир авлодга — улар Раҳмонни инкор қилиб турган ҳолларида — Биз сизга вахий қилган нарсаларни тиловат қилиб беришингиз учун пайғамбар қилиб юбордик» (Раъд: 30).

Бу оят нозил бўлиш сабаби, Қурайш қабиласи Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Раҳмонни зикр этаётганларини эшишиб, буни инкор қилдилар. Шунда Аллоҳ таоло: **«Улар Раҳмонни инкор қилиб турган ҳолларида»** оятини нозил қилди.

Ибн Жарир бу воқеа Худайбия сулҳида бўлганини айтади. Ўшанда Қурайш билан Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўрталарида сулҳ тузилаётган пайтда котиб «Раҳмон ва Раҳим бўлган Аллоҳнинг исми

билин» деб ёзганида, Қурайш: «Биз Раҳмон деганни билмаймиз», деди.

Ибн Жарир яна Ибн Аббосдан ривоят қилишича, Расулллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам саждаларида «Ё Раҳмон, ё Раҳим» деб дуо қилардилар. Шунда мушриклар, бу ўзи битта илоҳга сифинишини даъво қиласди, бироқ иккитага дуо қиласди, дейишиди. Шундан сўнг Аллоҳ таоло: «(Эй Пайғамбар), **айтинг: Аллоҳга дуо қилинглар ёки Раҳмонга дуо қилинглар. Қандай дуо қилсангиз-да (жоиздир).** Зоро, У зотнинг гўзал исмлари бордир» (Исро: 110) оятини нозил қилди.

Аллоҳ таоло «Фурқон» сурасида айтади: «**Қачон** (мушрикларга): «Раҳмонга сажда қилинглар», дейилса, улар: «Нима у Раҳмон? Сен буюрган нарсага сажда қилаверамиз-ми?», дейишар» (Фурқон: 60).

Ўша мушриклар кейинги жаҳмий, мұтазилий, ашъарийларнинг ҳамда Аллоҳнинг У Ўзи учун исбот қилган ёки пайғамбари У учун исбот қилган исму сифатларини инкор қилган барча кимсаларнинг салафлари эди. Нақадар ёмон салафлар ва нақадар ёмон издошлар бўлди улар!

Уларга бир неча томонлама раддия бериш мумкин;

Биринчидан: Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ўзига исм ва сифатларни исбот қилди (яъни бор деди), Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам Аллоҳ таоло учун исм ва сифатларни исбот қилдилар. Энди ўша исм ва сифатларни ё улардан баъзисини Аллоҳдан нафий қилиш (яъни борлигини инкор ва рад қилиш)

Аллоҳ ва Расули исбот қилған нарсани рад қилиш бўлади. Бу эса Аллоҳ ва Расулига қарши чиқиши бўлади.

Иккинчидан: Ушбу сифатларнинг маҳлукотларда ҳам мавжудлигидан ёки баъзи маҳлукотлар мазкур исмлардан баъзиси билан номланишидан Аллоҳ ва халқлари ўртасида ўхшашлик лозим келмайди. Чунки, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг исм ва сифатлари Ўзига хос, маҳлукотларнинг исм ва сифатлари эса ўзларига хосдир. Аллоҳ таолонинг зоти ўзга маҳлукотларнинг зотига ўхшамагани каби, Унинг исм ва сифатлари ҳам маҳлукотларнинг исм ва сифатларига ўхшамайди. Бир исмда ва унинг маъносида умумий тарзда шерик бўлиш унинг ҳақиқатида ҳам шерик бўлишни тақозо этмайди.

Масалан, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ўзини Алим (билувчи, доно) ва Ҳалим деб номлаган, баъзи бандаларини ҳам алим ва ҳалим деб номлаган: «(Малоикалар Иброҳимга) **бир доно** (алим) ўғил хушхабарини бердилар» (Аз-зарият: 28), «**Бас Биз унга бир ҳалим ўғилнинг хушхабарини бердик**» (Ас-соффат: 101). Барча алим бирдек эмас, барча ҳалим ҳам бир хилда эмас.

Аллоҳ таоло Ўзини Самиъ (эшитувчи) ва Басир (кўрувчи) деб номлади: «**Албатта, Аллоҳ эшитувчи, кўрувчи бўлган зотдир**» (Нисо: 58). Айрим бандаларини ҳам самиъ ва басир деб атади: «**Биз уни эшитувчи, кўрувчи қилиб қўйдик**» (Инсон: 2). Бир эшитувчи бошқа эшитувчилик, бир кўргувчи бошқа кўргувчикидек эмас, ахир.

Аллоҳ таоло Ўзини Рауф ва Раҳим (мехрибон ва раҳмли) деб номлади: «**Дарҳақиҳат, Аллоҳ одамларга меҳрибон ва раҳмлидир**» (Ҳаж: 65). Баъзи бандаларини ҳам рауф ва раҳим деб атади: «(Эй инсонлар), ахир сизларга ўзларингиздан бўлган, сизларнинг кулфат-машаққат чекишингиздан қийналувчи, сизларнинг (тўғри йўл — ҳақ динга келишингизга) ҳарис — ташна бўлган ва барча мўминларга меҳрибон ва раҳмли бўлган бир пайғамбар келди-ку!» (Тавба: 128). Рауф билан рауфнинг, раҳим билан раҳимнинг фарқи бор!

Шунингдек, У Ўзини айрим сифатлар билан сифатлади, бандаларини ҳам айни шу сифатлар билан сифатлади.

Мисол учун, У Ўзини илм билан сифатлади: «**Ва улар У зотнинг илмидан фақат Ўзи истаган нарсаларнигина биладилар**» (Бақара: 255).

Бандаларини ҳам илм билан сифатлади: «**Сизларга жуда оз илм берилгандир**» (Исро: 85), «**Ҳар бир илм соҳибининг устида** (ундан устунроқ) **билимдон бордир**» (Юсуф: 76), «**Илм-маъфират ато этилган кишилар дедилар**» (Қасас: 80).

У Ўзини куч-қудрат билан сифатлади: «**Шубҳасиз Аллоҳ кучли, қудратлидир**» (Ҳаж: 40), «**Зеро Аллоҳнинг Ўзигина** (барча халойиқقا) **ризқу рӯз берувчи, куч-қувват соҳиби ва қудратлидир**» (Аз-зарият: 58).

Бандаларини ҳам куч-қувват билан сифатлади: «**Аллоҳ шундай зотдирки, сизларни начор нарсадан** (яни бир томчи сувдан) **яратди, сўнгра** (сизлар учун

ночорликдан кейин куч-қувват (пайдо) қилди, сўнгра куч-қувватдан кейин яна ночорлик ва қариликни пайдо қилди» (Рум: 54).

Маълумки, Аллоҳнинг исм ва сифатлари факат Унинг Ўзига хос ва Ўзига мосдир. Махлукотларнинг исмлари эса уларнинг ўзларига хос ва мосдир. Бир исмда ва унинг маъносида шерикликдан унинг ҳақиқатида ҳам шериклик лозим келмайди. Буни иккита бир хил исм ё сифат эгаси бўлган шахснинг ҳар томонлама бир хил эмаслигидан ҳам билса бўлади.

Учинчидан: Комиллик сифатларига эга бўлмаган зот илоҳ бўлишга ярамайди. Шунинг учун ҳам Иброҳим алайхиссалом отасига: «Эй ота, нега сиз эшиitmайдиган, кўрмайдиган ва сизга бирон фойда етказа олмайдиган бутга ибодат қиласиз?» деган (Марям: 42).

Аллоҳ таоло бузоққа сиғинганларга раддия бериб: «У (бузок) ўзларига сўзламаслигини ва ҳидоят ҳам қила олмаслигини билмадилар-ми?!» деди (Аъроф: 148).

Тўрtingчидан: Сифатларнинг исботи (бор бўлиши) комилликка, нафийси (йўқ бўлиши) эса нуқсонга далолат қилади. Ҳеч қандай сифатга эга бўлмаган нарса ё йўқ, ё эса ўта ноқис бўлади. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло бундай бўлишдан покдир.

Бешинчидан: Сифатларни зоҳиридан бошқача маънога таъвил қилишга бирон далил йўқ ва бу ботил ишдир. Уларнинг маъносини тафвиз қилиш (Аллоҳнинг Ўзига топшириш)дан Аллоҳ таоло бизга Куръонда маъносини англаб бўлмас сўзлар билан

хитоб қилгани келиб чиқади. Ҳолбуки, Аллоҳ бизга Куръонни тадаббур (тафаккур) қилишга буюрган, У қандай қилиб маъноси англашмас нарсани тадаббур қилишга буюради?!

Демак, маълум бўлдики, Аллоҳнинг исм ва сифатларини Унинг Ўзига лойик бўлган тарзда исбот қилиш ва уларни маҳлуқотларнинг сифатларига ўхшатишни рад қилиш зарур бўлади. Аллоҳ таоло айтгандек: «**Бирон нарса У зотга ўхшаш эмасдир. У эши тувчи ва кўрувчи**дир» (Шуро: 11). У Ўзини бирон нарсага ўхшашини рад қилди ва Ўзига эшитиш ва кўриш сифатини исбот қилди. Бу эса сифатларни исбот қилишдан ташбех лозим келмаслигига ҳамда ўхшашлик бўлмаган ҳолда сифатларни исбот қилиш вожиблигига далил бўлади.

Бу аҳлус-сунна вал-жамоанинг исм ва сифатлардаги нафий ва исбот борасидаги сўзларининг умумий маъносидир.

УЧИНЧИ БОБ: БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙЎЛДАН ОФИШ. КУФР, ДИНСИЗЛИҚ, ШИРК ВА НИФОҚ ТАРИХИГА БИР НАЗАР

У қўйидаги бўлимларни ўз ичига олади:

Биринчи бўлим: Башарият ҳаётидаги йўлдан оғиш.

Иккинчи бўлим: Ширк, таърифи ва турлари.

Учинчи бўлим: Куфр, таърифи ва турлари.

Тўртинчи бўлим: Нифоқ, таърифи ва турлари.

Бешинчи бўлим: Жоҳилият, фисқ, залолат, муртадликнинг қисмлари ва ҳукмлари билан ҳар бирининг ҳақиқатининг баёни.

БИРИНЧИ БЎЛИМ: БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙЎЛДАН ОФИШ

Аллоҳ таоло халқларни Ўзининг ибодати учун яратди ва бунда уларга ёрдам берадиган ризқларни муҳайё қилиб қўйди: «Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим. Мен улардан бирон ризқ истамасман ва улар Мени таомлантиришини истамасман. Зоро Аллоҳнинг Ўзигина (барча халойиқка) ризқу рўз бергувчи, куч-куват соҳиби ва қудратлидир» (Аз-зарият: 56-58).

Нафсни ўз фитратига — табиий хилқатига қўйилса, у Аллоҳнинг илоҳлигига икрор бўлувчи, Аллоҳни

яхши кўрувчи ва Унга бирон нарсани шерик қиласдан ибодат қилувчи бўлади. Бироқ, инсон ва жин шайтонлари алдаш мақсадида ялтироқ сўзлар билан васваса қилиб, чиройли кўрсатадиган нарсалар уни бузади ва оғдириб юборади. Зотан, тавҳид инсон табиатига ўрнатилган, ширк эса аслида унга бегона ва келгинди нарсадир. Аллоҳ таоло айтади: «**Бас, ўзингизни доимо тўғри бўлган динда (Исломда) тутинг! Аллоҳ инсонларни яратган табиий хилқатни сақлангиз! Аллоҳнинг яратиши ўзгартирилмас**» (Рум: 30).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Хар бир туғилган гўдак фитрат устида туғилади, сўнг ота-онаси уни яхудий ё насроний ё мажусийга айлантиради» (Бухорий ва Муслим ривоятлари). Демак, тавҳид одамзотнинг қон-қонида бор нарсадир.

Одам алайҳиссалом ва у зотдан кейин келган зурриётлари даврида узоқ асрлар мобайнида дин — Ислом эди. Аллоҳ таоло айтади: «**Одамлар бир миллат эдилар. Сўнг Аллоҳ** (мўминларга) хушхабар элтгувчи ва (кофирларни жаҳаннам азобидан) қўрқитувчи пайғамбарларини юборди» (Бақара: 213).

Иbn Аббос розияллоҳу анхумо айтади: «Одам ва Нуҳ алайҳиссаломлар ўртасида ўн аср ўтган, барчаси Исломда эди».

Иbn Қаййим «*Иғосатул-лаҳфон*»да: «Бу ҳақдаги энг тўғри сўз шу, зеро Убай ибн Каъб қироатида мазкур оят: «**Сўнг ораларида келишмовчиликлар пайдо бўлгач, Аллоҳ хуш-хабар элтгувчи ва қўрқитувчи пайғамбарларни юборди**», деб ўқилади. «(Аввалда) одамлар фақат бир миллат (яъни, бир динда) бўлган

эдилар. Сўнгра бўлиниб кетдилар» (Юнус: 19) ояти ҳам бунга шоҳид бўлади», дейди.

Яъни, пайғамбарлар юборилишининг сабаби — ҳалқлар аввалдан ўзлари унинг устида бўлиб келган ҳақ диндан бўлиниб кетишлари бўлди.

Худди шунга ўхшаш, араблар ҳам Иброҳим алайҳиссаломнинг динида бўлган эдилар. Бир давр келиб, Амр ибн Лухай ал-Хузоъий исмли кимса у зотнинг динларини ўзгартириб, араб ерларига, хусусан Ҳижозга бут-санамларни олиб кирди, шундан сўнг Аллоҳдан ўзгага сифинишлар бошланди, ушбу муқаддас диёрда ва унинг атрофларида ширк кенг ёйилди, шундан сўнг Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни пайғамбар қилиб юборди ва у зот одамларни тавҳидга, Иброҳимнинг миллатига даъват этдилар, Аллоҳ йўлида ҳақиқий курашдилар, охир-оқибат тавҳид ақидаси ва Иброҳимнинг миллати қайтиб келиб, бутлар синдирилди, Аллоҳ шу билан динни камолига етказди ва бутун оламга Ўзининг неъматини мукаммал қилди. Бу умматнинг аввалидаги энг афзал асрларда яшаган зотлар айни шу манҳаж устида ўтдилар. Кейинги асрларга келиб жаҳолат ёйилди, бошқа динларга мансуб бегона фикрлар кириб келди, залолатга чорловчилар сабабли умматнинг кўп қисмига ширк қайтиб келди. Азиз-авлиёларни улуғлаш, уларга муҳаббат қўйиш кўринишида қабрлар устига зиёратгоҳлар қурилди, сағаналар бино қилинди. Дуо, мадад сўраш, уларга атаб назр ва қурбонликлар қилиш каби ҳар хил сифиниш турлари билан уларни Аллоҳдан ўзга ибодат қилинадиган бутларга айлантирилди. Ширкни «солиҳларни васила қилиш», «уларга муҳаббат изҳор қилиш» деган исмлар билан

исмладилар, буни уларга нисбатан ибодат деб санамаймиз, деб даъво қилдилар. Ҳолбуки, аввалги мушрикларнинг сўзлари ҳам айни шундай бўлганини унугдилар: «**У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз»**, (дерлар)» (Зумар: 3).

Башариятда қадимда ҳам, ҳозирда ҳам шу қабилдаги ширк содир бўлиб келгани ҳолда улардан кўплари рубубият тавҳидига иймон келтирадилар, фақат ибодатлардагина ширк келтирадилар. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Уларнинг кўплари Аллоҳга фақат мушрик бўлган ҳолларидағина иймон келтирадилар**» (Юсуф: 106).

Роб таолонинг борлигини Фиръавн, худосиз даҳрийлар ва ҳозирги даврдаги коммунистлар каби жуда озчиликдан бошқалар умуман инкор қилмаганлар. Уларнинг инкори ҳам манмансираш бобидан бўлиб, аслида ич-ичларида У зотнинг борлигига иқрор бўлишга мажбур эдилар. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Ва ўзлари аниқ билган ҳолларида зулм ва кибр қилиб, уларни инкор этдилар**» (Намл: 14).

Ақллари тан олардики, ҳар бир махлуқ учун бир холик-яратувчи бўлиши, ҳар бир мавжудни вужудга келтирувчиси бўлиши зарур. Ўта аниқ ва мукаммал қурилган бу борлиқ низомини бошқариб туриш учун доно, қудратли ва билимдон зот бўлиши зарур. Ким буни инкор қилса, ё эсини еб қўйган аҳмоқ ё кибр-ҳавоси ақлига ғолиб келган ақлсиз бўладики, бундай кимсаларга эътибор берилмайди.

ИККИНЧИ БЎЛИМ: ШИРК, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

а) Ширкнинг таърифи:

Ширк — Аллоҳ таолога илоҳлиги ва рубубиятида шерик исбот қилишдир. Кўпинча ширк Аллоҳ билан кўшиб бошқага дуо қилиш ёки қурбонлик, назр, қўрқиши, умид қилиш, муҳаббат қўйиш каби Аллоҳга бағищланиши лозим бўлган ибодат турларини Ундан ўзгага йўналтиришда намоён бўлади. Ширк гуноҳлар ичида энг каттаси бўлиб, бунинг бир неча сабаблари бор:

— Чунки, у илоҳлик хусусиятларида маҳлуқни холикқа ўхшатишидир. Ким Аллоҳга бировни шерик қилса, уни Унга ўхшатган бўлади. Бу эса энг катта зулmdir. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Чунки ширк келтириш катта зулmdir**» (Луқмон: 13). Зулм — бир нарсани ўз ўрнидан бошқа жойга қўйишидир. Ким Аллоҳдан бошқага ибодат қилса, у ибодатни ўз ўрнидан бошқа жойга қилган ва уни нолойиқ томонга буриб юборган бўлади. Бу эса энг катта зулmdir.

— Аллоҳ таоло ширкдан тавба қилмаган одамни кечирмаслигини хабар берган: «**Албатта Аллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас. Шундан бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган бандалари учун кечиругур**» (Нисо: 48).

— Аллоҳ таоло мушрикка жаннатни ҳаром қилганини, у жаҳаннамда абадий куяжагини хабар берган: «**Албатта кимда-ким Аллоҳга ширк келтир-**

са, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилур ва борар жойи дўзах бўлур. Зулм қилгувчилар учун бирон ёрдамчи бўлмас» (Моида: 72).

— Ширк барча амалларни бекор қилади. Аллоҳ таоло деди: «Агар улар мушрик бўлганларида қилган амаллари беҳуда кетган бўлур эди» (Анъом: 88). Яна деди: «Дарҳақиқат сизга ҳам, сиздан аввалги (пайғамбарларга ҳам шундай) вахий қилингандир: «Қасамки: агар мушрик бўлсанг, албатта қилган амалинг беҳуда кетур ва албатта зиён кўргувчилардан бўлиб қолурсан!» (Зумар: 65).

— Мушрикнинг қони ва моли ҳалолдир. Аллоҳ таоло деди: «Бас, қачон уруш ҳаром қилинган ойлар чиқса, мушрикларни топган жойингизда ўлдирингиз, (асир) олингиз, қамал қилингиз ва барча йўлларда уларни кузатиб турингиз!» (Тавба: 5). Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Одамлар билан улар то «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтмагунларича урушишга буюрилдим. Агар уни айтсалар, мендан қонларини ва молларини сақлаб қоладилар, Исломнинг ҳаққи бундан мустасно» (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

— Ширк — гуноҳи кабираларнинг энг каттасидир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга катта гуноҳларнинг энг каттасини айтиб берайми?» дедилар. «Ҳа, ё Расулуллоҳ», дейишиди. «Аллоҳга ширк келтириш, ота-онага оқ бўлиш...», дедилар (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Аллома Ибн Қаййим «Алжавабул кафий» китобида ёзади: «Аллоҳ субҳанаҳу хабар берадики,

халқ (яратиш) ва амр (буюриш)дан мақсад — исм ва сифатлари билан танилиши, шериксиз ёлғиз Ўзига ибодат қилиниши ва одамлар адолатни барпо қилишларидир. Бу — осмонлар ва Ер у билан барпо бўлган адолатдир. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Қасамки, Биз Ўз пайғамбарларимизни аниқ ҳужжат-мўъжизалар билан юбордик ва улар билан бирга Китоб ҳамда одамлар адолатни барпо қилишлари учун мезонтарози туширдик**» (Ҳадид: 25). Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло пайғамбарларини юборишдан ва китобларини туширишдан мақсад — одамлар адолатни барпо қилишлари эканини хабар берди. Адолатнинг энг каттаси — тавҳиддир. У адолатнинг боши ва асосидир. Ширк эса зулмдир. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Чунки ширк келтириш катта зулмдир**» (Лукмон: 13). Демак, ширк зулмлар ичида энг катта зулм, тавҳид эса адолатлар ичида энг катта адолатдир. Нима нарсаки, мана шу мақсудга қаттиқ зид келар экан, у катта гуноҳларнинг энг каттасидир... Ширк бу мақсудга мутлақо зид бўлгани учун у кабиралар ичида мутлақ кабира бўлди, Аллоҳ ҳар бир мушрикка жаннатни ҳаром қилди, унинг қонини, молини, аҳлини тавҳид аҳлига ҳалол қилди, Унга бандаликни бажо келтиришмагани боис уларни кул қилишга рухсат берди, мушрикнинг ҳеч бир амали Унинг ҳузурида мақбул бўлмайди, У мушрик ҳақида қилинган шафоатни ҳам қабул қилмайди, охиратда унинг бирон-бир дуосини ижобат қилмайди. Зоро, мушрик Аллоҳни билмайдиган жоҳилларнинг энг жоҳилидирки, Унга махлуқини баробар билди. Бу эса ўтакетган жаҳолатдир. Шунингдек, гарчи мушрик воқеъда Роббига зулм қилмаган ва ўз жонига зулм қилган эса-да, бу унинг

тарафидан содир этилган энг катта зулм ҳамдир» (Иқтибос тугади).

Ширк — Аллоҳ субҳанаҳу Ўзини ундан пок санаган нуқсон ва айбидир. Ким Аллоҳга ширк келтирса, Аллоҳ Ўзини ундан поклаган нарсани У зотга исбот қилған бўлади. Бу ўта саркашлик ва Аллоҳга қаттиқ қарши чиқишлиқдир.

б) Ширкнинг турлари:

Ширк икки хил:

Биринчи: Эгасини диндан чиқарадиган, тавба қилмасдан ўлса, абадий дўзахда қолдирадиган катта ширк. У — ибодат турларидан бирортасини Аллоҳдан бошқага буришдир. Аллоҳдан бошқага дуо қилиш, Аллоҳдан ўзгага — хоҳ қабрларга, хоҳ жин ва шайтонларга бўлсин — қурбонлик ва назрлар қилиш, вафот этиб кетган кишиларнинг ёки жин ва шайтонларнинг бирон зиён-заҳмат етказишларидан қўрқиши, ҳозирда азиз-авлиёларнинг сағаналари устида қилаётганларидек ҳожатларни ўташ ва мусибатларни аритиш каби Аллоҳдан ўзгаси қодир бўлмайдиган ишларни Ундан ўзгасидан умид қилиш каби. Аллоҳ таоло айтади: «**Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиласидилар ва:** «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар» (Юнус: 18).

Иккинчи: Диндан чиқармайдиган, лекин тавҳидни нуқсонли қиласидиган кичик ширк бўлиб, у катта ширкка олиб боради. У ўзи икки қисм бўлинади.

Биринчи қисм: Ошкора ширк, у сўз ва ишлардан иборат.

Сўзларга мисол:

- Аллоҳдан бошқа билан онт ичиш. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким Аллоҳдан бошқа билан онт ичса, коғир ва мушриқ бўлади», дедилар (Термизий ривояти).
- «Аллоҳ хоҳласа ва сиз хоҳласангиз», дейиш. Бир одам шундай деганида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Мени Аллоҳга тенглаштирдингми?! Фақат Аллоҳ ўзи хоҳласа дегин», дедилар (Насойй ривояти).
- «Аллоҳ ва сиз бўлмаганингизда эди», дейиш.

«Аллоҳ хоҳласа, сўнгра фалончи хоҳласа», «Аллоҳ бўлмаганида, сўнгра фалончи бўлмаганида», дейиш дурустдир. Чунки, «сўнгра» боғловчиси орада бир мунча масофа билан бирин-кетинликни англатади ва банданинг истагини Аллоҳнинг истагига тобеъ эканини билдиради. Аллоҳ таоло айтганидек: **«Сизлар фақат бутун оламлар Робби бўлмиш Аллоҳ хоҳласагина хоҳларсизлар** (яъни Тўғри йўлда бўла оласизлар)» (Таквир: 29).

«Ва» боғловчиси эса мутлақ биргаликни ва шерикликни ифодалайди, тартиб ва кетма-кетликни англатмайди. Масалан: «Мен учун фақат Аллоҳ ва сен борсан», «Бу Аллоҳнинг баракотидан ва сенинг баракотингдан» деганга ўхшаш.

Ишларга мисол:

- Балони аритиш ё даф қилиш учун ҳалқа ва ип тақиб олиш.

➤ Кўз тегиши ва бошқа нарсалардан сақланиш учун туморлар тақиши каби. Агар мана шу нарсалар балони даф қилишга сабаб деб эътиқод қилса, кичик ширк бўлади. Чунки, Аллоҳ таоло буларни сабаблар қилмаган. Аммо, агар шу нарсаларнинг ўзи балони аритади ё даф қилади, деб эътиқод қилса, катта ширк бўлади. Чунки, бу Аллоҳдан бошқага боғланниш ҳисобланади.

Иккинчи қисм: Махфий ширк бўлиб, у хоҳиш истак ва ниятлардаги ширкдир. Риё ва сумъя яъни, Аллоҳга қурбат ҳосил қилинадиган бирон амални қилиб, у билан одамларнинг мақтовига эришишни исташ бунга мисол бўлади. Масалан, бирорлардан мақтов эшитиш учун намозини чиройли ўқиш ёки садақа бериш ёхуд одамлар эшитиб, уни мақташлари учун зикрлар айтиш ва чиройли овозда тиловат қилиш каби. Агар амалга риё аралашса, у амал бутунлай йўққа чиқади. Аллоҳ таоло айтади. «(Эй Пайғамбар, уларга) айтинг: «Ҳеч шак-шубҳа йўқки, мен ҳам сизлар каби бир одамдирман. Менга сизларнинг илоҳингиз ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи экани ваҳий этилмокда. Бас, ким Роббига рўбарў бўлишидан умидвор бўлса, у холда яхши амал қилсин ва Роббига бандалик қилишда бирон кимсани (унга) шерик қилмасин! (Яъни, қиладиган барча амалларини ёлғиз Аллоҳ учун қилсин)» (Каҳф 110).

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Сизларга энг кўрқадиган нарсам кичик ширкдир», дедилар. «Эй Росулуллоҳ, кичик ширк нима?» деб сўрадилар. «Риё», деб жавоб бердилар (Аҳмад ва Табароний ривоятлари).

Дунёвий тамаъ илинжида амал қилиш – мол топиши учун ҳаж қилиш ё азон айтиш ё имомлик қилиш каби – ёки мол топиш учун шаръий илм таҳсил қилиш ё жиҳод қилиш ҳам шу жумладандир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Динорнинг, дирҳамнинг, латта-путтанинг қули хор бўлсин, берилса рози бўлади, берилмаса жаҳли чиқади» (Бухорий ривояти).

Имом Ибн Қаййим раҳимаҳуллоҳ «Ал-жаваб ал-кафий»да ёзади: «Хоҳиш-истак ва ниятлардаги ширк — кирғоғи кўринмайдиган улкан бир денгиздир, камдан-кам одам ундан нажот топади. Кимда-ким амали билан Аллоҳдан бошқани қўзласа, У зотга қурбат ҳосил қилишдан бошқа нарсани ният қилса ва мукофотни Ундан талаб қилса, ният ва истакларида ширк келтирган бўлади. Ихлос — феъллари ҳам, сўзлари ҳам, ният ва истаклари ҳам холис Аллоҳ учун бўлишдир. Аллоҳ таоло бандаларига буюрган ва ундан бошқасини ҳеч кимдан қабул қилмайдиган ҳанийфия — Иброҳим алайҳиссаломнинг миллати шудир, Исломнинг ҳақиқати шудир. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Кимда-ким Исломдан ўзга дин истаса, бас** (унинг «дини» Аллоҳ хузурида) **ҳаргиз қабул қилинмайди ва у охиратда зиён кўргувчилардандир**» (Оли Имрон: 85). Ким ундан юз ўғирса, ақлсиз кимсалардан бўлади» (иктибос тугади).

Юқорида ўтган гаплардан хulosса шуки, катта ва кичик ширк ўртасида қуйидаги фарқлар бор:

— Катта ширк диндан чиқаради, кичик ширк диндан чиқармайди.

- Катта ширк ўз эгасини дўзахда абадий қолишига сабаб бўлади, кичик ширк эгаси дўзахга кирса, унда абадий қолмайди.
- Катта ширк барча амалларни бекорга чиқаради, кичик ширк барча амалларни бекорга чиқармайди, балки риё ҳамда дунё учун қилинган амал ўзи аралашган амалнигина бекорга чиқаради.
- Катта ширк ўз эгасининг қони ва молини ҳалол қиласиди, кичик ширк ҳалол қилмайди.

УЧИНЧИ БҮЛİM: КУФР, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

а) Куфрнинг таърифи:

Куфрнинг лугавий маъноси «ўраш» ва «яшириш»дир, шаръий истилоҳда эса иймоннинг зиддини англатади. Зеро, куфр — у билан биргаликда рисолатни ёлғон санаш, ёки бор-йўғи шак-шубҳа қилиш, ё эса бош тортиш ё ҳasad ё кибр ё рисолатга эргашишдан тўсувчи айрим хоҳиш-истакларга эргашиш бўлсин ёки бўлмасин – Аллоҳга ва пайғамбарларига иймон келтирмасликдир. Гарчи рисолатни ёлғон сановчининг куфри каттароқ бўлса ҳам, пайғамбарларнинг ҳақлигига ишончи бўла туриб ҳasad билан инкор қилувчи ва ёлғон сановчи ҳам куфрда ундан кам эмас (Ибн Таймия: «Мажмуъул фатово»: 12/335).

б) Турлари: Күфр икки хил:

Биринчи: Диндан чиқарадиган катта куфр. У ўз навбатида беш қисмдир:

1-қисм: Ёлғон санаш куфри. Бунга далил — Аллоҳ таолонинг қуйидаги сўзи: «**Аллоҳ шаънига ёлғон тўқиган ёки Ҳақ — Қуръон келган чоғида уни ёлғон деган кимсадан ҳам золимроқ ким бор?! Жаҳаннамда коғир ким-салар учун жой топиласми?!**» (Анкабут: 68).

2-қисм: Тасдиқлаш билан бирга бўйин товлаш ва кибланиш куфри. Бунга далил — Аллоҳ таолонинг қуйидаги сўзи: «**Эсланг, (эй Пайғамбар), Биз**

фаришталарга “Одамга таъзим қилинг”, дейишилиз билан саждага эгилдилар. Фақат Иблис кибр ва ор қилиб, кофирлардан бўлди» (Бақара: 34).

3-қисм: Шак-шубҳа куфри – у гумон куфридир – Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзи бунга далилдир: «**Ва** (кофирлик билан) ўзига зулм қилган ҳолда, боғига кирап экан, айтди: «**Бу** (боғ — менинг молу давлатим) ҳеч қачон йўқ бўлмайди. **Ва Қиёмат ҳам қойим бўлмайди, деб гумон қиласман.** Қасамки, агар Роббимга қайтаришсан, (яъни, Қиёмат қойим бўлиб, қайта тиришсан) албаттa бундан ҳам яхшироқ оқибат — бахтни топурман». Биродари унга хитоб қилиб деди: «**Сен ўзингни** (асли-наслинг бўлмиш Одамни) тупроқдан сўнг нутфа — бир томчи сувдан яратиб, сўнгра (уни) инсон қилиб ростлаган зот — Аллоҳга кофир бўлдингми?! Мен эса: «**У — Аллоҳ Роббимдир**», (дейман) **ва Роббимга ҳеч кимни шерик қилмайман».**

4-қисм: Юз ўгириш куфри. Бунга далил — Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзидир: «**Кофир бўлган кимсалар эса ўзлари огоҳлантирилган нарсадан** (яъни охиратдаги азобдан) **юз ўгирувчиидирлар**» (Ахқоғ: 3).

5-қисм: Нифоқ куфри. Бунга далил — Аллоҳ таолонинг қўйидаги сўзидир: «**Бунга сабаб уларнинг** (тилларида) **иймон келтириб, сўнгра** (дилларида) **кофир бўлганлари**дир. **Бас, уларнинг диллари муҳрлаб қўйилди.** Энди улар (иймоннинг ҳақиқатини) **англай олмаслар!**» (Мунофиқун: 3).

Иккинчи: Диндан чиқармайдиган кичик куфр. У амалий куфрдир ва Китобу Суннатда куфр деб

номланган гуноҳлардир. Улар катта куфр даражасига етмаган, Аллоҳ таолонинг: «**Аллоҳ бир шаҳарни** (яъни Маккани) **мисол келтирур:** у тинч, сокин (шахар) эди, ҳар томондан ризқу рӯзи бекаму кўст келиб тураг эди. Бас, (қачонки) у (яъни, унинг аҳолиси) **Аллоҳнинг неъматига куфр** (ношукрлик) қилгач, Аллоҳ у (шахар аҳолисига) бу **«хунарлари»** (куфру исёнлари) **сабабли очарчилик ва нотинчлик балосини тотдириб қўйди»** (Нахл: 112) оятидаги куфрони неъмат каби куфрdir.

Шунингдек, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Мусулмонни сўкиш фисқ, у билан жанг қилиш куфрdir» (Бухорий ва Муслим ривоятлари), «Мендан сўнг бир-бирингизнинг бўйнингизга қилич урадиган кофир бўлиб кетманглар» (Бухорий ва Муслим ривоятлари) деган сўзларидаги мусулмон билан урушиш каби куфrdir.

Шунингдек, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Ким Аллоҳдан бошқаси билан қасам ичса, кофир бўлибди ёки мушрик бўлибди» (Термизий ривояти) деган сўзларидаги Аллоҳдан бошқа билан қасам ичиш каби куфrdir.

Аллоҳ таоло гуноҳи кабира соҳибини мўмин деб атади: «**Эй мўминлар, сизларга ўлдирилган кишилар учун қасос олиш фарз қилинди»** (Бақара: 178), қотилни иймонлилар сафидан чиқариб ташламади, уни қасос эгаси учун биродар деб атади: «**Энди кимга биродари томонидан бир оз афв қилинса** (яъни қотилдан қасос олиш ўрнига товон олишга рози бўлинса), **у ҳолда яхшилик билан бўйинсуниш ва**

чирайли суратда товон тўлаш лозимдир» (Бақара: 178).

Аллоҳ таоло деди: «**Агар мўминлардан бўлган икки тоифа** (бир-бирлари билан) урушиб қолсалар, дарҳол уларнинг ўртасини тузатиб қўйинглар! Энди агар улардан бирори иккинчисининг устига тажовуз қилса, бас то (тажовузкор тоифа) **Аллоҳнинг амрига қайтгунича сизлар тажовуз қилган** (тоифа) билан урушинглар! Энди агар у (тоифа тажовузкорликдан) қайтса, сизлар дарҳол уларнинг ўртасиниadolat билан ўнглаб қўйинглар. (Мудом)adolat қилинглар! Зоро Аллоҳadolat қилгувчиларни суяр. Мўминлар хеч шак-шубҳасиз оғаниилардир. Бас, сизлар икки оға-инингизнинг ўртасини ўнглаб қўйинглар! Аллоҳдан қўрқинглар — шояд У зот томонидан бўладиган раҳматга эришсангизлар» (Хужурот: 9, 10). (Таҳовия шарҳидан қисқартириб олинди).

Катта куфр билан кичик куфр ўртасидаги фарқлар холосаси:

- Катта куфр диндан чиқаради ва амалларни бекорга чиқаради. Кичик куфр диндан чиқармайди ва амалларни бекорга чиқармайди, бироқ даражасига қараб уларни нуқсонли қилади ва соҳибини азобга дучор этиши мумкин.
- Катта куфр эгаси дўзахда абадий қолади. Кичик куфр эгаси дўзахга кирса, унда абадий қолмайди, Аллоҳ унинг тавбасини қабул қилиши ва умуман дўзахга киритмаслиги ҳам мумкин.
- Катта куфр қон ва молни ҳалол қилади. Кичик куфр қон ва молни ҳалол қilmайдi.

- Мўминлар катта куфр эгасини ашаддий душманлари деб билишлари лозим. Уларни яхши кўриш, улар билан дўстлашиш – энг яқин қариндоши бўлса ҳам – мўминлар учун дуруст бўлмайди. Кичик куфр дўстликни ман қилмайди, унинг эгасини иймони миқдорига қараб яхши кўриш мумкин, маъсияти миқдорига қараб ёмон ҳам кўрилаверади.

ТҮРТИНЧИ БЎЛИМ: НИФОҚ, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ

а) Нифоқнинг таърифи:

Нифоқ ёки мунофиқлик лугатда «нофиқоъ» сўзидан олинган бўлиб, қўшоёқнинг инидан чиқувчи тешиклар маъносини англатади. Кўш-оёқни ушлайман дейилса, уларнинг биридан кириб, иккинчисидан чиқиб кетади.

Ёки «нафак» сўзидан олинган бўлиб, яшириниб олиш мумкин бўлган лаҳм, ертўла маъносини англатади. (Иbn Асир: «Ан-Нихоя», 5/98).

Шаръий истилоҳда унинг маъноси — зохирда мусулмон бўлиб кўриниб, ботинда куфр ва ёмонликни яширишдир. Мунофиқ деб аталишининг сабаби — шариатнинг бир эшигидан кириб, бошқа эшигидан чиқиб кетгани учундир. Аллоҳ таоло шу маънога диққат қаратиб: **«Албатта, мунофиқлар ҳақиқий фосиқдирлар»** (Тавба: 67), яъни, шариатдан чиқувчидирлар, дейди. Аллоҳ таоло мунофиқларни кофирлардан ҳам ёмонроқ қилди:

«Албатта, мунофиқлар дўзахнинг энг тубан жойида бўлурлар» (Нисо: 145).

«Албатта, мунофиқлар Аллоҳни алдамоқчи бўладилар. Ҳолбуки, Аллоҳ уларни «алдаб» қўйгувчидир» (Нисо: 142).

«Улар Аллоҳни ва иймонли кишиларни алдамоқчи бўладилар ва ўzlари сезмаганлари холда фақат ўzlаринигина алдайдилар. Уларнинг

дилларида мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди. Улар учун қылган ёлғонлари сабаб аламли азоб бордир» (Бақара: 9-10).

б) Нифоқнинг турлари:

Нифоқ икки хил бўлади:

Биринчи: Эътиқодий нифоқ. У — эгаси тилида Исломни изҳор қилиб, дилида куфрни яширган катта нифоқдир. Нифоқнинг бу тури кишини буткул диндан чиқаради ва бундай кимса дўзахда абадий қолади. Аллоҳ таоло бу нифоқ ахлини куфр, иймонсизлик, динни ва диндорларни масхара қилиш, дин душманларига Исломга бўлган адоватларида шерик бўлиш каби барча ёмон сифатлар билан сифатлади. Мунофилар барча замонларда бўлиб келганлар. Хусусан, Исломнинг куч-қудрати кўриниб, унга ошкора қарши чиқишга қодир бўлмаган пайтларида мусулмонларга ичкаридан фириб бериш учун ва мусулмонлар орасида яшаб, молу жонларини асраб қолиш учун ўзларини мусулмон қилиб кўрсатишади. Мунофиқ Аллоҳга, фаришталарига, китобларига, пайғамбарларига, охират кунига иймон келтирган бўлиб кўринади, бироқ аслида буларнинг ҳаммасини ёлғон сановчи бўлади. Аллоҳ таоло Қуръони Каримда бу мунофиқларнинг сир-асрорларини очиб ташлади, ниқобларини йиртиб ташлади, бандалари уларнинг кирдикорларидан боҳабар ва эҳтиёт бўлишлари учун уларнинг қилмишларини ёритиб берди. «Бақара» сурасининг аввалида оламдаги учта тоифани — мўминлар, кофирлар ва мунофиқларни баён қилиб, мўминларни тўрт оятда, кофирларни икки оятда зикр қилиб ўтди, мунофиқларни эса кўпликлари ва Исломга

ва мусулмонларга нисбатан фитналари қаттиқ бўлгани боис ўн уч оятда баён қилди. Зотан, Исломнинг улар билан балоланиши ғоят қаттиқдир. Чунки, улар Исломга, унга ёрдам беришга ва у билан дўстлашишга мансублар, ҳақиқатда эса унинг ашаддий душманидирлар (Ибн Қаййимнинг мунофиқларнинг сифатлари ҳақидаги рисоласидан иқтибос).

Бу нифоқ ўзи олти турга бўлинади:

- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёлғончи санаш;
- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг баъзисини ёлғон санаш;
- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёмон кўриш;
- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг баъзисини ёмон кўриш;
- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган диннинг қудрати пасайиши билан шодланиш;
- Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг динларига ёрдам беришни ёмон кўриш.

Иккинчи: Амалий нифоқ. У — дилда иймон сақланиб қолгани ҳолда мунофиқларнинг амалларидан баъзисини қилишдир. Нифоқнинг бу тури кишини диндан чиқармайди, бироқ шунга олиб боради. Бу нифоқ эгасида иймон ҳам, нифоқ ҳам бўлади. Нифоқи кўпайса, шу сабабли ҳақиқий мунофиққа айланади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қуидаги сўзлари бунга далиллар: «Кимда тўртта сифат бўлса, у ҳақиқий мунофиқ бўлади. Кимда улардан биттаси бўлса, то уни тарқ қилгунича, нифоқдан битта сифат

унда бор бўлади: Омонат қўйилса хиёнат қиласди, гапирса ёлғон сўзлайди, аҳд берса хиёнат қиласди, хусуматлашса фожирлик қиласди (ҳақдан оғиб кетади)» (Муттрафакун алайҳ).

Кимда мазкур тўрт сифат жамланса, унда ёмонлик жамланибди ва у ҳақиқий мунофиқларнинг сифатларига эга бўлибди. Кимда бу сифатлардан биттаси бўлса, мунофиқликнинг битта сифатига эга бўлибди. Гоҳо бандада яхшилик ва ёмонлик сифатлари, иймон ва куфру нифоқ сифатлари жамланиб қолади. Мазкур сифатлар тақозоси билан қилган амалларига кўра савоб ва жазога лойиқ бўлади. Мисол учун, намозни масжидда жамоат билан адо қилишдан эриниш ҳам мунофиқлар сифатларидан. Мунофиқлик ғоят ёмон ва хатарлидир, саҳобалар унга тушиб қолишдан қаттиқ қўркишар эди. Ибн Абу Мулайка айтади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан ўттизтаси билан кўришганман, ҳаммалари мунофиқликдан қаттиқ қўрқардилар».

Катта нифоқ билан кичик нифоқ ўртасидаги фарқлар:

- Катта нифоқ диндан чиқаради, кичик нифоқ диндан чиқармайди.
- Катта нифоқ — эътиқодда ич ва ташнинг фарқли бўлишидир, кичик нифоқ эса эътиқодда эмас, амалда ич ва ташнинг фарқли бўлишидир.
- Катта нифоқ мўминдан содир бўлмайди, кичик нифоқ гоҳо мўминдан ҳам содир бўлади.
- Катта нифоқ эгаси кўпинча тавба қилмайди. Тавба қилганида ҳам унинг тавбаси қабул бўлиши ҳақида ихтилофлар бор. Кичик нифоқ

ундай эмас, унинг эгаси гоҳо тавба қиласи ва Аллоҳ унинг тавбасини қабул қиласи. Шайхул-ислом Ибн Таймия айтади: «Кўпинча мўмин кишига нифоқ тармоқларидан бир тармоқ кўндаланг бўлади-да, сўнгра Аллоҳ унинг тавбасини қабул қиласи. Баъзан нифоққа олиб борадиган баъзи нарсалар унинг дилига келади ва Аллоҳ уни даф қиласи. Мўмин шайтон васвасалари билан ва куфр васвасалари билан мубтало бўлиб, бундан юраги сиқиласи. Саҳобалар: «Ё Расулуллоҳ, бизлардан биримиз дилида шундай нарсани топадики, осмондан ерга ташлаб юборилиши уни айтишдан кўра яхшироқ», деганларида у зот: «Бу (яъни, шайтон васвасасини ёмон деб билиб, уни қалбдан қувишга интилишингиз) очик иймондир», дедилар (Аҳмад ва Муслим ривоятлари). Бир ривоятда: «Буни айтиш жуда оғир», дейишганида: «Унинг найрангини васвасага чеклаб кўйган Аллоҳга ҳамд бўлсин», дедилар. Яъни, шу васвасанинг қалбга келиши ва уни ёмон кўриб, қалбдан қувишга интилиш очик иймондандир» (Китобул иймон: 238-с.).

- Аммо катта нифоқ аҳлига келсак, Аллоҳ таоло улар ҳақида: «(Улар) **кар, соқов, кўрдурлар, демак** (ботил йўлларидан Исломга) **қайтмайдилар**» (Бақара: 18) дейди. Яна улар ҳақларида: «**Кўрмайдилармики, улар ҳар йили бир-икки марта балога — фитналарга йўлиқмоқдалар. Шундан кейин ҳам на тавба қиласилар ва на панд-насиҳат оладилар**» (Тавба: 126) дейди.

Шайхулислом Ибн Таймия айтади: «Уламолар уларнинг тавбаси зоҳирда қабул бўлиши ҳақида ихтилоф қилганлар, чунки улар доим мусулмонлик дъявосида бўлишганидан тавбалари ҳам маълум бўлмайди» (Мажмууъул фатово: 28/434, 435).

БЕШИНЧИ БЎЛИМ:
ЖОҲИЛИЯТ, ФИСҚ, ЗАЛОЛАТ, МУРТАДЛИК,
УЛАРНИНГ ҚИСМЛАРИ ВА ҲУКМЛАРИ

1) Жоҳилият:

Жоҳилият — арабларнинг Исломдан олдинги даврда бўлиб келган: Аллоҳни, пайғамбарларини, дин шариатларини билмаслик, насаблар билан фахрланиш, кибрланиш, зўравонлик каби ҳолатларидир. Илмсизлик ва илмга эргашмаслик маъносидаги «ожаҳл» сўзидан олинган.

Шайхулислом Ибн Таймия *«Иқтизоус-сиротил-мустақийм»*да ёзади: «Ҳақни танимаган одам жаҳолати содда бўлган жоҳилдир. Агар ҳақнинг зиддини эътиқод қилса, у жаҳолати мураккаб бўлган жоҳилдир. Агар ҳақни билатуриб ё билмасдан ҳаққа зид гапни гапирса, у ҳам жоҳил саналади. Одамлар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбар қилинишларидан олдин жоҳилиятда эдилар. Ўрталаридага юрган гап-сўз ва иш-амалларни уларга жоҳил яратиб берар ва унга жоҳил амал қилар эди. Шунингдек, пайғамбарлар олиб келган нарсаларга зид бўлган яҳудия ва насрония каби барча йўллар ҳам жоҳилият бўлиб, бу оммавий равишдаги жоҳилият эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам юборилганларидан кейин жоҳилият кофиirlар диёрларида бўлганидек, бир жойда бор, бошқасида йўқ ҳолатлар бўлди. Ёки бир шахсда жоҳилият бўлиб, бошқасида бўлмаган ҳолатлар бўлди. Масалан, бир одам Исломни қабул қилишидан олдин гарчи ўзи

Ислом диёрида яшасада, жоҳилиятда бўлган ҳисобланади. Аммо мутлақ замонга нисбатан, Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбар қилиб юборилганларидан кейин жоҳилият даври йўқолди. У зотнинг умматларидан бир тоифа то қиёмат қойим бўлгунича ҳақ устида ғолибона давом этади. Гоҳо мусулмон диёrlарида кўпгина мусулмон шахсларидан чекланган жоҳилият бўлиб туради. Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек: «Умматим ичиди тўртта иш борки, улар жоҳилияти ишларидандир» (Муслим ривояти). Абу Зарга айтганларидек: «Сен жоҳилияти (феъл-атвори) бор киши экансан!» (Муттафақун алайҳ) ва шу кабилар» (иқтибос тугади).

Илмизлик маъносидаги жоҳилликка нисбат берилган жоҳилияти икки қисмга бўлинади:

Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбар қилинишларидан олдинги умумий жоҳилияти, у зотнинг пайғамбарликлари билан ниҳоясига етди.

Айрим давлатларга, айрим шаҳарларга, айрим шахсларга хос бўлган жоҳилияти, у ҳозирда ҳам мавжуд. Бу билан жоҳилиятини ушбу замонга оммавий равишда нисбатлаб: «ушбу аср жоҳилияти», дейдиган кишиларнинг сўзлари хато экани маълум бўлади. Тўғриси эса: «бу асрдаги айрим кишилар жоҳилияти ёки бу асрдаги кўпчилик одамлар жоҳилияти» дейишлиkdir. Жоҳилияти оммавий деб аташ нотўғри. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбарликлари билан оммавий жоҳилияти барҳам топган.

2) Фисқ:

Фисқ луғатда «чиқиши» маъносини англатади. Шаръий истилоҳда эса Аллоҳнинг тоатидан чиқиши демакдир. У Аллоҳнинг тоатидан умумий чиқишини ҳам англатади ва коғирга ҳам фосиқ, деб айтилади. Жузъий чиқишини ҳам англатади, гуноҳи кабиралардан бирортасини қилган мўминга ҳам фосиқ деб айтилади.

Фисқ икки хилдир:

1. Диндан чиқарадиган фисқ — яъни куфр. Коғирни ҳам фосиқ деб номланади. Аллоҳ таоло ибليس ҳақида зикр қилиб: «**Бас, Роббининг амридан чиқди**» (Каҳф: 50) дейди. Шайтондан содир бўлган бу фисқ (чиқиши) куфр эди. Аллоҳ таоло: «**Фосиқ бўлган кимсаларнинг маъволари эса дўзахдир**» (Сажда: 20) дейди ва бу билан коғирларни кўзда тутади. Бунга оятнинг давоми далил бўлади: «**Ҳар қачон ундан чиқмоқчи бўлсалар, яна унга қайтарилурлар ва уларга: «Ўзларингиз ёлғон деган дўзах азобини тотингиз», дейилур**» (Сажда: 20).
2. Мусулмонлар ичидан осий бўлганларига ҳам фосиқ дейилади, бироқ фосиқлиги уни Исломдан чиқармайди. Аллоҳ таоло айтади: «**Покиза аёлларни (зинкор деб) бадном қилиб, сўнгра (бу даъволарига) тўртта гувоҳ келтира олмаган кимсаларни саксон дарра уринглар ва ҳеч қачон уларнинг гувоҳликларини қабул қилманглар! Улар фосиқ-итоатсиз кимсалардир**» (Нур: 4). Яна айтади: **Бас, ким шу ойларда ўзига ҳажни фарз қилса** (ҳаж қилишни ният қилса), **ҳаж давомида (жуфтига) яқинлашмайди, гуноҳ**

ишлиар, жанжал-сурон құлмайды» (Бақара: 197).

Уламолар бу оятдаги фисқ калимасини гунох ишлар деб тафсир қилғанлар.

3) Залолат:

Залолат — түғри йўлдан адашиш маъносини англатади ва у ҳидоятнинг зиддиидир. Аллоҳ таоло айтади: **«Ким ҳидоят йўлига юрса, бас, ўзи учун юрап. Ким (ҳидоят) йўлидан озса, у ҳам ўз зиёнига озур»** (Исро: 15).

Залолат — адашиш бир неча маъноларда истеъмол қилинади:

- Гоҳо куфрға истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло деди: **«Кимки Аллоҳга, фаришталарга, китобларига, пайғамбарларига ва охират кунига ишонмаса, демак, у жуда қаттиқ адашибди»** (Нисо: 136).
- Гоҳо ширкка истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло деди: **«Кимки Аллоҳга ширк келтирса, демак, жуда қаттиқ йўлдан озибди»** (Нисо: 116).
- Гоҳо куфрдан пастроқ бўлган мухолифликка истеъмол қилинади. Адашган фирмалар дейилганга ўхаш.
- Гоҳо хатога истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло деди: **«(Мусо) айтди: «Ўшанда мен у ишни адашиб (бilmagan xolda) қилган эдим»** (Шуъаро: 20).
- Гоҳо нисён — унутишга истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло деди: **«Бири унутиб адашса, яна бири унга эслатади»** (Бақара: 282).

- Гоҳо адашиб-улоқиб кетишга истеъмол қилинади. Йўқолиб қолган түя дейилганга ўхшаш.

4) Муртадлик, унинг қисмлари ва ҳукмлари:

Риддат ёки муртадлик луғатда «ортга қайтиш» маъносини англатади. Фиқхий истилоҳда: «Мусулмон бўлгандан сўнг яна қуфрга қайтиш» демақдир. Аллоҳ таоло деди: «**Сизлардан ким ўз динидан қайтиб** (муртад бўлиб), **динсиз ҳолда ўлса, ундан кимсаларниң қилган амаллари дунёю охиратда бехуда кетур.** Улар дўзах эгаларидир ва унда **абадий колажаклар**» (Бақара: 217).

Қисмлари: Муртадлик Исломни бузувчи ишлардан бирортасини қилиш билан ҳосил бўлади. Исломни бузувчи нарсалар кўп бўлиб, улар беш қисмга бўлинади:

- 1) **Сўз билан муртад бўлиш.** Аллоҳ таолони ё Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ё малоикаларни ё пайғамбарлардан биронтасини сўкиш, ғайбни билишни даъво қилиш, пайғамбарлик даъво қилиш, пайғамбарлик даъво қилган одамни тасдиқлаш, Аллоҳдан ўзгага дуо қилиш, Аллоҳдан бошқаси қодир бўлмайдиган ишларда бошқадан мадад сўраш ё паноҳ тилаш каби.
- 2) **Феъл билан муртад бўлиш.** Бут-санамга, дарахтга, тошга, қабрларга сигиниш, уларга атаб қон чиқариш, Куръонни ифлос жойларга ташлаш, сехргарлик қилиш, сехрни ўрганиш ва ўргатиш, Аллоҳ нозил қилмаган нарса билан – уни ҳалол деб эътиқод қилиб – ҳукм қилиш каби.
- 3) **Эътиқод қилиш билан муртад бўлиш.** Аллоҳнинг шериги бор деб ёки зино, ароқ ва

судхўрликни ҳалол деб ёки нонни ҳаром деб ёки намоз фарз эмас деб эътиқод қилиш каби – ҳалол ё ҳаромлиги ёки вожиблигига қатъан иттифоқ қилинган ва билмаслик мумкин бўлмаган – нарсалар.

- 4) **Юқорида ўтганлардан бирортасида шакшубҳа қилиш билан муртад бўлиш.** Ширк-нинг ҳаромлигига ёки зино ва ароқнинг ҳаромлигига ёки ноннинг ҳалоллигига шубҳа қилиш ёхуд Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рисолатларига ёки Ислом дини ҳақида, унинг ҳозирги даврга яроқлилиги ҳақида шубҳа билан қараш каби.
- 5) **Тарқ қилиш билан муртад бўлиш.** Намозни қасддан тарқ қилиш каби. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Банда билан куфр ва ширк ўртасида намозни тарқ қилиш бордир», деганлар (Муслим ривояти). Намозни тарқ қилувчининг коғир бўлишига бундан бошқа ҳам далиллар бор.

Муртадлиги аниқ бўлган кишига ижро этиладиган хукмлар:

1. Муртад бўлган кишидан тавба қилиши талаб қилинади. Агар тавба қилса ва уч қун ичида Исломга қайтса, буни ундан қабул қилинади ва ўз холига қўйилади.
2. Агар тавба қилишдан бош тортса, уни қатл қилиш вожиб бўлади. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ким динини ўзгартирса, уни ўлдиринглар», деганлар (Бухорий ва Абу Довуд ривоятлари).

3. Тавба қилиш талаб қилинган муддат мобайнида мол-дунёсини тасарруф қилишдан ман қилинади. Агар Исломга қайтса, моли ўзиники бўлади. Йўқса, ўлдирилган ё муртадликда ўлган пайтидан моли ўлжа сифатида байтулмолга олинади. Муртад бўлган пайтидан бошлаб мусулмонлар фойдасига ишлатилади, ҳам дейилган.
4. У билан яқин қариндошлари ўртасида мерослашиш ман қилинади, ворис ҳам бўлмайди, меросини ҳам олмайдилар.
5. Муртадлик билан ўлса ё ўлдирилса, ювилмайди, жаноза ўқилмайди, мусулмонлар қабристонига қўйилмайди, балки кофирлар қабристонига кўмилади ёки мусулмонлар қабристонидан бошқа бирон жойга кўмиб ташланади.

ТҮРТИНЧИ БОБ: ТАВХИДГА ЗИД БҮЛГАН ЁКИ УНИ НУҚСОНЛИ ҚИЛАДИГАН СҮЗ ВА ИШЛАР

Бу бобда қуидаги бўлимлар бор:

Биринчи бўлим: Кафтга, финжонга ўқиш билан ғайбни билишни даъво қилиш, мунажжимлик қилиш ва ҳоказо...

Иккинчи бўлим: Сехргарлик, фолбинлик, башо-ратчилик.

Учинчи бўлим: Қабрлар ва зиёратгоҳларга қурбонлик, назр ва ҳадялар келтириш ва уларни улуғлаш.

Тўртинчи бўлим: Ҳайкал ва монументларни улуғлаш, таъзим бажо келтириш.

Бешинчи бўлим: Динни масхара қилиш, унинг хурматларини поймол қилиш.

Олтинчи бўлим: Аллоҳ нозил қилгандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш.

Еттинчи бўлим: Қонун чиқариш, ҳалол ва ҳаром қилиш ҳаққини даъво қилиш.

Саккизинчи бўлим: Динсиз тоифаларга, жоҳилий хизбларга аъзо бўлиш.

Тўққизинчи бўлим: Ҳаётга моддиюнчилик назари билан қараш.

Ўнинчи бўлим: Туморлар, руқя ва афсунлар.

Үн биринчи бўлим: Аллоҳдан бошқа билан қасам ичиш, тавассул, Аллоҳ қолиб махлукдан мадад тилаш.

БИРИНЧИ БЎЛИМ: КАФТ, ФИНЖОН ВА ШУ КАБИЛАРГА ЎҚИШ БИЛАН ҒАЙБНИ БИЛИШНИ ДАЪВО ҚИЛИШ

Ғайбдан мурод – одамлардан маҳфий бўлган ва улар кўрмайдиган келажак ва ўтмиш ишлари бўлиб, унинг илмини Аллоҳ таоло фақат Ўзига хослаган. Аллоҳ таоло деди: «**«Айтинг: «Осмонлар ва ердаги бирон кимса ғайбни билмас, магар Аллоҳгина (билир)»»** (Намл: 65). Ғайбни ёлғиз Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайди. Гоҳо бирон ҳикмат ва манфаат юзасидан пайғамбарларига ғайб ишларидан Ўзи истаганини билдиради. Аллоҳ таоло деди: «**(У зот) ғайбни билгувчидир. Бас, Ўз ғайбидан бирон кимсани огоҳ қилмас. Фақат Ўзи рози бўлган пайғамбарнигина (Ўзининг ғайб сир-асрорининг айримларидан огоҳ этар)»** (Жин: 26-27). Яъни, Ўзининг рисолатига танлаб олган зотларгагина ғайбдан Ўзи истаган нарсани билдиради. Чунки, пайғамбар мўъжизалар билан, шу жумладан Аллоҳ унга билдирган ғайб хабарлари билан ўзининг пайғамбарлигини исботлайди. Бу эса фаришталардан бўлган ва инсонлардан бўлган расул-элчига омдир. Аллоҳ истисно қилган пайғамбарлардан бошқа кимда-ким қайсиdir йўллар билан – кафтга ё финжонга (афсун) ўқиш билан бўлсин, фолбинлик ё сеҳр ё мунахжимлик билан ё бошқа бирон йўл билан бўлсин – ғайб илмини биламан деб даъво қилса, у

ёлғончи ва коғирдир. Баъзи кўзбўямачи лўттибоз ва дажжоллардан содир бўлаётган, йўқолган нарсаларнинг қаердалигини айтиб бериш, айрим касалликларнинг сабабларидан сўзлаб: «фалончи сенга фалон-фалон амални қилганилиги туфайли сен шу касалга чалингансан» дейиш каби ишлар айни шу қабилдаги ишлардир. Бу ишлар аслида уларга жин ва шайтонлар ёрдамида ҳосил бўлади, бироқ улар одамларни алдаб, ўзларини юқорида айтилганидек ишлар орқали ғайбни билгандек кўрсатишиади.

Шайхулислом Ибн Таймия айтади: «Фолбинлардан баъзиларининг уларга боғланган жин ва шайтонлари бўлиб, (фаришталардан) ўгринча эшишиб олган гайдар хабарларини уларга етказишиар, сўнг улар бунга ёлгонларни қўшиб-чатишишарди... Улардан баъзисига шайтон у юртда бўлмайдиган таомларни: мева ва ширинликларни келтиради. Улардан баъзисини жин Макка, Байтул Мақдис каби жойларга учириб олиб боради» (Мажмуат ут-тавҳид: 797-801).

Гоҳо уларнинг ғайбдан гапиришлари мунажжимлик – ерда бўлажак воқеа-ҳодисаларни фалакдаги ўзгаришларга қараб айтиб бериш орқали бўлади. Шамолларнинг эсиш даврини, ёмғирларнинг ёғиши вақтларини, нарх-наволарнинг ўзгаришини ва шу каби бошка ишларни юлдузларнинг ҳаракатланишига, йиғилишига ва тарқалишига қараб билишларини даъво қиласидилар. Фалон-фалон юлдуз кўринганда уйланса, шундай-шундай яхшиликлар ҳосил бўлади, фалон юлдуз чиққанда сафар қилса, бундай бўлади, фалон юлдуз фалон жойда турганида туғилган фарзанд мана бундай баҳтга ёки баҳтсизликка эришади, деган

гапларни гапиришади. Айрим газета-журналларда «Мунажжим башорати» рукнида бериладиган уйдирмалар ҳам айни шу қабилдаги гаплардандир.

Айрим жохил ва иймони заиф кишилар күпинча мунахжимлар хузурига ўзининг келажаги ҳақида, бошига қандай кунлар келиши, кимга уйланиши ё турмушга чиқиши ва ҳоказолар ҳақида сўраб боришида. Ваҳоланки, кимда-ким ғайбни билишни даъво қиласа ёки шундай даъво эгасини тасдиқласа, у мушрик ва кофир бўлади. Чунки, у Аллоҳга Унгагина хос бўлган нарсада шерикликни даъво қилган бўлади. Юлдузлар яратилиб, бўйсундириб қўйилган, улар бирон ихтиёрга эга эмас, бироннинг бахти ё баҳтсизлигига, ўлими ё ҳаётига уларнинг алоқаси йўқ. Буларнинг ҳаммаси гап ўғриси бўлган шайтонларнинг ишларидан.

ИККИНЧИ БҮЛİM: СЕХРГАРЛИК, ФОЛБИНЛИК, БАШОРАТЧИЛИК

Бу ишлар ҳаммаси ҳаром ва шайтоний ишлар бўлиб, ақидага зид келади ва уни бузади. Чунки, булар фақат ширк амаллари воситасида ҳосил бўлади.

1) Сехр

Сехр – сабаби махфий ва кўзга кўринмас нарсадан иборат.

У афсунлар, руқялар, ҳар хил сўзлар, дорилар, тутатқилар ёрдамида қилинадиган махфий ишлар билан ҳосил бўлади. Унинг ҳақиқатан қалбларга ва баданларга таъсири бўлиб, кишини касал қилиши, ўлдириши, эр-хотиннинг ўртасини ажратиб юбориши мумкин. Унинг таъсири Аллоҳнинг кавний қадарий изни билан бўлади. У шайтоний амалдир. Улардан кўпига фақат ширк ва хабис руҳларга улар яхши кўрадиган нарсалар билан қурбат ҳосил қилиш воситасида эришилади. Шунинг учун шариат соҳиби уни ширкка боғлади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Еттита ҳалок қилувчи нарсадан сақланинглар», дедилар. «Улар нималар?» деб сўраганларида: «Аллоҳга ширк келтириш, сехр...», дедилар (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

Сехр ширкка икки тарафдан дохилdir:

Биринчи тараф: Унда шайтонлар хизматидан фойдаланиш, уларга боғланиш, сехргарнинг хизматини бажаришлари учун уларга яхши кўрадиган

нарсалари билан қурбат-яқинлик ҳосил қилиш борлиги учун. Зотан, сеҳр – шайтонларнинг таълимидан бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Балки одамларга сеҳр ўргатадиган шайтонлар коғир эдилар**» (Бакара: 102).

Иккинчи тараф: Ғайбни билиш даъвоси ва бунда Аллоҳга шериклик даъвоси борлиги учун. Бу эса куфр ва залолатdir. Аллоҳ таоло деди: «**Ахир (Аллоҳнинг китоби ўрнига сеҳрни) алмашган кимсаларга Охиратда ҳеч қандай насиба йўқ эканини билган эдилар-ку**» (Бакара: 102). Демак, шундай бўлар экан, ҳеч шак-шубҳасиз, бу иш ақидага зид бўлган ва у билан шуғулланган одамни қатл қилиш лозим бўлган куфр ва ширкdir. Катта саҳобалардан бир жамоаси уларни ўлдирганлар. Ҳозирда одамлар сеҳр ва сеҳргарликка енгил ва бепарво қарайдиган бўлиб қолган. Кўпинча уни алоҳида бир фан деб санашиб, у билан фахрланишади, унинг эгаларига мукофотлар, рағбатлантирувчи совғалар беришади. Сеҳргарлар учун алоҳида клублар, йиғилишлар, мусобақалар ташкил қилишади, уларда минглаб ишқибозлар ҳозир бўлади. Бу эса динни билмаслик, ақидага лоқайдлик билан қараш, уни мазах қилувчиларга имконият яратиб беришдан бошқа нарса эмас.

2) Фолбинлик ва башоратчилик:

Хар иккиси ғайбни ва ғойиб ишларни билишни даъво қилишдир. Ерда вужудга келажак ва содир бўлажак нарсаларнинг хабарини бериш, йўқолган нарсанинг қаердалигини айтиб бериш каби. Бу эса осмондан гап ўғирлайдиган шайтонларнинг хизматидан фойдаланиш билан бўлади. Аллоҳ таоло деди:

«Мен сизларга жинлар кимларга тушиши ҳақида хабар берайми? Улар барча гуноҳга ботган товламачиларга тушиб, эшитиб олганларини уларга ташларлар. Уларнинг (жинларнинг) қўпла-ри ёлғончилардир» (Шуаро: 221). Яъни, шайтон малоикаларнинг гапларидан битта сўзни эшитиб олиб, уни фолбиннинг қулоғига етказади. Фолбин эса бу сўзга юзта ёлғон қўшиб ёлғонлайди, осмондан эшитиб олинган ўша битта сўз туфайли одамлар унга ишонишади.

Ғайбни факат Аллоҳ билади. Ким фолбинлик ва шу каби ишлар билан ғайб ишларидан биронтасида Аллоҳга шериклик даъво қиласа ёки шундай даъво қилган одамни тасдиқласа, Аллоҳга Унинг хусусиятларидан бўлган нарсада шерик исбот қилган бўлади. Фолбинлик ширқдан холи бўлмайди, чунки у шайтонларга улар яхши кўрган ишлар билан қурбат ҳосил қилиш билан бўлади. Бу эса Аллоҳнинг илмида Унга шериклик даъво қилиш жиҳатидан рубубиятдаги ширк, бирон турли ибодат билан Аллоҳдан бошқага қурбат ҳосил қилиш жиҳатидан улуҳиятдаги ширқдир. Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилинган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Ким фолбинга бориб, унинг гапларини тасдиқласа, Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қилинган нарсага кофир бўлиби» (Абу Довуд ривояти).

Эътибор қаратиш ва огохланиш лозимки, сеҳргар, фолбин ва башоратчилар одамларнинг ақидалари билан ўйнашадилар. Ўзларини табиблар мақомида кўрсатиб, bemorlararga Аллоҳдан бошқага атаб, фалон-

фалон сифатдаги қўй-қўзи ёки хўроз каби жонлик сўйиб, қон чиқаришни буюришади. Ёки уларга бўйинларига осиб оладиган ё уйларига, сандикларига солиб қўядиган туморлар шаклидаги ширкона тилсимлар ва шайтоний афсунларни ёзиб берадилар. Бошқа бирлари эса йўқолган нарсаларнинг жойларини айтиб берувчи сифатида ном чиқарадилар. Йўқотган нарсаси ҳақида сўраб хузурларига келган жоҳил одамларга жиншайтонлардан бўлган ёрдамчилари қўмагида йўқолган нарсанинг жойини айтиб берадилар. Яна баъзилари ўзларини кароматли авлиёлар қилиб кўрсатишади, ёниб турган ўтга кириб, зиён-захматсиз чиқишиади, баданларига тиғ уриб ёки ўзларини автоулов фидиреклари остига ташлаб, ҳеч қандай зарар кўришмайди. Бу аслида шайтоннинг амалидан бўлган ва фитнамитихон учун уларнинг қўлларида содир бўлаётган сехр ва қўзбойлоғичлиkdir.

Шайхулислом Ибн Таймия ўзининг батоиҳий аҳмадий (рифоий) сехргарлар билан қилган мунозараси ҳақида айтади: «*Батоиҳийлар шайхи менга овозини кўтариб: «Бизда мана бундай, мана бундай ҳолатлар бор» деб, ўтда ёнмаслик ва шу каби шиларнинг уларга хос эканини даъво қилди. Шунда мен ҳам овозимни кўтариб, газаб билан: «Мен машриқдан магрибгача барча аҳмадийларга хитоб қилиб айтаманки, сизлар ўт билан нима ши қўлсангиз, мен ҳам худди шуни қиламан. Ким ўтда куйса маглуб бўлади – ёки «унга Аллоҳнинг лаънати бўлсин» деган бўлсан керак, – лекин бир шарт биланки, аввал жисмларимиз сирка ва иссиқ сув билан яхшилаб ювилади» дедим. Амирлар ва одамлар бунинг сабабини сўрашганида: «Чунки, буларнинг ўт билан алоқа-ларида (куймайдиган қилиб қўядиган) ҳийлалари бор, уни бақа ёги, норинж пўстлоги, талқ тошидан*

тайёрлашади» дедим, шунда одамлар шовқин кўтаришиди. У бу ишга қодирлигини кўрсатиб: «Сен ҳам, мен ҳам жиссмларимизга олтингугурт суртиб, борияга ўраламиз» деди. Мен: «Бўпти, тур» дедим ва уни бунга зўрлай бошлидим. У кўйлагини ечмоқчи бўлган-дай қўлини кўтараётган эди, мен: «Йўқ, аввал иссиқ сув ва сирка билан ювинасан» дедим. У ўзларининг одатларига кўра ваҳм-шубҳаланиш изҳор қилди. Сўнг: «Ким амирни яхии кўрса, бир bog ўтин келтирсин» деди. Мен айтдим: «Бу вақтни чўзиш ва жамоатни тарқатишга ҳаракат, бу билан мақсад ҳосил бўлмайди. Унинг ўрнига, мойчироқ ёқамиз-да, мен ўзимнинг бармоғимни ҳам, сенинг бармоғингни ҳам аввал юваб, сўнг унга тиқаман. Кимнинг бармоғи куйса, ўша маглуб бўлган бўлади – ёки унга Аллоҳнинг лаънати бўлади». Бу гапидан сўнг у ўзгарди ва маглуб бўлди» (Мажмуъул фатово: 11/446-465).

Бундан мақсад ўша дажжолларнинг мана шундай яширин ҳийлалар билан одамларни алдашларини баён қилиш эди.

УЧИНЧИ БЎЛИМ:
ҚАБРЛАР ВА ЗИЁРГАҲЛАРГА ҚУРБОНЛИК,
НАЗР ВА ҲАДЯЛАР КЕЛТИРИШ ВА УЛАРНИ
УЛУҒЛАШ

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ширкка олиб келувчи барча йўлларни тўсганлар ва улардан ғоят қаттиқ огоҳлантирганлар. Қабрлар масаласи ҳам шулар жумласидан бўлиб, уларга сифинишдан ва қабрдагилар хусусида ғулув кетишидан сақловчи қоидаларни тузиб бердилар. Жумладан:

— Авлиёлар ва солиҳлар ҳақларида чуқур кетишдан огоҳлантирилар. Чунки бу уларга сифинишга олиб боради. Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Ғулувдан сақланинглар! Сизлардан илгаригиларни ғулув ҳалок қилган» (Аҳмад, Термизий, Ибн Можа ривоятлари). Яна айтганлар: «Мени худди насоролар Ибн Марямни кўкка кўтарганидек кўкка кўтариб мақтаманглар! Мен бор йўғи бир бандаман. «Аллоҳнинг бандаси ва расули» дenglар» (Бухорий ривояти).

— Қабрлар устига бино қилишдан огоҳлантирилар. Абул Ҳайёж ал-Асадий ривоят қиласи: Алий ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу менга шундай дедилар: «Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мени нимага юборган бўлсалар, сени шу ишга юборайми? Биронта ҳам ҳайкални қўймай бузиб ташлайсан, биронта ҳам кўтарилган қабрни қўймай текислайсан» (Муслим ривояти). Қабрларни гипслаб сувашдан ва улар устига сағаналар бино қилишдан

қайтардилар. Жобир розияллоху анхудан ривоят қилинади: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрни гипслашдан, унинг устида ўтиришдан ва унинг устига бино қилишдан қайтардилар (Муслим ривояти).

— Қабрлар олдида намоз ўқишдан қайтардилар. Оиша розияллоху анҳо айтадилар: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам (ўлим соати яқинлашиб) келган вақтда юзларига йўл-йўл ёпинчиқларини ташлаб олдилар, нафаслари бўғилиб кетгач, юзларини очдилар ва мана шундай ҳолатда туриб: «Яхудий ва насронийларга Аллоҳнинг лаънати бўлсин, пайғамбарларининг қабрларини масжид қилиб олишди» деб, уларнинг қилмишларидан (умматларини) огоҳлантиридилар. Агар шундай бўлмагандага (яъни, у зотнинг қабрлари масжид қилиниб олинишидан қўрқилмаганида) эди у зотнинг қабрлари (уй ичида эмас, ҳамма кўроладиган) очиқликда қолдирилар эди. Бироқ уни масжид қилиб олинишидан қўрқдилар(да очиқликда қолдирилишига изн бермадилар)» (Муттафақун алайҳ). Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Огоҳ бўлинглар, сизлардан илгари ўтганлар пайғамбарларининг қабрларини масжид қилиб олишар эди. Огоҳ бўлинглар, қабрларни масжид қилиб олманглар! Мен сизларни бундан қайтараман» (И мом Муслим ривояти). Қабрларни масжид қилинишининг маъноси – гарчи устига масжид қурилмаган бўлса ҳам улар олдида намоз ўқишидир. Намоз ўқиш қасд қилинган ҳар бир жой масжид ҳисобланади. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Ер мен учун намозгоҳ ва (сув бўлмагандага) таҳоратга яроқли қилинди» (Муттафақун алайҳ). Устига масжид куриб олинса, иш яна ҳам қаттиқлашади.

Күпчилик одамлар бу қайтариқларга зид иш қилиб, Пайғамбар соллаллоху алайҳи ва саллам огохлантирган ишларга қўл урдилар ва бунинг ортидан катта ширкка кириб қолдилар. Қабрлар устига масжидлар, сағаналар, чиллахоналар қурдилар, уларни ҳар турли ширк амаллари – қурбонлик ва назрлар сўйиши, уларда ётган маййитларга дуо қилиб, улардан мадад сўраш каби ишлар адо этиладиган зиёратгоҳларга айлантирилар.

Аллома Ибн Қаййим раҳимаҳуллоҳ ёзади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлар ҳақидаги суннатларини, у зот буюрган ва қайтарган ишларни ва у зотнинг саҳобалари тутгани йўлларни бугунги кунда одамлар қилаётган ишларга солиштирган одам бу иккисининг бир-бираига бутунлай тескари эканини кўради. Масалан, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрларга қараб намоз ўқишидан қайтарганлар, улар қабрлар олдида намоз ўқишиади. Қабрларни масжидлар қилиб олишидан қайтарганлар, улар қабрлар устига масжидлар қуриб, уларни машҳадлар (шаҳидлар ётган жойлар) деб атасиди. Қабрлар устида чироқ ёқишидан қайтарганлар, улар қабрлар устида шамчироқлар ёқишига вақфлар ажратишади. Қабристонларни ийдгоҳ қилиб олишидан қайтарганлар, улар эса қабристонларни ҳар турли маросимлар ўтказиладиган жойга айлантириб олишиди, уларда ҳайит байрамларига тўпланганидан ҳам кўп одамлар тўпланадиган бўлди. Ҳолбуки у зот қабрларни текислашига буюрганлар. Имом Муслим «Саҳиҳ»да келтирганидек, Абу Ҳайёж ал-Асадий айтади: Алий ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу менга

шундай дедилар: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алаиҳи ва саллам мени нимага юборган бўлсалар, сени шу ишига юборайми? Биронта ҳам ҳайкални қўймай бузиб ташлайсан, биронта ҳам кўтарилган қабрни қўймай текислайсан» (Имом Муслим ривояти). Имом Муслим яна ривоят қиласди: «Сумома ибн Шуфай айтади: Биз Фазола ибн Убайд билан Румдаги Рудис деган жойда эканимизда бир шеригимиз вафот этди. Шунда Фазола ибн Убайд унинг қабрини текислаб қўйшига буюорди. Сўнг: «Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алаиҳи ва саллам қабрларни текислашга буюрганларини эшиитганман», деди». Улар эса мазкур икки ҳадисга хилоф иши қилишига қаттиқ ҳаракат қилишиади, қабларни ердан уй баландлигида кўтаришиади, уларга қуббалар ўрнатишади... Қаранг, Расулуллоҳ соллаллоҳу алаиҳи ва саллам машруъ қилган ва қабрлар ҳақида юқорида ўтган қайтариқларидан қасд қилган нарсалари билан ҳозирги одамлар қилаётган ишлар ўртасида нақадар қатта фарқлар бор! Шубҳасиз, бу нарсаларда банда санааб тугата олмайдиган даражада кўп бузилишлар бор. (Сўнг бу бузилишларни айтиб ўтаркан, жумладан шундай дейди:) Пайғамбар соллаллоҳу алаиҳи ва саллам қабрларни зиёрат қилишида машруъ қилган нарса – фақат охиратни эслаш ва зиёрат қилинувчининг ҳаққига дуо қилиши, раҳмат сўраш, истигфор айтиши, оғият тилаши билан унга яхшилик қилиши эди. Шунда зиёрат қилувчи ўзига ҳам, зиёрат қилинаётган майиттга ҳам яхшилик қилган бўлар эди. Бу мушириклар эса ишини бутунлай тескари томонга айлантиришиди ва зиёратдан бўлган мақсаднинг акси ўлароқ, майитни Аллоҳга шерик қилиб, унга дуо қилиши ёки дуода уни восита қилиши,

ундан ҳожатларини адo этишини сўраш, устларига баракотлар ёғдирини ёки душманлари устидан нусрат берини сўраш каби ширк амалларини қиладиган бўлишиди. Натижада ўзларига ҳам, майитга ҳам ёмонлик қилишиди, яъни уни ҳеч бўлмагандага ҳаққига қилинадиган дуо ва истиғфорлардан маҳрум қилишиди» (Иғосатул-лаҳфон: 1/214-217).

Демак, бундан мозорларга назр ва қурбонликлар келтиришнинг катта ширк экани маълум бўлади. Сабаби, бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам-нинг қабрлар хусусидаги, улар устига бино кўттармаслик ва масжидлар қурмаслик ҳақидаги кўрсатмаларига хилофдир. Чунки, қачонки улар устига қубба ва сағаналар қурилиб, атрофига масжид ва зиёратгоҳлар тиклангач, жоҳиллар унда ётган майитларни бирон фойда ё зарап етказишга, улардан мадад сўраганларга мадад беришга, илтижо қилиб келганларнинг ҳожатларини раво қилишга қодир зотлар деб ўйлаб қолишиди, шунинг учун уларга назрлар элтишди, улар устида жонликлар бўғизлаб, қон чикарадиган бўлишиди. Натижада, қабрлар Аллоҳни қўйиб, сифиниладиган бут-санамларга айланниб қолди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Аллоҳ, менинг қабримни сифиниладиган васанга (бутга) айлантириб қўймагин» деб дуо қилганлар (Имом Молик ва Аҳмад ривоятлари). Бундай дуо қилишлари бежиз эмас эди. Дарҳақиқат, жуда кўп ислом ўлкаларида қабрпастлик пайдо бўлди, қабрга сифиниш авж олди. Аммо, у зотнинг дуолари баракотидан Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло қабрларини Ўзи ҳимоя қилди. Гарчи, у зотнинг масжидларида ҳам баъзи жоҳил ва хурофотчи

кимсалар томонидан айрим ношаръий ишлар содир бўлиб турса-да, улар у зотнинг қабрларига етиб боришга қодир бўлмадилар. Зеро, у зотнинг қабрлари уйларининг ичиладир, бевосита масжидда эмас ва уйлари деворлар билан ўраб олинган. Аллома Ибнул Қайим раҳимаҳуллоҳ “Нуния”ларида айтиб ўтгани каби: «Аллоҳ роббул оламийн у зотнинг дуоларини ижобат этди ва (қабрларини) уч қават девор билан ўраб қўйди».

ТҮРТИНЧИ БЁЛİM: ХАЙКАЛЛАРНИ ВА ХОТИРА УЧУН ЎРНАТИЛГАН ТОШЛАРНИ УЛУҒЛАШ ҲУКМИ ҲАҚИДА

Тимсол ёки ҳайкал – инсон ё ҳайвон ё бошқа бирон жонзот шакли акс эттирилган суратдир. Насб – хотира тоши эса аслида мушриклар бирон улуғ ва пешво кишиларининг хотирасини тирилтириш учун жонлик сўйиб, қонини оқизадиган тошдир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам жозотларни тасвирилашдан қайтарғанлар. Айниқса улуғ одамларнинг – олимлар, подшоҳлар, обидлар, лашкарбошилар, пешволарнинг сиймоларини тасвирилаш қаттиқ қайтарилигандир. Уларни тасвирилаш бирон лавхага ё қоғозга ё деворга ё кийимга суратларини тушириш йўли билан бўлсин ёки ҳозирги замонда машҳур бўлган фотосуратларини олиш йўли билан бўлсин ёки тош ё бошқа нарсани йўниб ҳайкалларини ясаш йўли билан бўлсин, фарқсиздир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам девор ва шу каби жойларга суратлар осишдан, тош-тимсоллар ўрнатишдан, шу жумладан хотира тошлари ўрнатишдан қайтарғанлар. Чунки бу нарса ширкка олиб борадиган воситадир. Аслида, Ер юзида илк пайдо бўлган ширк сурат ва ҳайкаллар тасвирилаш ва уларни ўрнатишдан келиб чиққан. “Нуҳ алайҳис-саломнинг қавмида солих кишилар бўлган эди. Улар вафот этишгач, қавмлари кўп маҳзун бўлишиди. Шунда шайтон уларнинг суратларини ясаб, одатда ўтирадиган жойларига ўрнатиб қўйиши ва суратларни уларнинг

номлари билан аташни қавмнинг кўнглига солди. Улар шундай қилишди, бироқ уларга ибодат қилишмаган эди. Бу авлод дунёдан ўтиб кетиб, илм унутилгач, келгуси авлодлар уларга сифина бошладилар” (Имом Бухорий ривояти).

Аллоҳ таоло Нуҳ алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборди, у зот қавмини суратлар ортидан келиб чиққан ширкдан қайтарди, бироқ қавми унинг даъватини қабул қилмади ва бутларга айланиб улгурган ўша суратларга сифинишдан қайтмади: «**Ва** (ўзларига эргашган тубан-пасткаш кимсаларга): «Сизлар ҳаргиз ўз худоларингизни тарқ қилманглар!» «**Вад**ни ҳам, «**Сувоъ**ни ҳам, «**Яғус**ни ҳам, «**Яуқ**ни ва «**Наср**ни ҳам ҳаргиз тарқ қилманглар!» дедилар» (Нуҳ: 23). Мазкур исмлар хотиралари ўчиб кетмасин деб ўрнатилган ўша суратлар эгаларининг исмлари эди.

Қаранг, хотира тошлари сабабли қандай қилиб Аллоҳга ширк келтириш ва Унинг расулларига бўйсунмаслик келиб чиқди. Ва бу нарса уларнинг тўфон сабабли ҳалок қилинишларига сабаб бўлди. Бу эса суратлар ясаш ва уларни ўрнатишнинг қандай оқибатларга олиб келиши мумкинлигидан дарак беради. Шу боис Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мусаввирларни лаънатлаганлар, уларни қиёмат куни энг қаттиқ азобланадиган кишилар бўлишини айтганлар, суратларни ўчириб ташлашга амр қилганлар, сурат бор уйга фаришта кирмаслигини хабар берганлар. Буларнинг ҳаммаси бу ишнинг ёмонлигидан ва умматнинг ақидасига хатари кучлилигидан шундай бўлди. Зеро, Ер юзидағи биринчи ширк

суратлар ўрнатиш туфайли бошланган эди. Сурат ва ҳайкалларни хонадонларга ўрнатиладими, майдон ё боғларгами, барчаси шаръан ҳаромдир. Чунки бу нарса ширкка восита, ақиданинг бузилишига сабаб бўлади. Бугунги кунда кофирлар авайлаб асрайдиган ақидалари йўқлигидан шу ишни қилаётган бўлсалар, мусулмонлар ўз куч-қувватлари ва баҳт-саодатлари манбай бўлган ақидаларини сақлаб қолиш учун бу ишда кофирларга шерик бўлмасликлари зарур. Ҳозирда одамлар бу босқичдан ўтиб бўлишган, эндиликда тавҳид нима, ширк нима, ҳамма билади, дейиш тўғри бўлмайди. Чунки, шайтон ҳар бир авлод ичида пайт пойлаб туради, қачонки уларда жаҳолат ёйилса, худди Нуҳ қавмининг уламолари дунёдан ўтиб кетиб, ораларида жаҳолат тарқалганда қилганидек муомалани уларга қиласди. Чунки, ҳеч бир тирик жон фитнадан омонликда эмас. Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳнинг пайғамбари бўла туриб: «**Роббим, мени ва болаларимни бутларга сифинишдан йироқ қилгин**» (Иброҳим: 35) деб дуо қилдилар, ўзларига фитнадан хавф қилдилар. Баъзи салафлар айтганлар: «Иброҳим-дан кейин ким ҳам фитнадан омонда қолади?!».

БЕШИНЧИ БЎЛИМ: ДИННИ МАСХАРА ҚИЛИШ, УНИНГ ҲУРМАТЛАРИНИ ПОЙМОЛ ҚИЛИШ

Динни масхара қилиш – Исломдан муртад бўлиш ва диндан тамоман чиқиши демакдир. Аллоҳ таоло деди: «**Айтинг: Аллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан куловчи бўлдингизми? Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз!**» (Тавба: 65-66).

Бу оят Аллоҳни масхара қилиш куфр эканига, пайғамбарни масхара қилиш куфр эканига, Аллоҳнинг оятларини масхара қилиш куфр эканига далолат қиласди. Ким бу ишлардан биттасини масхара қилса, ҳаммасини масхара қилган бўлади. Мунофиқлар Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ва саҳобаларини масхара қилганларида шу оят нозил бўлган эди. Бу ишлардан бирини масхара қилиш бошқасига ҳам уланиб кетади. Аллоҳнинг тавҳидига бепарво қарайдиган ва ўлиб кетганларга дуо-илтижо қилишни улуғ санайдиганлар агар тавҳидга буюрилсалар ва ширкдан қайтарилсалар, бунга беписанд қарайдилар. Аллоҳ таоло айтганидек: «(**Эй Муҳаммад) қачон улар сизни кўрсалар, фақат: «Аллоҳ мана шуни пайғамбар қилиб юбордими?! Агар сабр қилиб (маҳкам турмаганимизда) ҳақиқатан у бизларни худоларимиздан оздираёзди-я», деб сизни масхара қилурлар**» (Фурқон: 41-42).

Нафсларида ширкни улуғлаш бўлгани учун мушриклар доим ўзларини тавҳидга чорлаган пайғам-

барларни айблаб, ақлсизлик, адашганлик ва мажнунлик билан сифатлаб келгандар.

Аллоҳ таоло деди: «**Одамлар орасида шундай кимсалар борки, улар ўзгаларни Аллоҳга тенг билиб, уларни Аллоҳни севгандек севадилар**» (Бақара: 165). Ким бирон маҳлуқотни Аллоҳни яхши кўрганича яхши кўрса, мушрик бўлади. Аллоҳ учун яхши кўришни Аллоҳ билан бирга яхши кўришдан фарқлай билиш лозим. Қабрларни муқаддас санаб сиғинадиган кишиларни Аллоҳнинг тавҳиди ва ибодатига доир нарсаларни масхара қилишларини, қабрда ётган шафेъларини эса ғоят улуғлашларини кўрасиз. Улар бирори Аллоҳга бемалол ёлғон қасам ичиши мумкин, бироқ ўзи сиғинадиган азиз-авлиё номига ёлғон қасам ичишга ботина олмайди. Баъзи тоифаларни кўрасизки, азиз-авлиёдан хоҳ қабри ёнида, хоҳ бошқа жойда бўлсин, мадад сўрашни ўзлари учун сахар пайти масжидда Аллоҳга дуо қилишдан кўра фойдалироқ санашади ва уларнинг йўлидан тавҳид сари бурилган кишиларни масхара қилишади. Кўплари масжидларни хароб қилиб, машҳадларни обод қилишади. Бу Аллоҳни, Унинг оятларини ва пайғамбарини менсимаслик ва ширкни улуғлашдан бошқа нарса эмас (Мажмуъул фатово: 15/47-49).

Истехзо – масхара икки хил бўлади:

Биринчи: У ҳақда оят нозил бўлган ишларда бўлгани каби очиқ масхаралаш. Масалан: «Бу қорила-римиздан кўра қорнини яхши кўрувчироқ, тиллари ёлғончироқ, душманга рўпара келганда кўрқокроқ одамни кўрмадик» деганлар хусусида оят нозил бўлганди. Ёки: «Бу динингиз бешинчи дин», «эсипаст-

лар дини», ёки маъруфга буюриб, мункардан қайтара-диган одамларни кўришса, масхара қилиб: «Ана, диндорлар етиб келди» деганга ўхшаш ҳар турли гаплар каби.

Иккинчи: Очиқ бўлмаган масхаралаш. Аллоҳнинг Китоби ё Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам-нинг ҳадислари ўқилганда ёки амри маъруф ва нахий мункар қилинганда кўз қисиши, тил чиқариши, лаб чўччайтириши, кўл билан ишора қилиши каби.

Баъзилар айтадиган: «Ислом йигирманчи асрга ярамайди, у фақат ўрта асрларга яроқли дин. У қолоқ ва реакцион дин, унинг таъзир ва жазоларида ўта қаттиққўллик ва ваҳшийлик бор, у талоқقا ва кўпхотинликка рухсат бериши билан аёлнинг ҳукуқига зулм қилган» деган гаплар, ёки: «инсон томонидан жорий қилинган қонунлар одамлар учун Ислом ҳукмларидан яхшироқ» деган гап, тавҳидга чақирадиган, қабр ва мозорларга сифинишдан қайтарадиган одамни «бу экстремист» деб аташ, мусулмонлар жамоатини бўлиб ташлашни истайди, дейиш ёки «бу ваҳҳобий», «бешинчи мазҳабдаги одам» деган гаплар ҳаммаси динни ва дин аҳлини сўкиш, соғлом ақидани масхара қилишга киради. Ёки бўлмасам, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларини тутмоқчи бўлган одамнинг соқолини мазах қилиб: «дин соч-соқол билан ўлчанмайди» каби гаплар ҳам шу қабилдаги гаплардандир.

**ОЛТИНЧИ БҮЛİM:
АЛЛОХ НОЗИЛ ҚИЛГАНДАН БОШҚА НАРСА
БИЛАН ҲУКМ ҚИЛИШ**

Гап-сўзларда, шариат асосларида, хусуматларда, қон (қатл, қасос)ларда, молиявий муомалаларда ва бошқа ҳақ-хуқуқларда ихтилоф пайдо бўлганда Аллоҳ таолонинг ҳукмига бўйсуниш, шариатига рози бўлиш, Унинг Китобига ва Расулиниңг суннатига мурожаат қилиш Аллоҳга бўлган иймоннинг ва бандаликнинг тақозосидир. Зеро, ёлғиз Угина ҳакамдир ва ҳукм Уницидир. Шундай экан, ҳокимлар Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилишлари, фуқаролар Аллоҳнинг Китоби ва Расулиниңг Суннати асосида ҳукмлашишлари лозим. Аллоҳ таоло айтади: «**Албатта, Аллоҳ сизларни омонатларини ўз эгаларига топширишга ва одамлар орасида ҳукм қилганингизда адолат билан ҳукм қилишга буюради!**» (Нисо: 58). Яна айтади: «**Эй мўминлар, Аллоҳга итоат қилингиз, ва пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган (яъни мусулмон) ҳокимларга бўйинсунингиз! Борди-ю, бирон нарса ҳақида талашиб қолсангиз, — агар ҳақиқатан Аллоҳга ва охират кунига ишонсангиз — у нарсани Аллоҳга ва пайғамбариға қайтарингиз! Мана шу яхшироқ ва чиройлироқ ечимдир!**» (Нисо: 59).

Сўнг Аллоҳ нозил қилган нарсадан бошқаси билан ҳукмлашиш иймон билан бир жойда жамланмаслигини баён қиласи: «**(Эй Мухаммад), ўзларини сизга нозил қилинган нарсага (Куръонга) ва сиздан**

илгари нозил қилинган нарсаларга иймон келтирган деб хисоблайдиган (айрим) кимсаларнинг тогутга ҳукм сўраб боришни истаётганларини кўрмадингизми? Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди. (Чунки) шайтон уларни бутунлай йўлдан оздиришни истайди... Йўқ, Роббингизга қасамки, то улар ўз ўрталарида чиққан келишмовчиликларда сизни ҳакам қилмагунларича ва кейин сиз чиқарган ҳукмдан дилларида хеч қандай танглик топмай, тўла таслим бўлмагунларича – бўйинсунмагунларича зинҳор мўмин бўла олмайдилар » (Нисо: 60-65).

Аллоҳ субҳанаҳу қасам билан таъкидлаб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳукм сўраб бормаган ва у кишининг ҳукмларига рози бўлиб, таслим бўлмаган кишида иймон бўлмаслигини айтди. Шунингдек, Аллоҳ нозил қилган нарсадан бошқаси билан ҳукм қиласидиган ҳокимларни кофир, фосик ва золимлар деб атади: «**Кимда-ким Аллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилас экан, бас, улар кофирлардир**» (Моида: 44), «**Кимда-ким Аллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилас экан, бас, улар золимлардир**» (Моида: 45), «**Кимда-ким Аллоҳ нозил этган дин билан ҳукм этмас экан, улар фосиқлардир**» (Моида: 47).

Баъзи исломга нисбатланган давлатларда бўлганидек фақат шахсий аҳволлардагина эмас, балки уламолар ўртасида ижтиҳодий сўзлардаги барча низоларда, шунингдек суд ишларини кўришда ва бошқа ҳуқукий масалалардаги хусуматларда ҳам Аллоҳ нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш ва унинг асосида ҳукмлашиш

лозим бўлади. Зеро, Ислом бўлинмас бир бутун диндир. Ихтилофлар пайтида фақат Китобу Суннатдан далили бўлган нарсани бирон мазҳабга таассуб қилмасдан, бирон имомга тарафкашлик қилмасдан қабул қилинади. Аллоҳ таоло деди: «**Эй мўминлар, тўла ҳолдаги исломга кирингиз!**» (Яъни, исломнинг баъзи ҳукмларига итоат қилиб, баъзиларига итоат қилмайдиган кимсалардан бўлмангиз)!» (Бақара: 208). Яна деди: «**Ё китобнинг бир қисмига ишониб, бир қисмини инкор қиласизми?**» (Бақара: 85).

Шунингдек, мазҳабларга эргашган кишилар ўз имомларининг сўзларини, хусусан ақидага доир ишларда Китобу Суннатга қайтаришлари, уларга мувофиқ келганини олиб, хилоф келганини ҳеч қандай таассусбиз ва тарафкашликсиз рад қилишлари лозим бўлади. Зеро, имомларнинг ўзлари – уларни Аллоҳ ўз раҳматига олган бўлсин – шунга васият қилганлар ва барчаларининг тутган йўллари шу бўлган. Ким шунга хилоф иш қилса, гарчи уларнинг мазҳабларига нисбатланса-да, уларга эргашган бўлмайди ва Аллоҳ таоло қуйидаги оятда айтган кишилар жумласидан бўлади: «**Улар Аллоҳни қўйиб ўзларининг донишмандларини ва роҳибларини ҳамда Масих бинни Марямни Парвардигор деб билдилар**» (Тавба: 31). Оят насороларгагина хос бўлмасдан, қилмишлари уларнинг қилмишига ўхшаган барчани ўз ичига олади.

Ким одамлар ўртасида Аллоҳ нозил қилган нарсадан бошқаси билан ҳукм қилиб, Аллоҳ ва Расулининг амрларига хилоф қилса ёки нафси ҳавосининг қўйига кириб шундай қилишни истаса, ҳар қанча мўминликни

даъво қилмасин, Ислом ва иймон бўйинбогини бўйнидан ечиб ташлаган бўлади. Аллоҳ таоло бундай кимсаларнинг ишларини мункар, даъволарини эса ёлғон деб атади: «(Эй Муҳаммад), ўзларини сизга нозил қилинган нарсага (Қуръонга) ва сиздан илгари нозил қилинган нарсаларга иймон келтирган деб даъво қиладиган (айрим) кимсаларнинг тоғутга хукм сўраб боришни истаётгандарини кўрмадингизми? Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди» (Нисо: 60). «Даъво қиладиган» деган калимадан уларда иймон бўлмаслиги маълум бўлмоқда. Чунки, «даъво қилиш» ибораси аксар амалга ошмайдиган ва хилоф қилинадиган ёлғон даъволарга истеъмол қилинади. **«Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди».** Чунки, тоғутга кофир бўлиш тавхиднинг рукнидир. Қачон бу руҳи ҳосил бўлмаса, тавхид вужудга келмайди. Тавхид иймоннинг асосидир, барча амаллар фақат у билан яроқли бўлади, у бўлмаса яроқсизга айланади. Бу нарса қўйидаги оят маъносида очиқ-равшан кўриниб турибди: **«Бас, ким тоғутга кофир бўлса ва Аллоҳга иймон келтирса, у ҳеч ажраб кетмайдиган мустаҳкам ҳалқани ушлабди»** (Бақара: 256). Боиси, тоғутга хукм сўраб бориш унга иймон келтириш демакдир.

Аллоҳ нозил қилган нарса билан хукм қилмайдиган кишида иймон бўлмаслиги Аллоҳнинг шариатини ҳоким қилиш – иймон, ақида ва ибодат эканига далолат қилади. Аллоҳнинг шариати уни ҳоким қилиш одамларга фойдалариқ бўлгани учунгина ҳоким қилинмайди. Баъзи одамлар шу томонига эътибор қаратишади ва биринчи, асосий тарафини унтишиади. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ўз

шариатини фақат ўзига манфаат борлиги учун ҳоким қиладиган, бу нарсани ибодат деб қилмайдиган одамларни айблаб айтади: «**Қачон улар Аллоҳ ва Унинг пайғамбариға ўрталарида ҳукм чиқариш учун чорлансалар, бандоҳ ularдан бир гурухи (пайғамбар хузурига келишдан) юз ўғиргувчидир. Агар ҳақиқат улар (тараф)да бўлса, (пайғамбар олдиларига) бўйин этиб келурлар.**» (Нур: 48-49).

Демак, улар фақат ўз ҳавои нафсларига қараб иш тутишади ва нафсларига ёқмаган нарсадан юз ўғиршишади. Чунки, улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳукм сўраб келишни Аллоҳга ибодат деб билишмайди.

Аллоҳ нозил қилғандан бошқа нарса билан ҳукм қиладиган одамнинг ҳукми:

Аллоҳ таоло деди: «**Кимда-ким Аллоҳ нозил қилған дин билан ҳукм қилмас экан, бас, улар коғирлардир**» (Моида: 44). Ояти карима маъносига кўра, Аллоҳ нозил қилғандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш куфрдир. Бу куфр гоҳо диндан чиқарувчи катта куфр бўлса, гоҳо диндан чиқармайдиган кичик куфр бўлади. Бу ҳокимнинг (ҳукм қилувчининг) ҳолига қараб бўлади. У агар Аллоҳ нозил қилған нарса билан ҳукм қилиш вожиб эмас деб эътиқод қилса ва у билан ҳукм қилиш-қилмасликда ўзини ихтиёри деб билса, ёки Аллоҳнинг ҳукмини паст кўrsa ва инсонлар тарафидан тузилган қонун ва тузумларни ундан яхшироқ деб билса, ёки уни ҳозирги замонга яроқли эмас деса ёки Аллоҳ нозил қилғандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш билан коғир ва мунофиқларнинг кўнглини олишни истаса, бу катта куфрдир. Агар

Аллоҳ нозил қилған нарса билан ҳукм қилиш вожиб деб эътиқод қилса ва кўрилаётган масалада Аллоҳнинг ҳукми нима эканини билса, шундан сўнг ўзининг гуноҳкор бўлишини эътироф қилиб туриб, Аллоҳнинг ҳукмида юз ўгирса, у осий ва кичик куфр эгаси бўлади. Агар Аллоҳнинг ҳукмини билишга уринса, бунга куч-ғайрат сарфласа, бироқ уни билмаса ва хато қилса, у хатокор бўлади, хатоси кечирилган ва қилган ижтиходи учун битта ажрга эга бўлган бўлади (Қаранг: «Таҳовия шарҳи»: 363-364-саҳифалар).

Бу бир хос масаладаги ҳукм хақида эди. Аммо умумий масалалардаги ҳукм бундан фарқлидир. Шайхулислом Ибн Таймия ёзади:

«Ҳоким агар диндор бўлса, лекин илмсиз равишда ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлади. Агар олим бўлса, лекин ўзи билган ҳақнинг зидди билан ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлади. Агар адолатсиз ва илмсиз равишда ҳукм қилса, дўзах аҳлидан бўлишига лойиқроқ бўлади. Бу бирон шахсий масаладаги ҳукм ҳақидаги гап эди. Аммо агар мусулмонларнинг динида умумий ҳукм қилса ва ҳақни ботил, ботилни ҳақ деса, суннатни бидъатга, бидъатни суннатга, маъруфни мункарга, мункарни маъруфга айлантиrsa, Аллоҳ ва Расули буюрган нарсадан қайтарса ва Аллоҳ ва Расули қайтарган нарсага буюрса, бу бутунлай бошқа бир турки, унда Аллоҳ таоло ўзи ҳукм қиласи» (Мажмуъул фатово: 35/388).

Яна ёзади: «Шаксиз, ким Аллоҳ пайғамбарига нозил қилган нарса билан ҳукм қилиш вожиб деб эътиқод қилмаса, коғир бўлади. Ким одамлар ўртасида ҳукм қилишида Аллоҳ нозил қилган нарсага

эргаимасдан, балки ўзиadolat деб кўрган нарса билан ҳукм қилишини ҳалол санаса, у ҳам кофирдир. Дунёдаги ҳар бир уммат-халқadolat билан ҳукм қилишига буюради. Гоҳида уларнинг динидагиadolat каттаконлариadolat деб кўрган нарса бўлади. Балки Исломга мансуб бўлган амирлардан кўплари ҳам Аллоҳ нозил қилмаган, ўзларининг ота-боболаридан қолган одатлари билан ҳукм қилишади ва Китобу Суннат бўйича эмас, балки мана шу урф-одатлари бўйича ҳукм қилишини муносиб кўришади, бу эса куфирдир» (Минхажус-суннатин-набавия).

Шайх Муҳаммад ибн Иброҳим Оли Шайх айтади: «Агар Аллоҳдан бошқанинг ҳукми билан ҳукм қиласа-ю, аслида Аллоҳнинг ҳукмигина ҳақ эканини ва ўзининг бу билан гуноҳкор бўлаётганини эътиқод қиласа, ундан содир бўлаётган бу иши фақат бир-икки марта содир бўлаётган бўлса, мана шуни кичик куфр дейилади. Аммо марта билан ва давомий равишда Аллоҳдан бошқанинг ҳукми билан ҳукм қила туриб: «Биз хато қиляпмиз, шариатнинг ҳукми адолатлироқ» деб айтса ҳам, бу барибири диндан чиқарувчи катта куфр бўлаверади».

Бу сўзлардан маълум бўладики, онда-сонда содир бўладиган жузъий ҳукм билан барча ҳукмларда ёки кўп ҳукмларда асос саналадиган умумий ҳукм ўртасида катта фарқ бор ва бу диндан чиқарадиган куфр саналади. Зотан, ким шариати исломияни четга суриб, унинг ўрнига инсонлар тарафидан тузилган қонунларни ўринбосар деб билса, бу дегани қонун шариатдан кўра яхшироқ ва ҳаётга яроқлироқ дегани

бўлади. Бу эса шак-шубҳасиз, диндан чиқарадиган ва тавҳидга зид келадиган катта куфрdir.

**ЕТТИНЧИ БҮЛİM:
ҚОНУН ЧИҚАРИШ, ҲАЛОЛ ҚИЛИШ ВА ҲАРОМ
ҚИЛИШ ҲАҚҚИНИ ДаъВО ҚИЛИШ**

Бандалар ибодатларида, мұомалотларида ва бошқа ишләрида унға биноан юрадиган, шунингдек уларнинг ўртасидаги низоларга ажрам чиқариб, хусуматларга бархам берадиган ҳукмларни чиқариш факат Аллоҳ таолонинг ҳаққидир: «**Огоҳ бўлингизким, яратиш ва буюриш факат Уникидир. Барча оламлар Робби — Аллоҳ буюқдир**» (Аъроф: 54). Бандаларига нима нарсалар яроқли бўлишини билувчи ва шунга кўра уларга қонунлар чиқарувчи зот факат Унинг Ўзидир. Парвардигор бўлганидан уларга қонунлар чиқаради, улар эса банда бўлганликларидан Унинг қонунларини қабул қиласилар, бунда манфаат факат уларга бўлади. Аллоҳ таоло айтади: «**Борди-ю бирон нарса ҳақида талашиб қолсангиз, — агар ҳақиқатан Аллоҳга ва охират кунига ишонсангиз — у нарсани Аллоҳга ва пайғамбарига қайтарингиз!** Мана шу яхшироқ ва чиройлироқ ечимдир» (Нисо: 59). «**Сизлар ихтилоф қилган ҳар бир нарсанинг ҳукми Аллоҳга** (қайта-рилур ва У зот ким ҳақ, ким ноҳақ эканлигини ажратиб берур)» (Шуро: 10). Аллоҳ таоло бандаларнинг Ўзидан бошқани қонун чиқарувчи деб қабул қилишларини инкор қилди: «**Ёки уларнинг диндан Аллоҳ изн бермаган нарсаларни уларга шариат қилиб берган шериклари — бутлари борми?!**» (Шуро: 21).

Демак, ким Аллоҳнинг қонунчилигидан бошқа қонунчиликни қабул қилса, Аллоҳ таолога ширк келтирган бўлади. Аллоҳ ва Расули томонидан машруъ қилинмаган ибодатлар барчаси бидъатдир ва ҳар қандай бидъат залолатдир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Ким бизнинг бу ишимизда (яъни динимизда) ундан бўлмаган нарсани пайдо қилса, у рад қилинади» (Муттрафақун алайх). Бир ривоятда: «Ким бизнинг амру фармонимиз бўлмаган бирон ишни қилса, у рад қилинади» (Имом Муслим ривояти). Сиёсатда ва одамлар ўртасида хукм юритишда Аллоҳ ва Расули чиқармаган ҳар қандай қонун – тоғутнинг хукмидир, жоҳилият хукмидир: **«Жоҳилият хукмрон бўлишини истайдиларми?!** **Иймонлари комил бўлган қавм учун Аллоҳдан ҳам гўзарроқ ҳукм қилгувчи ким бор?!**» (Моида: 50).

Шунингдек, ҳалол қилиш ва ҳаром қилиш ҳаққи ҳам фақат Аллоҳга тегишли бўлиб, бирон кимса бу ҳақларда У зотга шерик бўлиши мумкин эмас. Аллоҳ таоло айтади: **«Аллоҳнинг номи зикр қилинмаган нарсалардан емангиз!** Зотан, бу иш итоатсизликдир. Албатта, шайтонлар ўз дўстларини (яъни мушрикларни) сизлар билан жанжаллашишлари учун васвасага солурлар. Агар уларга бўйинсунсангизлар, ҳеч шак-шубҳасиз мушриклардан бўлиб қолурсизлар» (Анъом: 121).

Аллоҳ субҳанаҳу Ўзи ҳаром қилган нарсаларни ҳалол санайдиган шайтонларга ва уларнинг дўстларига итоат қилишни Ўзига ширк келтириш деб атади. Худди шу каби, кимда-ким олимларга ва амирларга Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром қилишларида ё

Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қилишларида итоат қилса, уларни ўзига илоҳ тутган бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларининг олимларини ва роҳибларини ҳамда Масих ибн Марямни Роб (илоҳ) қилиб олдилар. Ҳолбуки, фақат ягона Аллоҳга бандалик килишга буюрилган эдилар. Ундан ўзга ҳақ илоҳ йўқдир. У зот уларнинг ширқларидан покдир**» (Тавба: 31).

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам мазкур оятни Адий ибн Хотим розияллоҳу анхуга ўқиб берганларида у: «Ё Расулуллоҳ, биз уларга ибодат қилмас эдик-ку» деди. У зот: «Сизларга Аллоҳ ҳаром қилган нарсани ҳалол қилиб беришса ҳалол санардингиз, Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром дейишса ҳаром санардингиз, шундай эмасми, ахир?!» дедилар. «Ха, шундай» деганида: «Мана шу уларга ибодат қилишдир», дедилар (Термизий, Ибн Жарир ва бошқалар ривояти).

Ҳалол қилиш ва ҳаром санашда Аллоҳ қолиб, уларга итоат қилиш – уларга ибодат ва ширқ бўлди. Бу эса «Бир Аллоҳдан ўзга ҳақ илоҳ йўқ» деб гувоҳлик берувчи тавҳидга зид бўлган катта ширқдир. Зоро, бу шаҳодат маъносига кўра ҳалол қилиш ва ҳаром қилиш фақат Аллоҳ таолонинг ҳаққидир. Агар олимларга ва обидларга Аллоҳнинг шариатига муҳолиф равишда ҳалол қилиш ва ҳаром қилишларида итоат қилган одам ҳақида гап шу бўлса – ваҳоланки, улар илм ва динга яқин бўлишади, баъзан хатолари нотўғри ижтиҳодлари туфайли бўлиб, бунинг учун бир ажрга эга бўлишлари ҳам мумкин – энди коғир ва динсизлар тарафидан яратилиб, мусулмон мамлакатларига юборилаётган,

мусулмонлар ўртасида у билан хукм қилинаётган
қонунлардаги ҳукмларга итоат қилувчи одамлар
ҳақида нима дейиш мумкин?!

**САККИЗИНЧИ БЎЛИМ:
ДИНСИЗ ТОИФАЛАРГА, ЖОҲИЛИЙ
ПАРТИЯЛАРГА АЪЗО БЎЛИШНИНГ ҲУКМИ**

1) Коммунистик, секуляр (илмония-дунёвийлик), капиталистик каби динсиз тоифа ва йўлларга аъзо бўлиш Исломдан қайтиб, муртад бўлишдир. Агар бу йўлларга аъзо бўлган одам Исломни даъво қиласа, бу катта нифоқ бўлади. Зеро, мунофиқлар зоҳирда Исломга нисбатланиб, аслида кофирлар билан бўладилар. Аллоҳ таоло улар ҳақида шундай дейди:

«Иймон келтирган зотларга йўлиққанларида: «Биз ҳам иймон келтирдик», дейдилар. Ўзларининг шайтонлари (бошлиқлари) билан ҳоли қолганда эса: «Биз албатта сизлар билан биргамиз, факат (уларнинг устидан) кулмоқдамиз, холос», дейишади» (Бакара: 14).

Яна айтади: **«Улар (яъни мунофиқлар) сизларга кўз тикиб турадилар. Агар сизларга Аллоҳ томонидан фатҳу зафар бўлса: «Биз ҳам сизлар билан бир диндамиз-ку», дейдилар. Агар ғалаба кофирларга насиб бўлса: «Биз сизлардан устун бўлган ва сизларни мўминлардан ҳимоя қилган эмасмидик?», дейишади»** (Нисо: 141).

Бу алдоқчи мунофиқларнинг иккита юзи бўлади. Бир юзи билан мўминларга боқишишса, иккинчи юзи билан кофир дўстларига боқишишади. Уларнинг иккита тили бўлади. Биттасини мусулмонлар зоҳирига қараб қабул қиласаверадилар, иккинчиси эса уларнинг яширин

сирларини фош қиласы: «**Иймон келтирган зотларга** йўлиққанларида: «Биз ҳам иймон келтиридик», дейдилар. Ўзларининг шайтонлари (бошлиқлари) билан ҳоли қолганда эса: «Биз албатта сизлар билан биргамиз, фақат (уларнинг устидан) **кулмоқдамиз, холос», дейишади» (Бақара: 14).**

Китобу Суннатдан – унинг аҳлини масхаралаб ва ҳақиқар санаб – юз ўгиришди, кўпайгани сари ёмонлик ва мутакаббирликни зиёда қиласиган илмлари билан мағурланиб, Аллоҳу Расулиниң ҳукмига бўйсунишдан бош тортишди. Аллоҳу Расулиниң сўзларини маҳкам ушлаган кишиларни кўришса, уларнинг устларидан кулишларини кўрасиз: «**Аллоҳ уларнинг устидан қулади ва ўз тугёнларида адашиб-улоқиб юришларини давомли қиласи**» (Бақара: 15). Зеро Аллоҳ таоло мўминлар сафига қўшилишга буюрган: «**Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқингиз ва иймонларида ростгўй бўлган зотлар билан бирга бўлингиз!**» (Тавба: 119).

Бу динсиз йўллар бир-бирига қирпичноқ йўллардир, чунки улар ботилга асосланган. Масалан, шуюйлар (коммунистлар) Яратувчи субҳанаҳу ва таолонинг борлигини инкор қилишади ва самовий динларга қарши курашишади. Ким ўз ақлига ақидасиз яшашни раво кўрса, бирламчи ақлий ҳақиқатларни инкор қиласа, у ақлини ишлатмайдиган беакл бўлади. Илмонийлар (дунёвийлик тарафдорлари) динларни инкор қилишади ва бу ҳаётда фақат ҳайвонларча яшашдан бошқа ғояси бўлмаган моддийликка (материалистик фалсафага) суюнишади. Капиталистларнинг эса ҳалолдан бўлади-ми, ҳаромдан бўладими,

қайси томондан бўлса ҳам мол-дунё жамғаришдан бошқа ғам-ташвиши бўлмайди. Уларда камбағалларга нисбатан меҳр-шафқат деган нарса бўлмайди. Иқтисодлари рибо асосига курилган. Рибо эса Аллоҳ ва Расулига қарши кураш, давлат ва шахсларнинг емирилиши, қашшоқ халқларнинг қонларини сўриш, демакдир. Заррача иймони бор одам у ёқда турсин, қайси акли расо инсон бундай ақлсиз, динсиз, ҳаётда интиладиган ва унинг йўлида курашадиган бирор ғояси бўлмаган бу тузумларда яшашга рози бўлади?! Аслида бу тузумлар мусулмонлар диёрига уларнинг кўпидан саҳих дин кўтарилигани, йўлсизлик устида тарбияланиб, қарамликда яшашгани боисгина кириб келган.

2) Жоҳилий, миллий, ирқий партия ва тоифаларга аъзо бўлиш ҳам куфрdir, Ислом динидан қайтиб, муртад бўлишдир. Чунки, Ислом миллий-ирқий таассубларни, жоҳилий наъраларни рад этади. Аллоҳ таоло айтади: «**Эй инсонлар, дарҳақиқат Биз сизларни бир эркақ (Одам) ва бир аёл (Ҳавво)дан яратдик ҳамда бир-бирларингиз билан танишинингиз (дўст-биродар бўлишингиз) учун сизларни (турли-туман) халқлар ва қабила-элатлар қилиб қўйдик. Албатта, сизларнинг Аллоҳ назидаги энг ҳурматлироғингиз тақвадорроғингиздир»** (Хужурот: 13).

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Ким асабийяга (миллатчилик, тарафкашликка) чақирса, у биздан эмас. Ким асабийя учун жанг қилса, у биздан эмас. Ким асабийя учун ғазабланса, у биздан эмас» (Имом Муслим ривояти).

Яна дедилар: «Албатта Аллоҳ сизлардан жоҳилият таассубчилигини ва ота-боболар билан мақтанишни кетказди. Энди киши фақат тақводор мўмин ёки бадбаҳт фожир бўлади. Инсонлар Одам фарзандлариридир, Одам эса тупроқдан яралган. Арабнинг ажам устида ҳеч қандай афзаллиги йўқ, фақат тақво билангина (афзал бўлиши мумкин)» (Термизий ва бошқалар ривояти).

Бундай тоифачиликлар мусулмонларни бўлиб ташлайди. Ҳолбуки, Аллоҳ таоло бирликка, яхшилик ва тақво устида ўзаро ёрдамлашишга буюрган, бўлинниш ва ихтилофга берилишдан қайтарган. Аллоҳ таоло айтади: **«Ва барчангиз Аллоҳнинг арқонига (Қуръонга) боғланингиз ва бўлинмангиз! Ҳамда Аллоҳнинг сизларга берган неъматини эсланг: бир-бирингизга душман бўлган пайтларингизда дилларингизни ошно қилиб қўйди-ю, сизлар Унинг неъмати сабаб биродарларга айландингиз»** (Оли Имрон: 103).

Аллоҳ таоло бизлардан фақат битта ҳизб-жамоа бўлишимизни истайди. Нажотга эришувчи бу ҳизб – Аллоҳнинг ҳизбидир.

«Бироқ, Европанинг сиёсий ва маданий истилосига учраганидан сўнг ислом олами ушибу қон-қариндошлик, жинсий ва миллий-ирқий таассубчиликларга бўйсuna бошлади, уларни имлый асосланган масала, муқаррар ҳақиқат, қочиб қутулиши имконсиз бўлган воқелик деб ишиона бошлади, мусулмон халқлар Ислом таг томири билан йўқотиб ташлаган таассубчиликни яна қайта тирилтиришига, унинг расм-русумларини тиклашга, исломдан олдинги даврлардаги миллий-ирқий анъана-

лари билан фахрланишига ғайритабиий бир интилии билан интила бошлади. Ваҳоланки, айни шу нарсани Ислом жоҳилият деб номлаган, Аллоҳ таоло мусулмонларга ундан қутулиши неъматини инъом қилган ва бу неъматнинг шукрини адo этишга ундаган эди.

Табиийки, аслида мўмин киши узоқ ё яқин даврлар илгари ўтган жоҳилиятни фақатгина нафрат, ёмон кўриши, жирканиши ва сесканиши билан эслайди. Қамоқ азобларига дучор бўлиб, ундан эндигини қутулиб чиққан одам маҳбуслик даврида чеккан азобуқубатлар ва тортган хўрликларини титроқларсиз эслай оладими ахир?! Узоқ вақт оғир дард тортшиб, ҳаётдан бутунлай умиди узилган одам касаллигидан тузалиб кетгач, ўтган кунларини ранги ўзгармай, қўнгли бузилмай эслай оладими ахир?!» (Абул Ҳасан ан-Надвий, «Риддатун ва ла Аба Бакр лаҳа» рисоласидан).

Бу тоифачиликлар Аллоҳнинг шариатидан юз ўғирган, Унинг динидан тонган кимсалар учун Аллоҳ юборган азоб деб билмоқ лозим. Аллоҳ таоло айтганидек: **«Айтинг: У сизларга устингиздан ё оёқларингиз остидан азоб юборишга, ёки сизларни гурух-гурух қилиб аралаштириб юбориб (жангу жадалларда) айримларингизга айримларингизнинг зарарини тотдириб қўйишга қодир бўлган зотдир»** (Анъом: 65).

Расууллоҳ соллаллоҳу алайхи ва саллам дедилар: «Модомики, раҳбарлари Аллоҳнинг Китоби билан ҳукм қилмас экан, Аллоҳ уларни бир-бирларига азоб тоттирадиган қилиб қўяди» (Ибн Можа ривояти).

Хизб ва тоифаларга таассуб қилиш худди яхудларда бўлганидек, бошқаларда бўлган ҳақдан юз ўгиришга сабаб бўлади. Аллоҳ таоло улар ҳақида шундай дейди: **Қачон уларга:** «Аллоҳ нозил қилган нарсага иймон келтиринг», дейилса, «Биз ўзимизга нозил қилинган нарсага иймон келтирамиз», дейдилар. **Ва** ундан кейин келган ўзларидағи нарсани (Тавротни) тасдиқ этувчи ҳақ (китоб)га кофир бўладилар» (Бақара: 91).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган ҳақдан ота-боболарининг йўлига таассуб қилиб юз ўгирган жоҳилият аҳлиниң ҳолати ҳам айни шундай бўлган эди: **«Қачон** (мушрикларга): «Аллоҳ нозил қилган ҳукмларга бўйсунинг, дейилса, улар: «Йўқ, биз оталаримизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дейишади» (Бақара: 170).

Бу тоифачилар ўз тоифаларини Аллоҳ бутун башариятга марҳамат қилиб берган Исломнинг ўрнига қўйишини истайдилар.

ТҮҚҚИЗИНЧИ БЎЛИМ:
**ХАЁТГА МОДДИЙЛИК НАЗАРИ БИЛАН ҚАРАШ
 ВА БУ НАЗАРИЯНИНГ ЗАРАРЛАРИ**

Хаётга нисбатан икки хил қараш – моддий қараш ва соғлом қараш мавжуд бўлиб, ҳар икки қарашнинг ўзига хос таъсирлари бор.

**а) Ҳаётга моддийлик назари билан қараш
 маъноси:**

Ҳаётга моддий назар билан қарашда инсоннинг фикр юритиши фақат накд нафс хоҳишиларига эришишгагина кифояланган ва ҳаракатлари шу доира ичигагина чекланган бўлади. Фикрлаши бунинг ортидан келувчи оқибатларга етиб бормайди, бу оқибатлар учун амал қилмайди, у ҳақда қайғурмайди. Билмайдики, Аллоҳ таоло бу дунё ҳаётини охират учун экинзор қилган, дунёни амал ҳовлиси, охиратни эса жазо-мукофот ҳовлиси қилган. Ким дунёсини солиҳ амаллар билан ғанимат билса, ҳар икки ҳовлининг фойдасини қўлга киритган бўлади, ким дунёсини зое қилса, охиратини ҳам зое қилган бўлади: «**У дунёю охиратда зиён кўрур. Бу эса очиқ-аниқ зиёндир**» (Ҳаж: 11).

Аллоҳ таоло бу дунёни бекорга яратмади, балки уни улкан ҳикмат учун яратди. Аллоҳ таоло айтади: «**У сизларнинг қайсиларингиз чиройлироқ-яхшироқ амал қилгувчи эканлигингизни имтиҳон қилиш учун ўлим ва ҳаётни яратган зотдир**» (Мулк: 2).

«Албатта, Биз (бандаларимиздан) қайсилари чиройлироқ амалларни қилишларини синамоқ учун Ер устидаги бор нарсани унга зийнат — bezak қилиб қўйдик» (Каҳф: 7).

Аллоҳ субҳанаҳу бу ҳаётда ҳисоби факат Ўзига маълум бўлган даражада кўп дунё матоларини ва қўзга кўриниб турувчи зийнатларни — мол-дунё, фарзандлар, обрў-эътибор, ҳукмронлик ва бошқа лаззатбахш нарсаларни яратиб қўйди.

Одамлар ичидан айрим — тўғрироғи кўпчилик — кишилар борки, қарашлари бу матоларнинг факат ташки тарафига чекланган, нафсларини шулар билан қондирадилар, уларнинг ички тарафига назар солмайдилар, уларга эришиш, жамғариш ва улар билан лаззат топиш билан банд бўлиб, улар ортидан келувчи охират ҳаёти учун амал қилишдан гафлатдалар. Ва ҳатто шу дунё ҳаётидан бошқа ҳаёт бўлишини инкор қиласилар. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Ҳаёт фактат дунёдаги ҳаётимиздир. Биз ҳеч қайта тирилгувчи эмасмиз, деб айтадилар**» (Анъом: 29).

Аллоҳ таоло ҳаётга бундай назар билан қарайдиган кишиларга ваъид — азоб хабарини беради: «**Албатта, Бизга рўбарў бўлишни умид қилмайдиган, ҳаёти дунёнинг ўзигагина рози бўлиб, фактат ўша билан хотирлари жам бўлган кимсалар ҳамда Бизнинг оятларимиздан ғофил қолган кимсалар — ана ўшаларнинг жойлари, касб қилиб ўтган гуноҳлари сабабли — дўзахдир» (Юнус: 7-8).**

Яна айтади: «**Ким (факат) шу ҳаёти дунёни ва унинг зебу зийнатларини истайдиган бўлса, уларга**

қилган амалларини(нг ажр-мукофотини) шу дунёда комил қилиб берурмиз ва улар бу дунёда зиён кўрмайдилар. Ундай кимсалар учун охиратда дўзах ўтидан ўзга ҳеч кандай насиба йўқдир. Уларнинг бу дунёда қилган барча яхшиликлари беҳуда кетур ва қилиб ўтган амаллари бефойдадир» (Худ: 15-16).

Бу азоб хабари ва бу таҳдид мазкур қараш тарафдорларининг барчасини: мунофиқлар ва риёкорлар каби охират амалини қилиб туриб, бу билан дунё ҳаётини истайдиган кишилар бўладими, жоҳилият аҳли ва капиталист, коммунист, илмоний динсизлар каби бузғунчи йўлларни тутган, қайта тирилиш ва ҳисоб-китобга ишонмайдиган коғирлар бўладими, фарқсиз, барча-барчасини ўз ичига олади. Зеро, улар ҳаётнинг қадрини билмадилар, уларнинг дунёга бўлган қарашлари ҳайвонларнинг қарашидан фарқ қилмайди. Балки улар ҳайвонлардан ҳам адашганроқ, чунки ақлларини ишлатмадилар, куч-токатларини фоний ва йўқ бўлиб кетувчи нарсаларга сарфладилар, вақтларини зое қилдилар. Ўзларини кутиб турган, бир кун келиб иложсиз албатта унга борадиган оқибатлари учун амал қилмадилар. Ҳайвонларни эса бирон-бир оқибат кутиб тургани йўқ, уларнинг бу ҳақда фикр юритадиган ақллари ҳам йўқ. Аллоҳ таоло айтади: «**Ёки сиз уларнинг кўпларига (ҳақ сўзни) тинглай оладилар ё англай оладилар деб ўйлайсизми?!** (Ундоқ эмас, зеро) улар ҳеч нарса эмаслар, магар чорва ҳайвонлари кабидирлар. Йўқ, улар янада йўлдан озганроқ кимсалардир!» (Фурқон: 44).

Аллоҳ таоло бу қараш эгаларини билимсизлик билан сифатлади: «**Лекин кўп одамлар билмаслар.**

Улар охиратдан ғофил-бехабар бўлган ҳолларида фақат ҳаёти дунёнинг зоҳиринигина билурлар» (Рум: 6-7).

Улар гарчи саноат ва ихтиrolар бобида етук билим эгалари бўлган тақдирда ҳам, илм ва билим эгаси деб номланишга нолойик жоҳиillардир. Чунки уларнинг билимлари дунё ҳаётининг фақат зоҳирий тарафидан у ёғига ўтолмади. Бу – эгалари олимлик деб аталган бундай шарафли номга эга бўлишга сазовор бўлмай-диган нокис илмдир. Аслида, бундай юксак унвон Аллоҳни ҳаққи-рост таниган ва Ундан қўрқкан зотларга истеъмол қилинади. Аллоҳ таоло айтганидек: «**Аллоҳдан бандалари орасидаги олим-билимдонларгина қўрқур»** (Фотир: 28).

Ҳаётга моддий қарашга ёрқин намуналардан бири – Аллоҳ таоло Қорун қиссасида зикр қилган воқеа ва унга ато этган беҳисоб хазиналардир: «**Сўнг, (Қорун) қавми олдига ясан-тусан қилиб чиққан эди, ҳаёти дунёни истайдиган кимсалар:** «Эх, қани эди бизлар учун ҳам Қорунга ато этилган молу-давлат бўлса эди. Дарҳақиқат у улуғ насиба эгасидир», дедилар» (Қасас: 79).

Унга ўхшашни орзу қилдилар, унга ҳавас билан қарадилар ва моддий қарашларидан келиб чиқиб, уни улуғ насиба эгаси деб сифатладилар. Бу худди ҳозирги даврда кофир давлатларда бўлган иқтисод ва саноатнинг ривожланишига ўхшайдики, иймони заиф бўлган мусулмонлар уларнинг кофир эканларига ва уларни кутиб турган ёмон оқибатларга қарамасдан, уларга оғизларининг суви келиб қарайдилар. Бу хато қараш уларни кофирларни улуғлашга, кўнгилларида уларга

нисбатан ҳурмат-эҳтиром пайдо бўлишига, ёмон ахлоқ-одобларида улардан ўрнак олишга олиб келади. Ваҳоланки, уларга харакатчанликда, куч-қудратга эришишда ва фойдали ихтиро ва саноатларда тақлид қиласалар тўғрирок бўлар эди.

б) Ҳаётга бўлган иккинчи – тўғри қараш:

Бу қараш эгаси бу дунёда бўлган мол-давлат, салтанат ва моддий қувватларнинг барчасини охират иши учун ёрдамланадиган восита деб қарайди.

Аслида, дунёнинг ўзи ҳеч қандай айбли нарса эмас, мақтов ёки айблов фақатгина банданинг унда қилган амалига қаратилади. Дунё – охиратга ўтиш учун бир йўлак ва кўпприкдир, жаннат озуқаси дунёдан олинади, жаннат аҳли эришадиган энг яхши майшат уларнинг бу дунёда эккан уруғларидан ҳосил бўлади.

Дунё – жиҳод, намоз, рўза, Аллоҳ йўлида инфоқ-эҳсон қилиш ҳовлиси, яхшиликлар томон мусобақа-лашиш майдони. Аллоҳ таоло жаннат аҳлига айтади: «**Ўтган қунларда** (яъни ҳаёти дунёда) **қилиб ўтган** (эзгу) **амалларингиз сабабли** (ушбу ноз-неъмат-ларни) **пок билиб еб-ичаверинглар**» (Ал-Ҳааққа: 24).

ҮНИНЧИ БҮЛİM: РУҚЯЛАР ВА ТУМОРЛАР

1) Руқялар

Руқялар деб истма, оғриқ каби бирон офатга йүлиққан одамга ўқиб, дам солинадиган дуоларга айтилади. Уни «азойим» деб ҳам номлайдилар. У икки хил бўлади:

Биринчи: Қуръон оятлари ўқиш ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари билан паноҳ сўраш каби ширкдан холи бўлган руқялар. Руқянинг бу тури мубоҳдир. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам руқя қилганлар, руқя қилишга буюрганлар ва унга ижозат берганлар.

Авф ибн Молик розияллоҳу анху айтади: «Биз жоҳилиятда руқя килар эдик. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бу ҳақда сўраган эдик: «Ўқийдиган руқяларингизни менга кўрсатинглар. Модомики, ширк бўлмаса, руқяларнинг зарари йўқ», дедилар (Имом Муслим ривояти).

Имом Суютий айтади: Уламолар руқя учта шарт жамланганда жоиз бўлишига иттифоқ қилганлар: Аллоҳнинг каломи ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари билан бўлиши; араб тилида ва маъноси тушунарли бўлиши; руқянинг ўзи ҳеч қандай таъсир қилмайди, у фақат Аллоҳнинг тақдири билан таъсир қиласи, деб эътиқод қилиш.

Үқилиш кайфияти: Касалга ўқиб, дам солинади ёки сувга дам солиб, уни беморга ичирилади. Собит ибн Қайс ривоят қилган хадисда айтилишича: «Пайғамбар соллаллоху алайҳи ва саллам Батхондан тупроқ олиб, уни бир қадаҳга солдилар, сўнг унга сув билан дам уриб, унинг устидан қўйдилар» (Абу Довуд ривояти).

Иккинчи: Ширқдан холи бўлмаган, яъни дуо, мадад сўраш, паноҳ тилаш билан Аллоҳдан бошқа-сидан ёрдам сўраладиган руқъялар. Жинларнинг исмлари билан, малоикаларнинг, анбиё ва солихларнинг исмлари билан руқъя қилиш каби.

Бу – Аллоҳдан бошқага дуо қилиш бўлиб, катта ширк ҳисобланади. Ёки араб тилида бўлмаган ва маъноси тушунарсиз бўлган сўзлар билан руқъя қилингандан билмаган ҳолда ширк ва куфр аралашиб қолиш хавфи бўлади. Руқъянинг бу тури ман қилинган.

2) Туморлар:

Тумор – болаларнинг, баъзан катта ёшли эркак ва аёлларнинг бўйнига тақиладиган нарса бўлиб, у икки турли бўлади.

Туморнинг биринчи тури:

Туморга Қуръон оятлари ёки Аллоҳнинг исм ва сифатлари битилган бўлади ва шифо талабида тақиб олинади. Уламолар бу хил туморлар тақишининг ҳукми тўғрисида икки хил фикрга бўлинганлар:

Биринчи фикр: Бундай туморлар тақиши жоиз. Бу Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ос розияллоху анхунинг сўзиdir. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинган

сўзнинг зоҳири ҳам шу. Абу Жаъфар ал-Боқир ва Аҳмад ибн Ҳанбал ҳам бир ривоятда шу фикрда бўлганлар ва туморлар тақишдан ман қилувчи ҳадисни ширк аралашган туморларга хос деб таъвил қилганлар.

Иккинчи фикр: Тақиш мумкин эмас. Бу Ибн Масъуд ва Ибн Аббос, шунингдек Ҳузайфа, Уқба ибн Омир ва Ибн Укайм розияллоҳу анҳум фикрларидир. Тобеинлардан бир жамоаси, жумладан Ибн Масъуднинг асҳоблари, бир ривоятда, кўпчилик асҳоблари-нинг сўзларига кўра, имом Аҳмад ҳам шу фикрда бўлганлар. Бу фикрга хужжат қилиб Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилган: «Руқъялар, туморлар ва иситма-совутма қилиш ширкдир» ҳадисини айтадилар. (Абу Довуд, Ибн Можа, Аҳмад ривоятлари).

Бу фикр уч жиҳатдан тўғридир:

- Ҳадисдаги қайтариқ умумий бўлиб, умумдан бирон нарсани хосланмаган.
- Воситани тўсиш бор, чунки бу нарса рухсат берилмаган туморларни тақишига олиб бориши мумкин.
- Қуръон оятлари ёзилган нарсани тақиб олган одам у билан иложсиз ҳожатхонага ҳам киради ва бу билан Қуръоннинг хорланишига сабаб бўлади.

Туморнинг иккинчи тури:

Мунчоқ, суяқ, чиганоқ, ип, оёқ кийими, ҳар хил михлар, жин ва шайтонларнинг исмлари, тилсимлар каби Қуръон оятларидан бошқа тақиб олинадиган нарсалар бўлиб, булар қатъян ҳаром ва ширкдир.

Чунки, Аллоҳ субҳанаҳудан, У зотнинг исмлари, сифатлари ва оятларидан бошқа нарсаларга боғланышдир. Ҳадисда: «Ким бирон нарсага боғланса, ўша нарсага топшириб қўйилади» дейилган (Аҳмад, Термизий ривоятлари). Яъни, Аллоҳ таоло уни ўзи боғланган нарсага топшириб қўяди. Ким Аллоҳга боғланса, Унга илтижо қиласа, ишини Унга топширса, Аллоҳ унга кифоя қиласи, узоғини яқин, оғирини енгил қиласи. Ким Ундан бошқага – маҳлуқларга, туморларга, дори-дармонларга, қабрларга суюнса, Аллоҳ уни мана шу – ундан бирон нарсани беҳожат қилолмайдиган, унга фойда ҳам, зарар ҳам етказа олмайдиган нарсаларга топшириб қўяди-да, натижада ақидасини бой беради, Робби билан бўлган алоқаси узилади ва У зот уни ёрдамсиз қолдиради.

Мусулмон киши ақидасини зааралантирадиган ва бузадиган нарсалардан муҳофаза қилиши, ножоиз бўлган даволарни қабул қилмаслиги, дардан халос бўлиш мақсадида турли сафсатабоз ва алдоқчи кимсалар хузурига бормаслиги лозим. Чунки, улар унинг қалбини ва ақидасини касаллантирадилар. Ким Аллоҳга таваккул қиласа, Аллоҳ унга кифоя қиласи.

Баъзи одамда бирон-бир ҳиссий касаллик бўлмасада, ваҳмий касалликдан – кўз тегиши ёки ҳасаддан хавф қилиб тумор тақади ёки машинасига, от-уловига, уйи ё дўконининг эшигига тумор осиб қўяди. Бу ишлар ҳаммаси ақиданинг начорлигидан, Аллоҳга бўлган таваккулининг заифлигидандир. Агар ақида заифлашса, у ҳақиқий касалликки, уни тавҳид ва саҳих ақидани ўрганиш орқали даволаш лозим бўлади.

ҮН БИРИНЧИ БҮЛİM:

АЛЛОҲДАН БОШҚАГА ҚАСАМ ИЧИШ,
МАХЛУҚНИ АЛЛОҲГА ВОСИТА ҚИЛИШ,
АЛЛОҲНИ ҚЎЙИБ, МАХЛУҚДАН МАДАД
ТИЛАШ ҲУКМИ

а) Аллоҳдан бошқага қасам ичиш:

Қасам – хоссатан муazzам (улугланувчи, таъзим қилинувчи) зотнинг номини зикр қилиш билан ҳукмни таъкидлаш демакдир. Таъзим (улугланиш) – ёлғиз Аллоҳ таолонинг ҳаққидир, Ундан бошқаси билан қасам ичиш асло жоиз эмас. Уламолар қасам факатгина Аллоҳ билан ёки Унинг исмлари ёки сифатлари билан бўлишига иттифоқ қилганлар, У зотдан бошқаси билан қасам ичишдан ман қилинishiга ижмоъ қилганлар. Аллоҳдан бошқаси билан қасам ичиш ширкдир. Ибн Умар розияллоҳу анхумо ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Ким Аллоҳдан бошқага қасам ичса, у аниқ коғир бўлибди ёки мушриқ бўлибди» (Аҳмад, Термизий, Ҳоким ривоятлари). Аслида у кичик ширк саналади, бироқ унинг номига қасам ичилаётган шахс қасам ичувчининг наздида сифиниш даражасигача улугланса, унда бу катта ширкка айланади. Бугунги кунда қабрларга сифинувчиларнинг ҳолига ўхшашки, улар қабрда ётган улугларидан Аллоҳдан кўра кўпроқ кўрқадилар. Масалан, улардан бироридан ўзи улуг санайдиган азиз-авлиё номига қасам ичиш талаб қилинса, ёлғон қасам ичишдан кўрқади, фақат гапи рост бўлсагина қасам ичади.

Аммо, Аллоҳ номи билан қасам ичиш талаб қилинса, ёлғон қасам ичишдан ҳам тоймайди.

Қасам ичиш – унинг номига қасам ичиләётган шахсни улуғлаш бўлиб, Алоҳдан бошқа ҳеч ким бунга муносиб эмас. Қасамнинг хурматини сақлаш ва кўп қасам ичмаслик лозим. Аллоҳ таоло айтади:

«(Эй Мухаммад), яна сиз ҳар бир тубан қасам-хўр... кимсага итоат этманг!» (Қалам: 10).

«Қасамларингизни (бузишдан) сақланингиз» (Моида: 89).

Яъни, фақат зарурат юзасидан, ростлик ва яхшилик ҳолатида қасам ичингиз! Чунки, кўп қасам ичиш ёки ёлғон қасам ичиш Алоҳ субҳанаҳу ва таолога хурматсизлик ва У зотни улуғламасликка далолат қиласиди. Бу эса тавҳидни нуқсонли қиласиди. Ҳадис борки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Уч тоифа одам борки, Аллоҳ уларга гапирмайди, уларни покламайди, уларга аламли азоб бордир», дедилар ва жумладан: «Бир кишики, Аллоҳни ўз матосига айлантириб олган, сотишда ҳам қасам ичади, олишда ҳам қасам ичади», дедилар (Табароний ривояти). Шу қадар қаттиқ огоҳлантиришларидан маълум бўлмоқдаки, кўп қасам ичиш Аллоҳнинг номини бехурmat қилишдан сақлаш мақсадида ҳаром қилинган. Шунингдек, Аллоҳ номи билан ёлғон қасам ичиш ҳам ҳаромдир. Аллоҳ таоло мунофикларни улар билатуриб ёлғон қасам ичишади, деб сифатлаган.

Хулоса:

Аллоҳдан бошқа билан – масалан, омонатга ё Каъбага ёки Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам номларига – қасам ичиш ҳаром ва ширкдир.

Аллоҳ номига қасддан ёлғон қасам ичиш ҳаромдир.

Рост бўлса-да, бирор заруратсиз Аллоҳ номига кўп қасам ичиш ҳаром, зеро бу Аллоҳ субҳанаҳу номини бехурмат қилишдир.

Зарурат тушганда Аллоҳнинг номига рост қасам ичиш жоиз.

б) Тавассул – маҳлуқни Аллоҳга восита қилиш:

Тавассул – бирон нарсага яқинлашиш ва унга боғланиш маъносида бўлиб, Аллоҳ таолога тоат-ибодатлар билан ва У зотнинг розилигига эргашиш билан яқинлик ҳосил қилинади. Аллоҳ таоло айтади: «**Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқингиз ва Унга яқин бўлиш йўлини излангиз ҳамда Унинг йўлида жиҳод қилингиз, шунда шояд нажот топурсиз!**» (Моида: 35).

Тавассул икки қисмга бўлинади:

Биринчи қисм – шаръий тавассул бўлиб, у ўзи бир неча хил бўлади:

- Аллоҳ таолога У зот ўзи буюрганидек, исмлари ва сифатлари билан тавассул қилиш: «**Аллоҳнинг гўзал исмлари бордир. Бас, Уни ўша исмлар билан чорланглар** (ёд этинглар). Унинг исмларида ҳақдан оғиб (ноўрин жойларда уларни кўллайдиган мушрик) **кимсаларни тарқ қилинг-**

лар. Улар яқинда қилиб ўтган амалларига яраша жазоланурлар» (Аъроф: 180).

- Аллоҳ таолога иймон ва солиҳ амаллар билан тавассул қилиш. Аллоҳ таоло иймон аҳларининг сўзларини келтириб, шундай дейди: «**Эй Роббимиз, албатта биз: «Роббингизга иймон келти-рингиз!» деб иймонга чорлаган жарчи** (Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам нидоларини) **эшиитдигу иймон келтиридик.** Эй Роббимиз, **бизнинг гуноҳларимизни мағфират кил, қил-ган ёмонликларимизни** (саҳифайи аъмолимиздан) **ўчиргил ва бизларни яхшилар билан бирга ўлдир!**» (Оли Имрон: 193).

Имом Бухорий ва имом Муслим ривоят қилган ҳадиси шарифда уч киши ғорда эканида катта харсангтош ғор оғзини тўсиб қўйгани, шунда улар Аллоҳга солиҳ амаллари билан тавассул қилганларида Аллоҳ уларни ғордан халос қилгани айтилган.

- Юнус алайҳиссалом қилганидек, Аллоҳга Унинг тавҳиди билан тавассул қилиш: «**Сендан ўзга ҳеч ҳақ илоҳ йўқdir, эй пок Парвардигор**» (Анбиё: 87).
- Айюб алайҳиссалом қилганидек, Аллоҳ таолога ўзининг заиф ва муҳтоҷлигини изҳор қилиш билан тавассул қилиш: «(Роббим), мени бало ушлади. Ўзинг раҳм-шафқат қилгувчиларнинг раҳмлироғидирсан» (Анбиё: 83).
- Ҳаёт бўлган солиҳ кишиларнинг дуолари билан тавассул қилиш. Саҳобалар қурғоқчилик пайтларида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан Аллоҳ таолодан ёмғир сўраб дуо қилишларини

сўрардилар. У зотнинг вафотларидан сўнг амаки-лари Аббос розияллоҳу анхудан дуо талаб қилганлар ва у киши дуо қилганлар (Ином Бухорий ривояти).

- Гуноҳни эътироф қилиш билан Аллоҳга тавассул қилиш: (Кейин Аллоҳга илтижо қилиб), деди: «Роббим, дарҳақиқат мен ўз жонимга жабр қилиб қўйдим. Энди Ўзинг мени мағфират қилгин» (Қасас: 16).

Иккинчи қисм – ношаръий тавассул:

Юкорида шаръий тавассулда зикри ўтган турлардан бошқа нарсалар билан тавассул қилиш. Чунончи, дунёдан ўтиб кетган кишилардан дуо ва шафоат сўраб тавассул қилиш, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жоҳ (ҳаққи-хурмат)лари билан тавассул қилиш, махлуқларнинг ўзи ёки уларнинг ҳаққи билан тавассул қилиш каби. Бу ҳақда қуйида батафсил баён қилинади:

1) Ўликлардан дуо талаб қилиш жоиз эмас.

Чунки, ўлик одам ҳаётлик пайтида қодир бўлган-дек дуо қилишга қодир эмас. Ўликлардан шафоат сўраш мумкин эмас. Умар ибн Хаттоб, Муовия ибн Абу Суфён ва уларнинг ҳузурларида бўлган бошқа саҳобалар ҳам, уларга яхшилик билан эргашган кишилар (тобеинлар) ҳам қурғоқчилик пайтларида Аббос, Язид ибн Асвад каби ҳаёт бўлган кишиларни тавассул қилиб дуо қиласдилар, улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрлари олдида ҳам, қабрларидан бошқа жойда ҳам у зот билан тавассул қилиб, ёмғир сўраб дуо қилмаганлар, балки у

зотнинг ўринларига Аббос ва Язид каби кишиларни восита қилганлар. Умар розияллоҳу анху дуо қилиб айтардилар: «Эй Роббимиз! Биз Сенга пайғамбари-мизни восита қилиб сўрардик, шунда Сен бизга ёмғир ёғдирадинг. Мана энди пайғамбаримизнинг амакила-рини восита қилиб сўраймиз, бизларга ёмғир ёғдири-гин». Улар шаръий йўсинда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан тавассул қилиш имкони қолмагани учун ҳам шундай қилганлар. Йўқса, агар жоиз бўлса эди, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрларига бориб, у зотни восита қилишга бемалол имконлари бор эди. Бундай қилмаганликлари ўликларни на дуолари билан, на шафоатлари билан восита қилишининг жоиз эмаслигига далил бўлади. Агар у зоти шарифдан вафотларидан кейин ҳам худди тирикликларида бўлганидек дуо ва шафоат сўраш бир хилда мумкин бўлса эди, у зотни қўйиб бошқаларга асло мурожаат қилмаган бўлардилар.

2) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаққи-хурматларини ёки бошқа бироннинг ҳаққи-хурматини восита қилиш жоиз эмас.

«Агар Аллоҳдан сўрасангизлар, менинг жоҳим (хурматим)ни восита қилиб сўранглар, чунки Аллоҳнинг хузурида менинг жоҳим буюқдир» ҳадиси ёлғон ҳадисдир. У мусулмонлар эътимод қиласиган бирон китобда келмаган, ҳадис илми олимларидан биронтаси зикр қилмаган. Модомики, бир ишнинг далили саҳих бўлмас экан, уни қилиш жоиз бўлмайди. Чунки, ибодатлар фақат саҳих ва очик далиллар билангина событ бўлади.

3) Махлукотларнинг зоти билан тавассул қилиш жоиз эмас.

Чунки, «Фалончининг зоти билан» дейилганда «билин» калимаси агар қасам учун бўлса, Аллоҳга ўша фалончи билан қасам ичган бўлади. Агар махлукқа махлук билан қасам ичиш жоиз эмас ва ҳадисда айтилганидек ширк бўлар экан, холиқ азза ва жаллага махлук билан қасам ичиш қандай жоиз бўлсин?!

Агар «билин» сабаб маъносида бўлса, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло махлук билан сўрашни сабаб қилмаган ва бандаларига машруъ қилмаган.

4) Махлукнинг ҳаққи билан тавассул қилиши икки сабабдан жоиз эмас:

Биринчи: Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг зиммасига бирон кимсанинг ҳаққи вожиб эмас. Балки аксинча, махлукқа бу билан фазлу марҳамат кўрсатадиган зот Аллоҳ субҳанаҳунинг Ўзидир. Аллоҳ таоло айтади: **«Иймон келтирган зотларни ғолиб қилиш Бизнинг зиммамиздаги ҳақ бўлган»** (Рум: 47).

Итоат қилувчи банданинг мукофотга ҳақдор (сазовор) бўлиши Аллоҳ тарафидан фазлу марҳамат ва инъом қилиш туфайли бўлган ҳақдорликдир. Бу бир махлукнинг бошқа бир махлук устида бўлган ҳақдорлигига ўхшаган яхшиликка яхшилик қабилидаги сазоворлик эмас.

Иккинчи: Аллоҳ таоло бандасига марҳамат қилган бу ҳақ унинг ўзига хос ва бошқага алоқаси йўқ бўлган ҳақдир. Агар унга лойиқ бўлмаган одам ўша билан тавассул қилса, ўзига алоқаси йўқ бегона нарса

билан тавассул қилған бўлади ва бу унга ҳеч қандай фойда келтирмайди.

Энди, «Сендан барча сўровчиларнинг ҳаққи билан сўрайман» деган сўзлар бўлган ҳадис сабит (саҳих) бўлмаган ҳадисдир. Чунки, унинг иснодида Атийя ал-Авфий бор, у баъзи муҳаддисларнинг сўзларига кўра, заифлигига иттифоқ қилинган ҳадисдир. Шундай экан, бу каби заиф ҳадислар ақида ишларидан бўлган ушбу муҳим масалада хужжат қилинмайди. Қолаверса, бу ҳадисда муайян бир шахснинг ҳаққи билан тавассул қилиш эмас, балки умуман сўровчиларнинг ҳаққи билан тавассул қилиш айтилмоқда. Сўровчиларнинг ҳаққи эса ижобатdir, Аллоҳнинг ваъдаси шундай.

Бу улар учун Аллоҳ ўзига ўзи вожиб қилган ҳақдир, У зотга буни ҳеч ким вожиб қилган эмас. Демак, бу У зотга махлуқнинг ҳаққи билан эмас, балки Ўзининг содик ваъдаси бўйича қилинган тавассулдир.

в) Махлуқ билан истионат ва истиғоса қилиш хукми:

Истионат – бирор ишда ёрдам ва мадад сўрашдир.

Истиғоса – машақкат ва қийинчиликни кетказишни сўрашдир.

Махлуқ билан истиғоса ва истионат қилиш икки хил:

Биринчи: Махлуқдан у қодир бўлган ишларда ёрдам ва мадад сўраш жоиз.

Аллоҳ таоло айтади: «**Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилингиз!**» (Моида: 2).

Аллоҳ таоло Мусо алайхиссалом қиссасида айтади: «(Бас, Мусонинг) гурухидан бўлган киши ундан душман томондан бўлган кимсага қарши ёрдам сўради» (Қасас: 15).

Шунингдек, уруш ва шу кабиларда одам ўзининг ёру дўстларидан ёрдам олиши ҳам маҳлук қодир бўладиган ишларданdir.

Иккинчи: Ёлғиз Аллоҳнинг ўзигина қодир бўладиган ишларда маҳлукдан ёрдам ва мадад сўраш. Ўликлардан ёрдам сўраш ёки тириклардан касалларга шифо бериш, мусибатларни аритиш ва заарни даф қилиш каби Аллоҳдан бошқаси қодир бўлмайдиган ишларда мадад сўраш каби. Бу хил мадад сўрашлар ножоиз ва катта ширкдир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида бир мунофиқ мўминларга озор етказиб юрарди. Баъзилар: «Юринглар, бу мунофиқнинг ёмонлигидан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан мадад сўрайлик» дейишганда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мададни мендан сўралмайди, мададни фақат Аллоҳдан сўралади», дедилар (Табароний ривояти). У зот тавҳидни ҳимоя қилиш ва ширкка олиб борувчи йўлларни тўсиш учун ҳамда Роббиларига нисбатан одоб ва тавозеъда турганларидан, шунингдек умматни сўз ва феъллардаги ширк воситаларидан огоҳлантириш мақсадида ҳаётликларида ўзлари қодир бўлган ишларда ҳам мазкур калиманинг ўзларига нисбатан ишлатилишини ёқтирмадилар. Агар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётликларида қодир бўлган ишларидаки шундай бўлса, вафотларидан кейин Аллоҳдан бошқа ҳеч ким қодир бўлмайдиган

ишиларда қандай у кишидан ёрдам ва мадад сўраш жоиз бўлсин?!

Агар бу нарса у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларидақи жоиз бўлмас экан, бошқаларнинг ҳаққида албаттга жоиз бўлмайди.

**БЕШИНЧИ БОБ:
РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ
АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ ВА АҲЛИ
БАЙТЛАРИ ҲАМДА САҲОБАЛАРИ
ҲАҚЛАРИДА ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ
ВОЖИБ БЎЛГАН НАРСАЛАР БАЁНИ**

Бу боб қуидаги бўлимларни ўз ичига олади:

Биринчи бўлим: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши кўриш ва улуғлашнинг вожиблиги, у зотни кўкларга кўтариб макташдан қайтарилганлик ва у зотнинг манзилатларининг баёни ҳақида.

Иккинчи бўлим: У зотга итоат қилиш ва эргашиш вожиблиги ҳақида.

Учинчи бўлим: У зотга саловот ва салом йўллашнинг вожиблиги ҳақида.

Тўртинчи бўлим: Аҳли байтларининг фазли, улар хусусида жафосиз ва ғулувсиз лозим бўладиган нарсалар ҳақида.

Бешинчи бўлим: Саҳобаларнинг фазли ва улар хусусида эътиқод қилиш вожиб бўлган нарсалар ҳақида, саҳобалар ўртасида юз берган ишлар хусусида ахлус-сунна вал-жамоанинг тутган йўли ҳақида.

Олтинчи бўлим: Саҳобаларни ва хидоят имомларини сўкишдан қайтарилганлик ҳақида.

БИРИНЧИ БЎЛIM:

**РАСУЛУЛЛОХ СОЛЛАЛЛОХУ АЛАЙҲИ ВА
САЛЛАМНИ ЯХШИ КЎРИШ ВА УЛУҒЛАШНИНГ
ВОЖИБЛИГИ, У ЗОТНИ КЎКЛАРГА КЎТАРИБ
МАҚТАШДАН ҚАЙТАРИЛГАНЛИК ВА У
ЗОТНИНГ ДАРАЖАЛАРИ БАЁНИ ҲАҚИДА**

1) Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни севиш ва улуғлаш вожиблиги:

Банда энг аввал Аллоҳ азза ва жаллага муҳаббат қўйиши вожиб бўлади ва бу энг улуғ ибодат турларидандир. Аллоҳ таоло айтади: «**Иймонли кишиларнинг Аллоҳга бўлган муҳаббатлари кучлироқдир**» (Бақара: 165).

Чунки, У Зот зоҳиру ботиндаги барча неъматларни бандаларга марҳамат қилган тарбиятқунандадир. Аллоҳ таолога муҳаббатдан сўнг У Зотнинг расули Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббатлари вожиб бўлади. Зеро, у зот Аллоҳга даъват қилдилар, Аллоҳни танитдилар, шариатини етказдилар ва хукмларини баён қилиб бердилар. Мўминлар эришган дунё-ю охират яхшиликларининг ҳаммаси у зот орқали ҳосил бўлди. Бирор киши у зотга итоат қилмай ва эргашмай туриб жаннатга кира олмайди. Ҳадисда айтилганки: «Кимда учта нарса бўлса, у иймоннинг ҳаловатини топади: Аллоҳ ва Расули унга бошқа барча нарсадан кўра суюкли бўлиши, бир кишини яхши кўрса факат Аллоҳ учун яхши кўриши, Аллоҳ куфрдан қутқарганидан сўнг яна куфрга

қайтишни ўтга ташланишни ёмон кўргандек ёмон кўриши» (Муттафақун алайх).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббатлари Аллоҳ таолонинг муҳаббатига тобеъ ва у билан чамбарчас боғлиқдир. У зотга хос муҳаббат қўйиш ва бу муҳаббатни Аллоҳдан бошқа барча маҳбубларнинг муҳаббатидан муқаддам қўйиш вожиб экани у зотнинг қуйидаги ҳадисларидан маълум бўлади: «Сизларнинг бирортангиз мен унга отасидан, фарзандидан ва барча инсонлардан кўра суюмлироқ бўлмагунимча иймонли бўлмайди» (Муттафақун алайх).

Ва ҳатто мўмин киши учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг ўзидан ҳам севимлироқ бўлиши вожиб экани ворид бўлган. Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анху: «Ё Расулуллоҳ, сиз менга ўзимдан бошқа ҳаммадан кўра суюклисиз» деганда, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, сенга ҳатто ўзингдан кўра ҳам суюмлироқ бўлмагунимча (иймонинг комил бўлмайди)», дедилар. Шунда Умар розияллоҳу анху: «Энди сиз менга ўзимдан кўра ҳам севимлироқ бўлдингиз», дедилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ана энди (тўғри бўлди), эй Умар», дедилар (Ином Бухорий ривояти).

Бундан маълум бўладики, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат Аллоҳдан бошқа барчанинг муҳаббатидан муқаддам туриши лозим. Зеро, бу Аллоҳга бўлган муҳаббатга боғланиб кетади. Чунки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни Аллоҳ йўлида ва Аллоҳ учун яхши кўрилади. У зотга

бўлган муҳаббат мўминнинг қалбида Аллоҳга бўлган муҳаббатнинг зиёда бўлиши билан зиёдалашади, камайиши билан камаяди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат у зотни улуғлаш, хурматларини жойига қўйишни, у зотга эргашишни, сўзларини ҳамма ҳалқларнинг сўзларидан муқаддам қўйишни ва суннатларини улуғлашни тақозо қилади.

Аллома Ибн Қайим раҳимаҳуллоҳ ёзади: «Инсонга нисбатан ҳар қандай муҳаббат ва улуғлаш фақатгина Аллоҳга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ортидан келмоғи лозим. Чунончи, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ҳам у зотни пайғамбар қилиб юборган Зотга бўлган муҳаббат ва улуғлаш ичига кириб, уни тўлдиради. Зотан, умматлари Аллоҳни севганларидан у зотни ҳам севишиади, у зотни Аллоҳ улуғлагани учун улуғлашади, хурматлашади. Демак, бу Аллоҳнинг муҳаббатидандир, Аллоҳнинг муҳаббати тақозосидандир.

Аллоҳ таоло Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга маҳобат ва муҳаббат туширди. Шунинг учун бирон-бир инсон зоти бошқа инсонлар қалбида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбатан асҳоблари қалбида ўрнашган муҳаббат, ҳайбат ва улуғликка эга бўлган эмас. Амр ибн Ос розияллоҳу анху Исломга кирганидан кейин айтадики, илгари ҳеч кимни Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёмон кўргандек ёмон кўрмасдим, мусулмон бўлганимдан сўнг ҳеч ким менга у зотдан кўра севимлироқ ва хурматлироқ бўлмай қолди. Агар сизларга у зотни сифатлаб бериш мендан сўралса, буни қилолмаган

бўлардим, чунки мен у зотга эҳтиромим кучлилигидан кўзларимни тўлдириб қарай олмас эдим.

Урва ибн Масъуд Курайшга айтган эди: «Эй қавм, қасам ичиб айтаманки, мен Кисро, Қайсар ва бошка подшоҳлар хузурида бўлғанман. Бирон-бир подшоҳни асҳоблари уни Муҳаммаднинг асҳоблари Муҳаммадни улуғлашларича улуглаганини кўрмадим. Аллоҳга қасамки, уни ҳурматлаганларидан юзига тик боқмайдилар. Агар тупурса тупиги етиб бормай, улардан бирининг кафтига тушади-да, уни юзларига ва кўкракларига суртадилар. Агар таҳорат қилса, ортган сувини талашиб кетадилар» (Жалоул афҳом: 120-121-с).

2) Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мақтovларида ғулув ва итроъдан (кўкларга кўтариб мақташдан) қайтарилганлик:

Ғулув – ҳаддан ошиш маъносидадир. Аллоҳ таоло: «Динингизда ғулув кетмангиз (яъни ҳаддингиздан ошмангиз)!» (Нисо: 171) деган.

Итроъ – ҳаддан ташқари ва ёлғон аралаштириб мақташдир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам хусусларида ғулув кетишдан мурод – у зотни бандалик ва пайғамбарлик мартабасидан юқори кўтариш ва улухият хусусиятларидан биронтасини у зотга нисбат бериш билан – масалан, дуо қилиш, мадад тилаш ёки номларига қасам ичиш билан – ҳаддан ошишдир.

У зот хусусларида итроъдан мурод – ошириботошириб ва кўкларга кўтариб мақташдир. У зот ўзлари бундай қилишдан қайтариб айтганлар: «Мени насройиллар Ибн Марямни кўкларга кўтаргани каби кўкка

күтариб мақтаманглар! Мен бир бандаман холос. «Аллоҳнинг бандаси ва расули» денглар» (Муттафақун алайх). Яъни, мени ёлғон мақтовлар билан мақтаманглар, мени мақташда худди насоролар Ийсо алайхис-саломнинг мақтовларида ғулув кетиб, уни илоҳ деб даъво қилишганидек ҳаддан тажовуз қилманглар. Мени Роббим нима билан сифатлаган бўлса, шу билан сифатланглар, «Аллоҳнинг бандаси ва элчиси» денглар.

Асҳобларидан бири у зотга: «Сиз бизнинг саййидимизсиз» деганида: «Сайид Аллоҳ таборака ва таолодир» деганлар. «Сиз энг афзалимиз ва энг улуғимизсиз» дейишганда: «Одатда ўзингиз айтадиган сўзларни айтаверинглар, шайтон сизларни ўз йўлига юргизиб юбормасин», деганлар (Имом Абу Довуд ривояти).

Одамлар: «Эй Расулуллоҳ, эй энг яхшимиз ва энг яхшимизнинг ўғли, саййидимиз ва саййидимизнинг ўғли!» деб мурожаат қилганларида у зот: «Эй одамлар, одатий сўзингизни айтаверинглар, шайтон сизларни алдаб қўймасин, мен Аллоҳнинг бандаси ва пайғамбари Муҳаммадман. Мени Аллоҳ азза ва жалланинг Ўзи кўйган даражадан юқори кўтаришларингизни истамайман», деганлар (Аҳмад ва Насойи ривоятлари).

У зот халқлар ичида мутлақ энг афзали ва энг улуғи эдилар. Шундай бўлса-да, ўзларини «Сиз саййидимизсиз, сиз энг яхшимизсиз, сиз энг афзалимизсиз, сиз энг улуғимизсиз» каби сўзлар билан мақташларини ёқтирамадилар, асҳобларини у киши ҳақларида ғулув кетишдан ва ортиқча лаганбардорликдан узоклатиш учун ва тавҳидни ҳимоя қилиш

учун шундай қилдилар. Ўзларини банда эришадиган мартабаларнинг энг олийси бўлмиш иккита сифат билан сифатлашга йўлладилар, бу сифатларда ғулув ҳам, ақидага хатар ҳам йўқ эди, у икки сифат – «Аллоҳнинг бандаси ва Расули» деган сифатлар эди. Ўзларини Аллоҳ азза ва жалла ўрнатган мартабадан юкори кўтаришларини истамадилар. Бироқ эндиликда кўп одамлар у зотнинг бу қайтариқларига хилоф қилишиди, у зотга дуо қиладиган, мадад тилайдиган, номлари билан қасам ичадиган, Аллоҳдан бошқасидан сўраш мумкин бўлмайдиган нарсаларни у кишидан сўрайдиган бўлдилар. Мавлудларда, қасидаларда ва нашидларда қилаётгандарни каби, Аллоҳнинг ҳаққи билан Расулининг ҳаққини ажратадиган олмайдиган бўлдилар.

3) Расуллороҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг манзилат (даражаларини баён қилиш:

Расуллороҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни Аллоҳ мақтаган сўзлар билан мақтаб, манзилатларини баён қилишнинг, Аллоҳ у зотни у билан муфаззал этган даражаларини зикр қилишнинг ва шундай эътиқод қилишнинг зарари йўқ. У зотнинг Аллоҳ тарафидан берилган олий манзилатлари бор, Аллоҳнинг бандаси ва элчиси, халқлари ичидаги мутлақ энг яхши ва энг афзал кишисидирлар. У зот барча одамларга, инсу жиннинг ҳаммасига Аллоҳнинг расулидирлар, пайғамбарларнинг энг афзали ва энг сўнгисидирлар, у зотдан кейин пайғамбар келмайди. Аллоҳ у зотнинг қалбларини кенг-мунаввар қилиб қўйган, зикрларини юксалтириб қўйган, у зотнинг амрларига хилоф

қилғанларга хорликни битган, у зот Аллоҳ таоло тарафидан вაъда қилинган мақоми маҳмуд (мақтөвли ўрин) эгасидирлар: «**Шоядки, Роббингиз сизни** (Қиёмат кунида) **мақтөвли** (яъни, умматларингизни шафоат қиласиган) **мақомда тирилтирур**» (Исро: 79). Бу мақом бутун пайғамбарлар ичидан ёлғиз у зотнинг ўзларига хос мақомдир, у зот халқларнинг Аллоҳдан энг кўрқувчироғи ва тақволироғидирлар. Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло у зотнинг хузурларида овозларни кўтаришдан қайтарган ва у зот хузурларида овозларини пасайтирувчи кишиларни мақтаган:

«Эй мўминлар, (токи қилган яхши) амалларингиз ўзларингиз сезмаган ҳолларингизда беҳуда-бефойда бўлиб қолмаслиги учун сизлар (пайғамбар билан сўзлашган пайтларингизда) овозларингизни пайғамбарнинг овозидан юқори кўтарманглар ва унга бир-бирларингизга очик (дағал сўз) қилгандек очик-дағал сўз қилманглар! Албатта Аллоҳнинг пайғамбари хузурида овозларини паст қилган зотлар — ана ўшалар Аллоҳ дилларини тақво учун имтиҳон қилган (яъни, тақво имтиҳонидан ўтган) зотлардир. Улар учун мағфират ва улуғ ажр-мукофот бордир. (Эй Муҳаммад), албатта (сизнинг ахли аёлларингиз истиқомат қиласиган) хужралар ортидан туриб сизни чақирадиган кимсаларнинг қўплари ақлсиз кимсалардир. Агар улар то сиз ўзингиз уларнинг олдига чиққунингизча (сизни чақириб безовта этмасдан) сабр қилгандарида, албатта ўзлари учун яхшироқ бўлур эди. Аллоҳ мағфиратли, меҳрибондир» (Хужурот: 2-5).

Имом Ибн Касир раҳимаҳуллоҳ айтади: Бу оятларда Аллоҳ таоло мўмин бандаларига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан киласидаган мумалаларида қилишлари лозим бўлган хурмат-эҳтиром кўрсатиш ва улуғлаш, овозларини Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг овозларидан кўтармаслик каби ишлар хусусида одоб берди. Аллоҳ таоло у зотни бошқа одамлардек, исмлари билан: «Эй Мухаммад» деб чақиришни ман қилди, у зотни фақат рисолат ва нубувват сифатлари билангина: «Ё Расулуллоҳ», «Эй Аллоҳнинг пайғамбари» деб чақирилиш лозим бўлади. Аллоҳ таоло айтади: «(Эй мўминлар), **пайғамбарни чақиришни ўрталарингизда бир-бирларингизни чақириш каби қилмангизлар** (яъни у зотни хурмат-эҳтиром билан «Эй Аллоҳнинг пайғамбари», деб чақиринглар)» (Нур: 63). Аллоҳ субҳанаҳунинг Ўзи ҳам у зотга: «**Я айюҳаннабий**», «**Я айюҳар-росул**» деб хитоб қилган.

Аллоҳ таоло ва фаришталари у зотга саловот йўллаб туради, Аллоҳ таоло бандаларини ҳам саловот айтишга буюрган: «**Албатта Аллоҳ ҳам, Унинг фаришталари ҳам пайғамбарга дуою саловот айтурлар. Эй мўминлар, сизлар ҳам у зотга саловот ва саломлар айтинглар!**» (Ахъзоб: 56).

Лекин, у зот соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мақтовлари учун Китобу Суннатдан далилсиз бирон муайян вақт ва ҳолатни хослаб ажратилмайди, мавлудхонлар қилаётганидек, у зотнинг туғилган кунлари деб даъво қилинадиган бир кунни мақтовлари учун хослаш мункар бидъатdir.

У зот соллаллоху алайҳи ва салламнинг суннатларини улуғлаш, унга амал қилиш вожиб деб эътиқод қилиш, суннат – таъзимлаш ва амал қилиш вожиблиги жиҳатидан Қуръони Каримдан кейин иккинчи ўринда туради, чунки у Аллоҳ таоло тарафидан вахийдир, деб эътиқод қилиш ҳам у зотнинг ўзларини улуғлаш жумласига киради. Аллоҳ таоло айтади: «**Ва у ўз ҳавойи-ҳоҳиши билан сўзламас. У фақат** (Аллоҳ томонидан пайғамбарга) **ваҳий қилинаётган** (туширилаётган) **бир вахийдир**» (Нажм: 3-4).

У зотнинг ҳадисларини шубҳа остига қўйиш ёки шаънини пасайтириш ёки ривоят йўллари ва санадларини сахих ёки заиф деб санаш ё маъноларини шарҳлаш фақатгина чуқур илм ва ҳофиза эгаси бўлган зотларгагина жоиз бўлади. Ҳозирги даврга келиб, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламнинг суннатлари ҳакида жоҳилона журъат билан сўзловчилар кўпайган, хусусан ҳали таълимнинг дастлабки босқичларида бўлган ўспирин ёшлиар тарафидан бу иш кўпроқ содир бўлади, улар бир неча китоблар кўрган бўлиб, ўзларича ҳадисларни сахих ва заифга ҳукм қиласидиган, ровийлар шаънида илмсизлик билан фикр билдирадиган бўлганлар. Бу уларнинг ўзларига ҳам, умматга ҳам катта хатардир. Шундай экан, Аллоҳдан кўрқсинлар, ўз ҳадларини билсинлар.

ИККИНЧИ БЎЛИМ: РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМГА ИТОАТ ҚИЛИШ ВА ЭРГАШИШНИНГ ВОЖИБЛИГИ ҲАҚИДА

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат қилиш у зот буюрган нарсани қилиш ва қайтарган нарсани тарқ қилишни вожиб қилади ва бу «Мухаммадун Расулуллоҳ» деган шаҳодатнинг талаби ҳамдир. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло у зотга итоат қилишимизни кўп оятларда буюрган. Гоҳо у зотга итоат Аллоҳга итоат калимаси билан ёнма-ён келади. Масалан, Аллоҳ таоло айтади: **«Эй мўминлар, Аллоҳга итоат қилингиз, ва пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган** (яъни, мусулмон) **ҳокимларга бўйинсунингиз!»** (Нисо: 59).

Бу каби оятлар кўп. Гоҳо алоҳида суратда ҳам буюради:

«Кимки пайғамбарга итоат этса, демак, Аллоҳга итоат этибди» (Нисо: 80).

«Ва пайғамбарга бўйинсунинглар. Шояд рахматга эришсангизлар» (Нур: 56).

Гоҳо расули соллаллоҳу алайҳи ва салламга осий бўлган кимсаларга ваъид (таҳдид) оятлари келади. Аллоҳ таоло айтади:

«Пайғамбарнинг амрига хилоф иш қиладиган кимсалар ўзларига бирон фитна-кулфат этиб

қолишдан ёки аламли азоб етиб қолишидан ҳазир бўлсинлар!» (Нур: 63).

Яъни, қалбларига куфр, мунофиқлик, бидъат каби фитналар етиши ёки дунёда аламли азоб бўлмиш қатл этилиш, жазо, қамоқ ёки шу каби тезкор укубатлар етиши мумкин. Аллоҳ таоло Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга итоат қилишни ва эргашишни банданинг Аллоҳ мұхаббатига эришишига, гуноҳлари мағфират этилишига сабаб қилди. Аллоҳ таоло айтади:

«Айтинг (эй Мұхаммад): Агар Аллоҳни севсангиз, менга эргашинглар. Шунда Аллоҳ сизларни севади ва гуноҳларингизни мағфират қиласы» (Оли Имрон: 31).

Шунингдек, у зотга итоат қилишни хидоят, осий бўлишни залолат деб атади:

«Агар унга бўйинсунсангиз, хидоят топурсизлар» (Нур: 54).

«Энди агар улар сизга жавоб берса олмасалар, бас, билингки улар фақат ҳавои нафсларигагина эргашурлар. Аллоҳ томонидан хидоятланмаган ҳолда ўз ҳавои нафсига эргашган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?! Албатта Аллоҳ бундай золим қавмни хидоят қилас» (Қасас: 50).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло у зотда умматлари учун гўзал намуна борлигини хабар берди:

«(Эй мўминлар), сизлар учун — Аллоҳ ва охират кунидан умидвор бўлган ҳамда Аллоҳни кўп ёд қиласи кишилар учун Аллоҳнинг пайғамбари

(иймон-эътиқоди ва хулқи атвори)да гўзал ибрат бордир» (Аҳзоб: 21).

Ибн Касир раҳимаҳуллоҳ айтади: «Бу ояти карима Расуллороҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни сўзларида, амалларида, барча ҳолатларида намуна қилиб ушлашдаги катта аслдир. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таборака ва таоло «Аҳзоб» кунида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сабру тоқатларини, чидам ва матонатларини, жиҳодларини, Робби азза ва жалладан кенглик-ёруғлик кутишларини ўрнак ва намуна қилиб олишга буюрди. Қиёмат кунигача у зотга Аллоҳнинг саловот ва саломлари бўлсин».

Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло Расулга ва унга эргашганларга итоат қилишни Қуръоннинг қирққа яқин ўрнида такрор-такрор келтирди. Инсонлар Расуллороҳ ва унинг издошлари олиб келган нарсага емоқ-ичмоқка муҳтож бўлгандек муҳтождирлар. Чунки емоқ-ичмоқсиз дунёда ўлим вужудга келади. Расул ва унинг издошларига итоатсизлик билан эса доимий азоб ва баҳтсизлик вужудга келади. Расуллороҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ибодатларни адо қилишда ўзларига эргашишга ва уларни ўзлари адо қилаётган кайфиятда адо қилишга буюрдилар:

«Менинг намоз ўқиётганимни кўрганингиздек намоз ўқинглар» (Имом Бухорий ривояти).

«Мендан ҳаж ибодатларингизни ўрганинглар» (Имом Муслим ривояти).

«Ким бизнинг амримиз бўлмаган ишни қилса, у рад қилингандир» (Муттафақун алайҳ).

«Ким суннатимдан юз ўгирса, у мендан эмас»
(Муттрафакун алайх).

Ва бошқа ҳадислар борки, уларда Расулуллох
соллаллоху алайхи ва салламга әргашишга буйрук
ҳамда у зотга қарши чиқишдан қайтариқлар бордир.

**УЧИНЧИ БҮЛİM:
РАСУЛУЛЛОХ СОЛЛАЛЛОХУ АЛАЙХИ ВА
САЛЛАМГА САЛОВОТ ВА САЛОМЛАР
ЙҮЛЛАШНИНГ ШАРЪИЙЛИГИ ҲАҚИДА**

Аллоҳ таоло Расулуллоҳ соллаллоҳу алайхи ва салламга саловоту саломлар айтишни у зотнинг ҳақларидан қилди ва умматга у зотга саловот ва салом айтишни машруъ қилди. Аллоҳ таоло айтади:

«Албатта Аллоҳ ҳам, Унинг фаришталари ҳам пайғамбарга дуюо саловот айтурлар. Эй мўминлар, сизлар ҳам у зотга саловот ва саломлар айтинглар!» (Аҳзоб: 56).

Аллоҳ таолонинг саловоти фаришталар хузурида у зотни мақтashi, фаришталарнинг саловоти дуо, инсонларнинг саловоти истиғфор айтишдир (Бухорий Абул Олиядан зикр қилган).

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло ушбу оятда бандаси ва набийсининг Ўз хузуридаги – малаъул аълодаги манзилатидан хабар берди. Яъни, Аллоҳ у кишини муқарраб фаришталар хузурида мақтайди, фаришталар у кишига саловот йўллайдилар, сўнг Аллоҳ таоло юқори ва қўйи олам аҳлининг мақтови жам бўлиши учун қўйи олам аҳлини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайхи ва салламга саловот ва салом йўллашга буюрди.

«Саломлар айтинглар!» маъноси – Ислом саломи билан салом беринглар, демакдир. Агар Пайғамбар соллаллоҳу алайхи ва салламга саловот айтилса, саловот ва салом баробар айтилиши керак, биттасига

чекланиб қолмаслик лозим. Яъни, фақат «соллаллоҳу алайҳи» дейилмайди ва фақат «алайҳиссалом» ҳам дейилмайди. Чунки Аллоҳ таоло ҳар иккаласини баробар айтишга буюрди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга саловот айтмоқлиқ баъзи ўринларда матлуб ва зарурий бўлиб, вожиб ёки суннати муаккада ҳисобланади.

Ибн Қаййим раҳимаҳуллоҳ «Жалоул афҳом» китобида саловот айтишнинг 41та ўрнини келтиради ва биринчи ўринни ушбу сўзлар билан бошлайди: «Саловот айтишнинг энг мухим ва энг таъкидлироги намозда ташаҳхуддан кейинги саловот бўлиб, мусулмонлар унинг шаръий эканига ижмоъ қилишган, вожиб эканида ихтилоф қилишган». Сўнг қунут дуосининг охирида, жума, икки ҳайит ва истисқо намозлари хутбаларида, муаззинга жавоб айтгандан кейин, дуо пайтида, масжидга кириш ва чиқишда, у зотнинг номлари зикр этилганда каби ўринларини айтиб ўтади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга саловот ва салом айтиш ўринларини айтиб ўтгач, бу саловотлардан ҳосил бўладиган самараларни зикр қиласи ва улардан 40тасини санаб ўтади (Жалоул афҳом: 203-с).

Жумладан:

- Бу билан Аллоҳнинг буйруғига бўйсуниш бор;
- Бир марта саловот айтганга Аллоҳ таолодан 10 саловот ҳосил бўлади;
- Дуо қилишдан олдин саловот айтса, ижобатига умид бўлади;

- Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга васила сўраш билан саловот йўлласа, у зот соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатига эришишига сабаб бўлади;
- Саловот йўллаш гуноҳларнинг кечирилишига сабаб бўлади;
- Саловоту салом айтувчига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жавоб қайтаришларига сабаб бўлади.

Ўша улуғ пайғамбарга Аллоҳнинг саловоту саломлари бўлсин.

ТҮРТИНЧИ БҮЛİM:
**АХЛИ БАЙТНИНГ ФАЗЛИ ВА УЛАР ХУСУСИДА
 ЖАФО ҲАМ ҚИЛМАЙ, ҒУЛУВ ҲАМ КЕТМАЙ
 ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ЛОЗИМ БҮЛГАН
 НАРСАЛАР ҲАҚИДА**

Аҳли байт – Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг садақа ейишлари ҳаром бўлган хонадон аҳли бўлиб, улар Алий оиласи, Жаъфар оиласи, Ақил оиласи, Аббос оиласи, Ҳорис ибн Абдулмуттоблиб авлоди ҳамда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ва қизларидир.

Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй пайғамбар) хонадонининг аҳли, Аллоҳ сизлардан гуноҳни кетказишини ва сизларни бутунлай поклашни истайди, холос» (Аҳзоб: 33).

Имом Ибн Касир раҳимахуллоҳ «*Тафсир*»ида ёзади: «Куръонни тадаббур қилган киши Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ҳам мазкур оят остига киришлари ҳақида шак-шубҳа қилмайди, чунки аслида гапнинг оқими улар ҳақида бормоқда. Шунинг учун кейинги оятда: «(Эй пайғамбар аёллари,) уйларингизда Аллоҳнинг оятлари ва хикмат (яъни пайғамбар ҳадислари)дан иборат тиловат қилинадиган нарсаларни зикр-тиловат қилинглар!» (Аҳзоб: 34) дейилади. Яъни, Аллоҳ таборака ва таоло сизларнинг уйларингизда Ўз Расулига нозил қилаётган Китоб ва Суннатга амал қилинглар (Катода ва бошқалар тафсирига кўра), бутун инсонлар орасидан фақат сизларга хосланган бу неъматни зикр қилинг-

лар, зотан ваҳий бошқаларнинг эмас, айнан сизларнинг уйингизда тушмоқда. Оиша Сиддиқа бинт Сиддиқ розияллоҳу анҳо улар ичидаги ушбу неъматга энг лойикроқ ва бу хусусда улуши энг кўп ва бу умумий раҳматдан хосланганроқдирлар. Чунки, бу зотнинг тўшакларидан бошқа бирон аёлнинг тўшагида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий нозил бўлган эмас. Бу ҳақда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари хабар берганлар».

Ахлус-сунна вал-жамоа Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аҳли байтларини яхши кўрадилар, дўст тутадилар ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг улар хусусида қилган васиятларини ёдда тутадилар: «Аҳли байтим хусусида сизларга Аллоҳ(дан кўркиш)ни эслатаман» (Имом Муслим ривояти).

Ахлус-сунна уларни яхши кўрадилар ва хурмат қиласидилар. Чунки, бу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни яхши кўриш ва хурматлаш жумласидандир. Фақат шарти шуки, улар худди аждодлари бўлмиш Аббос ва унинг авлоди, Алий ва унинг авлоди каби суннатга эргашувчи, динда мустаҳкам турган бўлишлари керак. Аммо, суннатга хилоф қилган ва динда барқарор бўлмаган кишиларни гарчи аҳли байтдан бўлсалар-да, дўст тутиш жоиз эмас.

Ахлус-сунна вал-жамоа аҳли байтга нисбатан мўътадил ва инсоф билан муносабатда бўладилар, улар ичидан динда мустаҳкам турувчи кишиларни дўст тутадилар, суннатга мухолиф бўлган ва диндан четланган кимсалардан гарчи аҳли байтдан бўлсалар-да, воз кечадилар. Зоро, ундай кимсаларнинг аҳли

байтдан ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам-нинг қариндошларидан бўлишилари то динда барқарор бўлмагунларича уларга ҳеч қандай фойда бермайди.

«Ва яқин қариндош-уругларингизни (Аллоҳнинг азобидан) огохлантиринг!» (Шуъаро: 214) ояти нозил бўлгач, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қариндош-уругларини чорлаб, уларга шундай хитоб қилдилар:

«Эй Қурайш жамоаси – ёки шунга ўхшаш сўз – ўз жонингизни кутқариб олинг, мен Аллоҳнинг азобидан бирон нарсани сизлардан тўса олмайман. Эй Аббос ибн Абдулмутталиб, мен Аллоҳнинг азобидан бирон нарса-ни сиздан тўса олмайман. Эй Расулуллоҳнинг аммаси София, мен Аллоҳнинг азобидан бирон нарсани сиздан тўса олмайман. Эй Фотима бинт Муҳаммад, молимдан истаганингча сўра, бироқ мен Аллоҳнинг азобидан бирон нарсани сендан тўса олмайман» (Имом Бухорий ривояти).

Яна ҳадис шариф борки: «Қай бир кимсани амали (саодат даражасига етишда) кечиктирган бўлса, насаби уни тезлата олмайди» (Имом Муслим ривояти).

Ахлус-сунна вал-жамоа аҳли байтнинг баъзилари хусусида ғулув кетиб, уларни гуноҳдан мутлақ пок деб даъво қиласиганро физийлардан ҳам, ҳақ йўлда барқарор бўлган аҳли байтларга адоват қиласиган, уларга таъна-маломат тошлари отадиган носибийлардан ҳам, аҳли байтни Аллоҳга восита қиласиган ва уларни илоҳлаштирадиган бидъат ва хурофот аҳлидан ҳам ўзларини пок деб биладилар.

Ахлус-сунна бу ва бошқа хусусларда мўътадил манҳаж ва тўғри йўл устидадир. Улар аҳли байт ва улардан бошқалар ҳақида ҳаддан ҳам ошмайдилар, беписандлик ҳам қилмайдилар, жафо ҳам қилмайдилар, ғулув ҳам кетмайдилар, ғулув кетувчилардан ўзларини пок санайдилар. Амирул мўминийн Алий ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу ўзи ҳақида ғулув кетган кимсаларни тириклай ўтга ташлади. Ибн Аббос розияллоҳу анҳумо уларни ўлдиришни қўллаб-қувватлади, бироқ ўтда ёндириш ўрнига қилич билан қатл қилиш тарафдори бўлди. Алий розияллоҳу анҳу ғулувчиларнинг бошлиғи Абдуллоҳ ибн Сабаъни ўлдириш мақсадида излатганида у қочиб яширинди.

БЕШИНЧИ БЎЛИМ:

**САҲОБАЛАРНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ ВА УЛАР
ХУСУСИДА ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ВОЖИБ БЎЛГАН
НАРСАЛАР ҲАҚИДА, САҲОБАЛАР ОРАСИДА
ВУЖУДГА КЕЛГАН ИШЛАР ХУСУСИДА АҲЛУС-
СУННА ВАЛ-ЖАМОАНИНГ ТУТГАН
ЙЎЛИ ҲАҚИДА**

Саҳобадан мурод кимлар? Улар хусусида қандай эътиқод қилиш керак бўлади?

Саҳоба – саҳобий сўзининг кўплиги бўлиб, у Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан кўришган, у зотга иймон келтириб, мўмин ҳолида ўлган кишидир. Уларни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳамсұҳбат бўлганлик, бирга жиҳод қилганлик, у зотдан шариатни қабул қилиб, ўзларидан кейингиларга етказганлик хусусиятлари билан умматнинг энг афзали, даврларнинг энг яхшиси деб эътиқод қилиш вожиб бўлади. Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло уларни Ўзининг улуғ Китобида мақтаб, шундай дейди:

«Муҳожир ва ансорларнинг биринчи пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлар — Аллоҳ улардан рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар. Яна (Аллоҳ) улар учун остидан дарёлар оқиб турадиган, улар абадий қоладиган жаннатларни тайёрлаб қўйди. Мана шубуюк баҳтдир» (Тавба: 100).

«Муҳаммад Аллоҳнинг пайғамбариdir. У билан бирга бўлган (мўмин)лар кофирларга

қаҳрли, ўз ораларида (мўминлар билан) эса раҳм-шағатлидирлар. Уларни (мудом) Аллоҳдан фазл-марҳамат ва ризолик тилаб рукуъ, сужуд қилаётган ҳолларида кўурурсиз. Уларнинг юzlари-да сажда изидан (қолган) белги-аломатлари бордир. Мана шу (яъни кофирларга қаҳрли бўлиш, мўминларга меҳрибонлик ва кўп намоз ўқиб, рукуъ-сажда қилиш) уларнинг Тавротдаги мисоллариdir. (Яъни Тавротда ҳам Аллоҳ таоло мўминларни мана шундай сифатлар билан сифатлагандир). Уларнинг Инжилдаги мисоллари эса худди бир шохлар чиқариб, қувватга киргач, йўғонлашиб, ўз новдасида тик турган, дехқонларни лол қолдирадиган ўсимликка ўхшайди. (Мўминларнинг аввал-бошда заиф-озчилик бўлишиб, кейин аста-секин кўпайиб, кучга тўлиб кетишлари Инжилда юкорида зикр қилинганидек ўсимликка ўхшатилиши) улар сабабли кофирларни хафа қилиш учундир. Аллоҳ (мўминлардан) иймон келтириб, яхши амаллар қилган зотларга мағфират ва улуғ ажр-мукофот ваъда қилгандир» (Фатҳ: 29).

«(У ўлжалар яна) ўз диёrlаридан ва мол-мулкларидан ҳайдаб чиқарилган зотлар — камбағал муҳожирларницидирки, улар Аллоҳдан фазл-марҳамат ва ризолик истарлар ҳамда Аллоҳ ва Унинг пайғамбарига ёрдам берурлар. Ана ўшалар (иймонларида) содик зотлардир. Улардан (муҳожирлардан) илгари (Мадина) диёрига ўрнашган ва иймон-эътиқодни (маҳкам ушлаган) зотлар (ансорлар) эса ўzlари(нинг ёnlари)га ҳижрат қилиб келган кишиларни севарлар ва дилларида уларга (муҳожирларга) берилган нарса-ўлжалар сабабли

бирон ҳасад туймаслар ҳамда гарчи ўзларида эҳтиёж бўлса-да, ўзларини қўйиб (ўзгаларни) ийсор-ихтиёр қилурлар. Кимки ўз нафсининг баҳилли-гидан сақлана олса, бас, ана ўшалар нажот топгувчи зотлардир» (Ҳашр: 8-9).

Бу оятларда Аллоҳ субҳанаҳу муҳожир ва анзорларни мақтади ва уларни яхшиликлар сари шошилувчи пешқадамлар деб сифатлади ҳамда улардан рози эканлигини, уларга жаннатларни ҳозирлаб қўйганлигини хабар берди. Уларни ўзаро бир-бирларига меҳрибон, коғирларга нисбатан қаттиққўл деб, рукуъ ва саждалари кўп, қалблари пок ва иймону тоат белгилари билан танилиб турадилар, деб сифатлади. Уларни коғир душманларни ғамга солишда Ўз пайғамбарига шерикликка танлаганини айтди. Шунингдек, муҳожирларни ўз ватанларини, мол-дунёларини Аллоҳ учун, динининг нусрати учун, Аллоҳнинг фазли ва розилигини умид қилиб тарқ қилдилар ва шунда содик қолдилар, деб сифатлади. Анзорларни эса ҳижрат ва нусрат ҳовлиси соҳиблари ва содик иймон аҳли деб сифатлади, уларнинг муҳожир биродарларига бўлган муҳаббатларини, муҳожирларни ўзларидан афзал кўрганликларини ва уларга нисбатан ҳамдарду хайриҳоҳ бўлганликларини, баҳилликдан саломат бўлганликларини васф қилди ва шу билан нажотга эришганликларининг хабарини берди. Бу айтиб ўтилганлар уларнинг умумий фазилатларидан баъзиси бўлиб, муҳожириу анзорлардан ҳар бирининг баъзиларини баъзиларидан афзал қилиб турадиган мартабалари, хос фазилатлари бор ва бу уларнинг Исломга, жиҳодга, ҳижратга ошиқишлирига қараб ўлчанади. Аллоҳ улардан рози бўлсин.

Саҳобаларнинг афзали тўрт халифа – Абу Бакр, Умар, Усмон ва Алий розияллоҳу анхумдирлар. Сўнг жаннат хушхабари берилган ўн киши – мазкур тўрт халифа ва Талҳа, Зубайр, Абдурраҳмон ибн Авф, Абу Убайда ибн Жарроҳ, Саъд ибн Абу Вакқос, Саид ибн Зайддирлар розияллоҳу анхум ажмайин.

Муҳожирлар ансорлардан, Бадр ва Ризвон аҳлларидан афзалдирлар. Макка фатҳидан илгари Исломга кириб, жанг қилганлар Фатҳдан кейин Исломга кирганлардан афзалдир.

Саҳобалар ўртасида воқеъ бўлган фитна ва жанглар хусусида аҳлус-сунна вал-жамоанинг тутган йўли

Фитна сабаби:

Яхудлар Исломга ва мусулмонларга қарши тил бириктиришди, улардан бири Яман яхудларидан бўлмиш Абдуллоҳ ибн Сабаъ исмли маккор ва ифлос бир кимса ўзини мусулмон қилиб кўрсатиб, мусулмонлар ичида хулафои рошидийннинг учинчилари Усмон ибн Аффон розияллоҳу анхуга қарши кин-адоват ва заҳар пуфлай бошлади, унинг зиддига тухматлар ёғдира бошлади. Унинг сўзларига алданган фикри тор, иймони заиф, фитнани яхши кўрадиган кимсалар унинг атрофида тўпландилар. Тил бириктирув халифаи рошид Усмон розияллоҳу анхунинг мазлум бўлиб ўлдирилиши билан ниҳоя топди. Унинг ортидан мусулмонлар орасида ихтилоф келиб чиқди. Мазкур яхудий ва унинг издошлари ташаббуси билан фитна авж олди, охир-оқибат саҳобалар орасида уруш келиб чиқди.

Таҳовия шориҳи айтади: «Олимларнинг айтишларича, роғизийликнинг аслини мақсади Ислом динини йўқ қилиш ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни обрўсизлантириш бўлган зиндиқ мунофиқ келтириб чиқарган. Абдуллоҳ ибн Сабаъ ўзини мусулмон кўрсатиб, ўз макри ва ифлослиги билан худди Булис насронийлик динига қилганидек Ислом динига путур етказиши истади. У ўзини художўй қилиб кўрсатди, амри маъруф, нахий мункар қилувчи бўлиб кўринди. Охири бориб Усмон розияллоҳу анҳуга фитна уюштириш ва ўлдириш ишига харакат қилди. Кейин Кўфага келиб, ўзининг ғаразли мақсадлариға эришиш учун Алий розияллоҳу анҳу хусусида ғулув қилиш ва унга мадад беришни изҳор қилди. Бу нарса Алий розияллоҳу анҳуга етиб боргач, у киши уни ўлдирмоқчи бўлдилар. Шунда у Қирқийсга қочиб кетди. Бу хабар тарихда машхур».

Шайхулислом Ибн Таймия айтади: «Усмон розияллоҳу анҳу ўлдирилгач, қалблар бирлаша олмай қолди, қайғу ғамлар улканлашди, ёмонлар ғолиб бўлиб, яхшилар хор бўлди. Фитна чиқара олмай юрганлар ҳаракатга тушдилар. Яхшилик, ислоҳни яхши кўрадиган кишилар уни барпо қилишдан ожиз бўлиб қолдилар ва амирул мўминийн Алий ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳуга байъат бердилар. Дарҳақиқат, у киши ўша пайтда халифаликка энг лойиқ ва бошқалардан кўра афзалроқ эди. Аммо, қалблар тарқоқ, фитна олови ёқилган эди, сўзлар бирбирига тўғри келмас, жамият издан чиққан, халифа ва яхши инсонлар ўзлари мақсад қилаётган барча яхшиликларга имкон топа олмасдилар. Кўпчилик

бўлиниш ва фитнага аралashiб кетди ва бўлар иш бўлди».

Алий ва Муовия розияллоҳу анхумо ўртасидаги урушга аралашган саҳобаларнинг узрларини баён қилиб, яна шундай дейди: «Муовия халифалик даъво қилмаган, у Алий билан жангга кирганида унга халифа сифатида байъат берилмаган ва халифа сифатида жангга кирмаган, халифаликка лойиқ ҳам эмасди. Буни Муовия ҳам, унинг тарафдорлари ҳам эътироф этишарди. Муовия ва тарафдорлари Алий ва унинг тарафдорларига қарши уруш бошлаш ва уларга ғолиб бўлишни ўйламаган ҳам эди. Бироқ, Алий розияллоҳу анху ва у кишининг асҳоблари у кишига итоат қилиш ва байъат бериш лозим, чунки мусулмонлар учун фақат битта халифа бўлиши керак деган фикрда эдилар ва Муовия ва унинг тарафдорларини у кишининг итоатидан ташқарида ҳисоблаб, уларни ягона халифага итоат қилдириш ва жамоатни сақлаб қолишни ўз вазифалари деб кўрдилар, бу вазифани адo қилиш мақсадида уларга қарши жанг қилиш фикрида бўлдилар. Муовия ва унинг тарафдорлари эса, Алийга итоат қилиш бизга вожиб эмас, агар бизга қарши уруш очилса, биз мазлум ҳолда урушга кирамиз, чунки Усмон билиттифоқ мазлум бўлиб ўлдирилди, унинг қотиллари Алийнинг лашкари ичиди, улар шавкат ва қудрат соҳиби, агар биз тийилсак улар бизга ҳам зулм ва тажовуз қилишади, Алий эса худди Усмонни ҳимоя қила олмаганидек бизни ҳам улардан ҳимоя қила олмайди, биз бизнинг ҳақимизда инсоф қилишга қодир бўлган халифага байъат қилишимиз лозим, дейишарди».

Саҳобалар орасида урушлар келтириб чиқарган фитна ва пайдо бўлган ихтилофлар хусусида ахлус-сунна вал-жамоанинг фикри икки ишда умумлашади:

Биринчи иш: Улар саҳобалар орасида вужудга келган нарсалар ҳақида гапиришдан тўхталашибар ва у ҳақда баҳс юритишдан тийиладилар, чунки бундай ҳолатларда сукут сақлаш омонлик йўлидир ва айтадилар:

«Эй Роббимиз, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Эй Роббимиз, албатта Сен меҳрибон ва раҳмлидирсан» (Ҳашр: 10).

Иккинчи иш: Саҳобаларнинг камчиликлари ҳақида ривоят қилинган сўзларга бир неча тарафлама жавоб айтилади:

Биринчи: Бу сўзлар орасида душманлар уларнинг обрўларини тўкиш учун тўқиб чиқарган ёлғонлар мавжуд.

Иккинчи: Бу сўзларга қўшиб юборилган, камайтирилган, яъни аслидан ўзгартирилиб ёлғонлар киргизилган, шу боис уларга эътибор берилмайди.

Учинчи: Бу сўзлар ичидан тўғри бўлганлари ҳам – улар эса жуда оз – улар бунда маъзурдирлар. Чунки, улар мужтаҳидлардир, ижтиҳодлари ортидан ё тўғри топган ё эса хато қилган бўлиб чиқадилар. Чунки, бу ижтиҳод қилинадиган ўринлардан бўлиб, агар мужтаҳид тўғри топса икки ажрга, хато қилса бир ажрга эга бўлади ва унинг хатоси кечирилган. Расулуллоҳ

соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтгандар: «Агар ҳукм қилувчи ижтиҳод қилиб, тўғри топса, унга иккита ажр, ижтиҳод қилиб, хато қилса, унга битта ажр бўлади» (Муттрафакун алайҳ).

Тўртингчি: Саҳобалар ҳам инсон, шахс сифатида хато қилишлари мумкин. Улар шахсларга нисбатан гуноҳдан пок эмаслар. Лекин улардан содир бўлган нарсаларга бир неча каффоратлар бор:

- Тавба қилган бўлишлари. Тавба ҳар қанча гуноҳни ўчириб юборади. Бу ҳакда далиллар келган.
- Агар улардан бирор хато содир бўлган тақдирда ҳам, уларнинг ўша хатонинг кечирилишига олиб келадиган фазилатлари, хусусиятлари бор. Аллоҳ таоло айтади: **«Албатта, яхши амаллар ёмонлик-гуноҳларни кетказур»** (Худ: 114).
- Уларга бошқаларга нисбатан кўп яхшиликлар ато этилган. Фазлда хеч ким уларга тенглаша олмайди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари билан собит бўлганки, улар энг яхши аср кишилари, улардан бирларининг бир мудд қилган садақаси бошқаларнинг Уҳуд тоғиҷа қилган садақаларидан ортиқроқ (Муттрафакун алайҳ). Розияллоҳу анхум ва арзоҳум ажмаъийн.

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ айтади: «Бутун аҳлус-сунна вал-жамоа ва дин имомларининг ҳаммалари саҳобалардан биронтасини, энг яқинларини ҳам, собиқийнларини ҳам, бошқаларини ҳам маъсум – гуноҳдан пок деб эътиқод қилмайдилар. Балки улар ҳам гуноҳга тушиб қолишлари мумкин. Аллоҳ таоло

уларни тавба сабабли кечиради, даражаларини кўтаради ва гуноҳларни ўчирувчи яхшиликлар ёки бошқа сабаблар билан кечиради. Аллоҳ таоло айтади:

«Рост Қуръонни келтирган зот (яъни, Мухаммад алайхис-салоту вассалом) ва уни тасдиқ этган (мўминлар) – ана ўшалар тақводор зотлардир. Улар учун Парвардигорлари хузурида (яъни жаннатда) ўзлари хоҳлаган нарсалари бордир. Бу чиройли амал қилгувчи кишиларнинг мукофотидир. Зеро Аллоҳ уларнинг қилган ёмон амалларини ўчириб, қилиб ўтган энг чиройли амалларининг ажри билан мукофотлар» (Зумар: 33-35).

«Энди қачон у вояга етиб, қирқ ёшга тўлганида: «Роббим, мени Сен менга ва ота-онамга инъом этган неъматингга шукр қилишга ва Ўзинг рози бўладиган яхши амалларнигина қилишга муваффақ этгин ва Ўзинг мен учун зурриётимда ҳам яхшилик қилгин (яъни фарзандларимни ҳам ахли солиҳ бандаларингдан қилгин). Албатта мен Сенга (қилган барча гуноҳларимдан) тавба қилдим ва албатта мен мусулмонлардан дирман», деди. Ана ўшалар шундай зотлардирки, Биз улардан қилган энг чиройли амалларни қабул қилурмиз ва жаннат эгалари қаторида уларнинг ёмонлик гуноҳларидан ўтиб юборурмиз» (Аҳқоф: 15-16)». (Мажмуъул фатово: 35,69).

Дарҳақиқат, Аллоҳнинг душманлари фитна вақтида саҳобалар орасида келиб чиққан ихтилоф ва жангу жадални уларни камситиш ва хурматларига тил теккизишга сабаб қилиб олдилар. Баъзи замондош ёзувчилар ҳам бу хабис йўлни тутиб, ўзлари билмаган

нарсалари ҳақида вайсашади. Ўзларини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайхি ва салламнинг сахобалари орасида гёё ҳакам қилиб олиб, нодонлик билан, ҳеч қандай далилсиз равишида улардан баъзиларини тўғриликка, баъзиларини хатокорликка ҳукм қилишади, шарқшунослар ва уларнинг думлари бўлмиш ғаразли кимсалар сўзини такрорлашади. Айрим саёз билимли ёш мусулмонларни ўзларининг улуг умматлари тарихига ва асрларнинг яхшиси бўлган салафи солиҳлари тарихига нисбатан шубҳага соладилар, Исломни айблашни ва мусулмонларнинг бирлигини бўлиб ташлашни истайдилар, салафи солиҳларга эргашиш ва Аллоҳ таолонинг: «**Улардан кейин (дунёга) келган зотлар айтурлар: Эй Роббимиз, Ўзинг бизларни ва бизлардан илгари иймон билан ўтган зотларни мағфират қилгин ва қалбларимизда иймон келтирган зотлар учун бирон ғилли-ғаш қилмагин. Эй Роббимиз, албатта Сен меҳрибон ва раҳмлидирсан»** (Ҳашр: 10) деган сўзларига амал қилиш ўрнига бу умматнинг охиргилари қалбига аввалгиларга нисбатан адоват солишни кўзлайдилар.

ОЛТИНЧИ БОБ: БИДЪАТЛАР

Бу боб қуйидаги бўлимларни ўз ичига олади:

Биринчи бўлим: Бидъатнинг таърифи, турлари, хукмлари.

Иккинчи бўлим: Мусулмонлар ҳаётида бидъатнинг пайдо бўлиши ва унга олиб келган сабаблар.

Учинчи бўлим: Ислом умматининг бидъатчиларга муносабати, аҳлус-сунна вал-жамоанинг уларни рад қилишдаги манҳажи.

Тўртинчи бўлим: Замонавий бидъатлардан намуналар:

- 1) Мавлудхонлик маросимлари;
- 2) Жойлар, қадамжолар ва дунёдан ўтиб кетганларни табаррук санаш;
- 3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилинадиган ишлардаги бидъатлар.

БИРИНЧИ БЎЛIM: БИДЪАТНИНГ ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ, ҲУКМЛАРИ

1) Таърифи:

Бидъат – илгари бўлмаган нарсани ихтиро қилиш маъносидаги «бадъ» сўзидан олинган.

«Фалончи бир бидъатни чиқарди» дегани илгари бўлмаган бир янги йўлни биринчи бўлиб бошлаб берди, деганидир.

Бидъат чиқариш икки хил бўлади:

1) Дунё ишларида бидъат чиқариш, янги ихтиrolар яратишга ўхшаш. Бу мубоҳдир. Чунки, одатлардаги асл-асос мубоҳликдир.

2) Динда бидъат чиқариш. Бу ҳаромдир. Чунки, дин ишидаги асл-асос тавқиф (Китобу Суннат далилларига чекланиш)дир.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Ким бизнинг бу ишимизда (яъни динимизда) ундан бўлмаган нарсани пайдо қилса, у рад (қилинади)» (Муттрафақун алайҳ).

Бир ривоятда: «Ким у тўғрида бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса, у рад этилади», деганлар (Ином Муслим ривояти).

2) Бидъатнинг турлари:

Диндаги бидъат икки турли:

Биринчи тур: Эътиқод ва сўздаги бидъат. Жаҳмия, мўътазила, рофиза ва бошқа адашган фирмаларнинг сўzlари ва эътиқодлари каби.

Иккинчи тур: Ибодатлардаги бидъат. Аллоҳга У машруъ қилмаган ибодатлар билан ибодат қилиш каби. Бунинг ўзи бир неча қисмдир:

Биринчи қисм: Ибодатнинг аслида бўладиган бидъат. Шариатда асли бўлмаган янги бир ибодат пайдо қилиш билан бўлади. Масалан, аслида шаръий бўлмаган бирор намозни янгидан пайдо қилиш ёки мавлуд ва бошқа ношаръий байрамларни пайдо қилиш каби.

Иккинчи қисм: Машруъ бўлган ибодатга зиёда орттириш билан бўладиган бидъат. Масалан, пешин ёки аср намозига бешинчи ракъатни зиёда қилиш каби.

Учинчи қисм: Машруъ бўлган ибодатни адо этиш кайфиятида бўладиган бидъат. Масалан, машруъ зикрларни жўр бўлиб, оҳанг билан айтиш каби ёки ибодатларда ўзини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларидан чиқиб кетиш даражасида қаттиқ қийнаш каби.

Тўртинчи қисм: Машруъ ибодат учун шариат хосламаган бир вақтни хослаш билан бўладиган бидъат. Масалан, Шаъбоннинг ўртасидаги бир кечани намозга, кундузини рўзага хослаш каби. Чунки, рўза ва тунги намоз аслида машруъ, бироқ уларни маҳсус вақтларга хослаш далилга муҳтождир.

3) Динда бидъат чиқаришнинг ҳукми:

Диндаги ҳар бир бидъат ҳаром ва залолатdir. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Янги пайдо қилинган ишлардан сақланинглар! Чунки, (динда) янги пайдо қилинган ҳар бир нарса бидъат ва ҳар бидъат залолатdir» (Имом Муслим ривояти). Бир ривоятда: «Ким у тўғрида бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса, у рад этилади» деганлар (Имом Муслим ривояти).

Мазкур икки ҳадис шунга далолат қиласиди, динда пайдо қилинган ҳар бир янгилик бидъат, ҳар бир бидъат рад этилажак залолатdir. Бунинг маъноси шуки, ибодат ва эътиқодлардаги бидъатлар ҳаром қилинган. Бироқ, ҳаромлик бидъатнинг турига қараб фарқли бўлади. Улардан очик куфр бўлганлари ҳам бор, қабрларни уларда ётганларга қурбат ҳосил қилиш мақсадида тавоғ қилиш, уларга жонлиқ ва назрлар келтириш, қабрдагиларга дуо қилиш ва улардан мадад сўраш каби ёки жаҳмия ва мўътазилаларнинг ғулув кетганлари айтадиган сўзлар каби. Улардан ширкка восита бўладиганлари бор, қабрлар устига бино қуриш, улар олдида намоз ўқиш ва дуо қилиш каби. Улардан эътиқодий фисқ бўлганлари бор, хавориж, қадария ва муржиъаларнинг шаръий далилларга зид сўз ва эътиқодларида бидъат каби. Улардан маъсият бўлганлари бор, тарки дунёчилик, рўзасини офтоб тиғида туриб ўтказиш, жимоъ шаҳватини кесиш мақсадида ўзини бичиш каби.

Эслатма:

Кимки бидъатни бидъати ҳасана ва бидъати сайииъага (яхши бидъат ва ёмон бидъатга) бўлса, у хато қилган ва Расууллоҳ соллаллоҳу алайхи ва салламнинг: «Ҳар бир бидъат залолатдир» деган сўзларига қарши чиққан бўлади. Расууллоҳ соллаллоҳу алайхи ва саллам барча бидъатни залолат деб ҳукм қилган ҳолларида бу одам, йўқ, барча бидъат залолат эмас, балки ҳасана бидъат ҳам бор, деган бўлади. Ҳофиз Ибн Ражаб «Арбаъийн» шарҳида айтади: «Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жавомиъул қалимдан саналувчи «ҳар бир бидъат залолатдир» деган сўзларидан ҳеч бир нарса истисно этилмайди. Бу дин асосларидан бир буюк асл-асосдир. Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг «Ким бизнинг бу ишишимизда ундан бўлмаган нарсани пайдо қиласа, у рад қилингандир» деган сўзлари ҳам айни шу маънони ифодалайди. Демак, кимки бир янгилик пайдо қилиб, уни динга нисбатласа, динда унинг қайтадиган асли бўлмаса, у залолатдир. Эътиқод масалалари бўладими, амалларми, зоҳирий ишлар бўладими, ботинийми, фарқсиз, дин ундан покдир» (Жомиъул улум вал-ҳикам).

Бидъати ҳасана дейдиганларнинг сўзларига ҳеч қандай хужжат йўқ, факат Умар розияллоҳу анхунинг тарових намози ҳақида: «Бу нақадар яхши бидъат» деган сўзини хужжат қиладилар.

Ва яна салафларнинг Куръонни битта китоб қилиб жамланишини ҳамда ҳадисларни ёзиб, девон қилинганини инкор қилмаганларини айтиб, бу ҳам бидъатку, дейдилар. Бунга жавоб шуки, бу ишлар шариатда

асли бор бўлиб, янги пайдо қилинган эмас. Умар розияллоҳу анҳу «накадар яхши бидъат» деган сўзлари билан луғавий бидъатни назарда тутган, шаръий бидъатни эмас. Шариатда қайтадиган асли бор бўлган ҳар қандай нарсага бидъат дейилса, ундан луғавий бидъат тушунилади, шаръий бидъат тушунилмайди. Чунки, шаръий бидъат деб шариатда қайтадиган асли бўлмаган нарсага айтилади.

— Куръонни битта китобга жамлашнинг шариатда асли бор. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръонни ёзиб қўйишга буюрар эдилар, лекин қўлёзмалар тарқоқ эди. Саҳобалар розияллоҳу анҳум уни саклаш мақсадида битта мусҳафга жамладилар.

— Таровиҳни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир неча кун саҳобалари билан ўқигач, уларга фарз қилиниб қолишидан хавф қилиб чиқмай қўйганлар. Саҳобалар розияллоҳу анҳум уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётлик пайтларида ёлғиз-ёлғиз ўқиб юрганлар. У зотнинг вафотларидан сўнг Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу худди Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқалирида ўқиганларидек ҳаммани битта имом ортига жамлади. Бу диндаги бидъат эмас.

— Ҳадисларни ёзиб қўйиш ҳам шариатда асли бўлган ишдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи саҳобаларнинг илтимосларига кўра айrim ҳадисларни ёзишга буюрган эдилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам даврида умумий тарзда ҳадис ёзишдан эҳтиёт бўлишнинг сабаби – ҳадис билан Қуръоннинг аралashiб кетиши хавфи эди. У зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этгач, бу қўрқув

бархам топди. Яъни, Қуръон Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам вафотларидан илгари мукаммал ва аник-тиниқ бўлган эди. Шундан сўнг мусулмонлар ҳадисни зое бўлиб кетишидан сақлаш учун йиғиб, китоб ҳолига келтирдилар. Уларни Аллоҳ таоло яхши мукофотлар билан мукофотласин. Улар Роббилари-нинг китоби ва набийлари соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатини зое бўлишдан сақлаб қолдилар.

**ИККИНЧИ БЎЛИМ:
МУСУЛМОНЛАР ҲАЁТИДА БИДЪАТЛАРНИНГ
ПАЙДО БЎЛИШИ ВА УНГА ОЛИБ КЕЛГАН
САБАБЛАР**

1) Мусулмонлар ҳаётида бидъатларнинг пайдо бўлиши.

Бунинг остида иккита масала бор:

Биринчи масала: Бидъатларнинг пайдо бўлиш даври

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ «Мажмуъул фатово»да (10/354) айтади: «*Билингки, илмлар ва ибодатларга тааллуқли бўлган аксари бидъатлар уммат ичидаги хулафои рошидийнларнинг охирги даврларида содир бўлди. Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам хабар берганларидек: «Мендан кейин яшаганларингиз тез орада кўп ихтилофларни кўради. Шунда сизлар менинг суннатимни ҳамда хулафои рошидийн ва маҳдиййин (ҳидоят ва тўғри ийл устидаги халифалар) суннатини маҳкам ушланглар» (Абу Довуд, Термизий ривоятлари).*

Биринчи бўлиб қадар бидъати, иржосъ бидъати, ташайюъ ва хаворижлар бидъати пайдо бўлди. Усмон розияллоҳу анҳу вафотидан кейин фирқалар пайдо бўлгач, ҳурурия бидъати пайдо бўлди. Саҳобалар даври охирларида, яъни Ибн Умар, Ибн Аббос ва Жобир каби саҳобалар даврининг охирларида қадария пайдо бўлди. Муржиалар ҳам шунга яқинроқ даврда пайдо бўлди. Жаҳмия эса Умар ибн Абдулазизнинг

ўлимиидан сўнг тобеинлар даврининг охирларида пайдо бўлди. У киши бу фирмадан огоҳлантирганлиги ривоят қилинган. Жаҳм Ҳишом ибн Абдулмаликнинг халифалик даврида Хуросонда чиқкан эди.

Бу бидъатлар иккинчи асрда пайдо бўлди, у даврда саҳобалар бор эди, улар бидъат аҳлига қарши наҳий мункар қилдилар. Муфаззал асрдан сўнг иътизол (мўътазила) бидъати пайдо бўлди, мусулмонлар орасида фитналар юз берди, фикрларнинг хилма-хиллиги, бидъат ва хоҳии-ҳавога мойиллик кучайди, сўфийлик бидъати, қабрларга сагана қуриши бидъати вужудга келди. Шундай қилиб вақт ўтган сари бидъатлар кўпайиб, хилма-хил тус олди».

Иккинчи масала: Бидъатларнинг пайдо бўлиш ўрни

Бидъатларнинг пайдо бўлиши жиҳатидан исломий диёrlар фарқли бўлган. Шайхулислом Ибн Таймия «Мажмуъул фатово»да (20/300-303-с) айтади: «Расу-луллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳоблари яшаган ва улардан илм ва иймон тарқалган катта шаҳарлар бешига: икки ҳарам (Макка ва Мадина), икки ироқ (Кўфа ва Басра) ва Шом. Қуръон, ҳадис, фикҳ, ибодат ва улар ортидан келувчи исломий ишлар барчаси шу диёrlардан чиқкан. Асосий бидъатлар ҳам Мадинаи Набавиядан ташқари шу тўрт шаҳардан чиқди. Кўфадан ташайю (шиалик) ва иржоъ (муржиалик) чиқди, кейин бошқа жойларга тарқалди. Басрадан қадар (қадарийлик), иътизол (мўътазилалик), фосид носиклар чиқди, кейин бошқаларга тарқалди. Шомда носибийлик ва қадарийлик

тарқалди. Бидъатларнинг энг ёмони бўлмии тажаҳхум (жасуҳиялик) Хуросон томонда пайдо бўлди. Бидъатларнинг пайдо бўлиши набавий диёрдан (Мадинадан) узоқлик миқдорига қараб бўлди. Усмон розияллоҳу анҳу ўлдирилгандан сўнг бўлинни пайдо бўлгач, ҳарурия бидъати пайдо бўлди. Аммо Мадинаи Набавия гарчи унда бидъатни дилдан истовчи кимсалар бўлган эса-да, бундай бидъатлар тарқалишидан саломат эди. Унда қадария ва бошқа бидъатлар бўлган, бироқ бидъатчилар хорланган, мазамматланган, Кўфадаги, Басрадаги, Шомдаги бидъатчиларнинг акси ўлароқ мазлуб ва хор эдилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан саҳиҳ ҳадисда собит бўлганки, Дажжол Мадинага кира олмайди. Дарҳақиқат, тўртинчи асрғача, яъни имом Моликнинг асҳоблари давригача иймон ва илм давом этди».

Аммо муфazzал уч аср ичида Мадинаи Набавияда бошқа шаҳарларда бўлгандек бидъат зоҳир бўлмади ва унда диннинг аслларида бидъат чиқмади.

2) Бидъатларнинг чиқишига олиб келган сабаблар:

Шубҳасиз, Қуръон ва Суннатни маҳкам ушлашда бидъату залолатларга тушишдан омонлик бор. Аллоҳ таоло айтади: «**Албатта, мана шу Менинг Тўғри Йўлимдир. Бас, шу йўлга эргашинглар!** (Бошқа) йўлларга эргашмангизки, улар сизларни Унинг йўлидан узиб қўяр» (Анъом: 153).

Иbn Масъуд розияллоҳу анҳу ривоят қилади: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир чизик

чиздилар-да, сўнг: «Бу Аллоҳнинг тўғри йўли», дедилар. Унинг ўнг ва чап тарафига бир неча чизиқлар тортиб: «Булар шундай йўлларки, ҳар бирининг устида биттадан шайтон унга чорлаб туради», дедилар. Сўнг қуидаги оятни ўқидилар: «**Албатта, мана шу Менинг Тўғри Йўлимдир. Бас, шу йўлга эргашинглар!** (Бошқа) йўлларга эргашмангизки, улар сизларни Унинг йўлидан узиб қўяр» (Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Ҳоким ва бошқалар ривоятлари).

Ким Китоб ва Суннатдан юз ўғирса, уни адаштирувчи йўллар, пайдо қилинган бидъатлар ўз домига тортиб кетади.

Бидъатлар келиб чиқишига олиб келган сабаблар қуидаги ишларда умумлашади:

Дин ҳукмларини билмаслик, хоҳиш-ҳавога эргашиш, фикр ва шахсларга таассуб қилиш, кофирларга ўхшашга уриниш, уларга тақлид қилиш.

Мазкур сабабларни бирма-бир батафсил кўриб чиқамиз:

а) Дин ҳукмларини билмаслик:

Даврлар ўтиб, одамлар рисолат осорларидан узоклашган сари илм озайиб, жаҳолат тарқала борди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларидек:

«Мендан кейин яшаганларингиз тез орада кўп ихтилофларни кўради» (Абу Довуд, Термизий ривоятлари).

«Албатта Аллоҳ илмни бандалари (қалби)дан сүфуриб олиш билан олиб қўймайди, балки илмни

олимларни олиш билан олиб қўяди. Ҳатто бирон-бир олимни қолдирмагач, одамлар жоҳил кимсаларни ўзларига бош қилиб олишади, улардан (фатво) сўралгандা илмсизлик билан фатво бериб, (ўзлари ҳам) адашиб, (бошқаларни ҳам) адаштиришади» (Имом Бухорий ривояти).

Бидъатларга фақат илм ва уламолар қарши туралади. Агар илм ва уламолар йўқолса, бидъатлар ёйилишига, бидъатчилар фаоллашувига қулай фурсат вужудга келади.

б) Хоҳиш-ҳавога эргашиш:

Ким Китобу Суннатдан юз ўғирса, ҳавосига эргашиб кетади. Аллоҳ таоло айтади:

«Энди агар улар сизга жавоб берга олмасалар, бас, билингки улар фақат ҳавои нафсларигагина эргашурлар. Аллоҳ томонидан ҳидоятланмаган ҳолда ўз ҳавои нафсига эргашган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?!» (Қасас: 50).

«(Эй Мухаммад), ҳавои нафсини ўзига «илоҳ» қилиб олган ва Аллоҳ уни билган ҳолида йўлдан оздиреб, қулоқ ва кўнглини муҳрлаб, кўз олдига парда тортиб қўйган кимсани қўрганмисиз? Бас, уни Аллоҳ (йўлдан оздиргани)дан сўнг ким ҳидоят қила олур?!» (Жосия: 23).

Бидъатлар хоҳиш-ҳаволарга эргашиш самарасидан бошқа нарса эмас.

в) Фикрларга ва шахсларга таассуб қилиш:

Фикр ва шахсларга таассуб қилиш ҳам кишини далилга эргашиш ва ҳақни танишдан тўсади. Аллоҳ

таоло айтади: «Қачон (мушрикларга): «Аллоҳ нозил қылған ҳұммаларга бүйсунингиз», дейилса, улар: «Йўқ, биз оталаримизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дейишади» (Бақара: 170).

Хозирги даврдаги баъзи сўфий мазҳаблар ва қубурийларга эргашган кишилар ичидағи мутаассибларнинг ҳоли айни шуки, агар уларни Китобу Суннатга чақирилса, бу иккисига хилоф келувчи барча нарсаларни тарқ қилишга чорланса, ўз мазҳаблари, машойихлари, ота-боболарини ҳужжат қилишади.

г) Кофириларга ўхшашга уриниш:

Кофириларга ўхшашга уриниш ҳам кишини бидъатлар комига тортадиган сабаблардан. Абу Вокид ал-Лайсий шундай ҳикоя қиласи: «Биз Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Ҳунайнга қараб отландик, куфрдан қутулганимизга ҳали кўп бўлмаган эди. Мушрикларнинг сидра отлик бир дарахти бўлиб, унинг олдига бориб сифинишар ва (ирим қилиб) куролларини унга боғлашар эди, уни «зоту анвот» деб аталарди. Йўлда ўшандай дарахтлардан бири ёнидан ўтиб қолдик. Шунда биз: «Ё Расулуллоҳ, бизга ҳам «зоту анвот» қилиб берсангиз» дедик. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Субҳаналлоҳ! Жоним Қўлида бўлган Зотга қасамки, худди Бану Исроил Мусога айтгандек сўзларни айтмоқдасизлар. Улар: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (ясад) бер», дедилар. У айтди: «Албатта, сизлар билмайдиган қавмдирсизлар» (Аъроф: 138). Илгари ўтган умматларнинг йўлларини тутмоқдасизлар!» дедилар (Имом Термизий ривояти).

Хадисдан маълум бўладики, Бану Исроилни ўз пайғамбарларидан шундай қабиҳ талабни қилишга – уларга худди мушрикларнинг олиҳалари каби олиҳа ясад беришни сўрашга олиб борган нарса – уларнинг кофирларга ўхашшга уринишларидан бошқа нарса эмасди. Айни шу нарса Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳобларидан баъзиларини у зотдан ўзларига табарруқланадиган бир дараҳт қилиб беришларини сўрашга олиб борди. Бу эса бугунги воқеъликнинг айни ўзидир. Зеро, хозирда мусулмонлардан кўплари бидъат ва ширк амалларида, чунончи туғилган кунларни нишонлаш, маҳсус ишлар учун кунлар ва ҳафталиклар уюштириш, диний ва хотирлаш муносабатлари билан йиғилиш, ҳайкал ва хотира тошлари ўрнатиш, мотам маросимлари ўтказиш, жанозалардаги бидъатлар, қабрлар устига сағаналар қуриш ва шу кабиларда кофирларга тақлид қилишга ўтиб кетдилар.

**УЧИНЧИ БЎЛIM:
ИСЛОМ УММАТИНИНГ БИДЪАТЧИЛАРГА
НИСБАТАН ТУТГАН ЎРНИ ВА АХЛУС-СУННА
ВАЛ-ЖАМОАНИНГ УЛАРНИ РАД ҚИЛИШДАГИ
МАНҲАЖИ**

**1) Ахлус-сунна вал-жамоанинг бидъатчиларга
нисбатан тутган ўрни:**

Ахлус-сунна вал-жамоа доим бидъатчиларни рад қилиб, уларнинг бидъатларини инкор қилиб ва уларни бу ишларни қилишдан тўсиб келган. Қуйида бундан баъзи намуналар олиб келамиз:

а) Уммуд-Дардо розияллоҳу анҳо айтади: «Абуд-Дардо олдимга ғазабланган ҳолда кириб келди. «Сизга нима бўлди?» деган эдим, «Аллоҳга қасамки, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ишларидан фақат намозни жамоат бўлиб ўқишларидан бошқа бирор нарса (қолганини) билмаяпман», деди» (Имом Бухорий ривояти).

б) Амр ибн Яҳё айтади: «Отам бобомдан ривоят қилиб айтгандарини эшийтдимки: Биз ғадот (бомдод) намозидан олдин Абдуллоҳ ибн Масъуднинг эшиги олдида уни кутиб, чиқса бирга намозга борамиз деб ўтирган эдик, Абу Мусо ал-Ашъарий келиб қолди ва: «Абу Абдурраҳмон ҳали чиқмадими?» деб сўради. Биз: «Йўқ» деган эдик, то чиққунича биз билан ўтирди. Чиқиб келгач ҳаммамиз унга пешвоз чиқдик. Абу Мусо деди: «Эй Абу Абдурраҳмон, мен ҳозиргина масжидда нотаниш бир ишни кўрдим, лекин

алҳамдуиллах, яхшиликни кўрдим». «Нима иш экан?» деб сўради. У айтди: «Борсангиз кўрасиз, масжидда бир қавмни кўрдимки, намозни кутиб, ҳалқа-ҳалқа бўлиб ўтиришибди. Ҳар бир ҳалқада бир киши (бош), қўлларида тошчалар, ҳалиги киши: «Юз марта такбир айтинглар» дейди, юз марта такбир айтишади, «Юз марта таҳлил айтинглар» дейди, юз марта таҳлил айтишади, «Юз марта тасбех айтинглар» дейди, юз марта тасбех айтишади». «Сиз уларга нима дедингиз?» деди. «Сизнинг фикрингизни кутиб, ҳеч нарса демадим», деди. «Ёмонликларини санашга буюрмабсиз-да, яхшиликларидан ҳеч нарса йўқ бўлмаслигига кафолат бермабсиз-да», деди. Сўнг биргалашиб кетдик. Ҳалиги ҳалқалардан бири олдига келиб тўхтади ва: «Нима қилаяпсизлар?» деб сўради. «Эй Абу Абдурраҳмон, тошчалар билан такбир, таҳлил, тасбех, таҳмидни санаяпмиз» дейишди. «Гуноҳларингизни сананглар, яхшиликларингиздан бирон нарса зое кетмаслигига мен кафилман. Ҳолингизгавой бўлсин, эй уммати Муҳаммад! Ҳалокатингиз бунчалар тез бўлмаса! Ҳали у зотнинг саҳобалари ҳаёт бўлса, кийимлари ҳали эскимаган бўлса, идишлари синмаган бўлса! Жоним Қўлида бўлган Зотга қасамки, сизлар ё Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг миллатидан кўра хидоятлироқ бир миллатдасизлар ё эса залолат эшигини очишига уринувчисизлар», деди. «Эй Абу Абдурраҳмон, биз факат яхшилик истаган эдик» дейишди. «Қанча яхшилик истовчилар бўладики, унга асло ета олмайдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларки: «Бир қавм келадики, Қуръон ўқийдилар, бироқ бўғизларидан нарига ўтмайди». Аллоҳга қасам-

ки, билмайман, балки ўшаларнинг кўплари сизлардан бўлса керак», деди. Сўнг улардан бурилиб кетди». Умар ибн Салама айтади: «Ўшаларнинг кўпчилигини Нахравон куни хаворижлар билан бирга бизга қарши урушга кирганини кўрдик» (Имом Доримий ривояти).

в) Бир киши Имом Молик ибн Анас раҳимаҳуллоҳ ҳузурига келиб: «Қаердан эҳром боғласам бўлади?» деб сўради. «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам белгилаб берган ва ўзлари эҳром боғлаган мийқотдан», деб жавоб берди. «Ундан узоқроқдан боғласамчи?» деди. «Бундай қилишни дуруст деб кўрмайман» деди. «Бунинг нимасини кариҳ кўрасиз?» деди. «Сенинг фитнага тушишингни кариҳ кўраман» деди. «Яхшиликни зиёда қилишда нима фитна бўлиши мумкин?» деб сўради. Молик деди: «Чунки, Аллоҳ таоло айтади: **«Пайғамбарнинг амрига хилоф иш қиласидиган ким-салар ўзларига бирон фитнакулфат етиб қолишдан ёки аламли азоб етиб қолишидан ҳазир бўлсинлар!»** (Нур: 63). Сен ўзингни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам у билан хосланмаган бир фазилат билан хослашингдан кўра ҳам катта фитна бўлиши мумкин-ми?!» (Абу Шома «Албоъису ала инкарил бидаъ вал-ҳаводис»да (14-с) келтирган).

Булар ўтмиш уламолари ишларидан намуналар эди. Алҳамдулиллаҳ, барча асрларда, то ҳозирги кунгача ҳам уламолар бидъатчиларни инкор қилишда давом этмоқдалар.

2) Аҳлус-сунна вал-жамоанинг аҳли бидъат-ларни рад қилишдаги манҳажи:

Уларнинг бундаги манҳажи Китоб ва Суннат асосига қурилган, бидъатчиларнинг шубҳаларини келтириб, сўнг уларни йўққа чиқарадиган қониқтирувчи ва миқ эткизмай (тилни айлантирмай, мот қилиб) кўювчи манҳаждир. Улар суннатларни ушлаш ва бидъатлардан тийилиш вожиб эканига Китоб ва Суннатдан далил келтирадилар. Бу тўғрида қўплаб китоблар ёзганлар, ақида китобларида шиа, хавориж, жаҳмия, мўтазила ва ашъарийларнинг иймон ва ақида асослари ҳақида айтган бидъат сўзларига раддиялар берганлар, шу мавзуга хос китоблар ёзганлар. Масалан, имом Аҳмад жаҳмияларга раддия китоби ёзган, бошқа имомлар, жумладан Усмон ибн Саид ад-Доримий ҳам бу мавзуда китоб ёзган, шайхулислом Ибн Таймия ва шогирди Ибнул Қайим, шайх Муҳаммад ибн Абдул-ваҳҳоб ва бошқаларнинг китобларида ҳам мазкур фирмаларга, қубурӣ ва сўфийларга қарши раддиялар мавжуд. Хоссатан, бидъат аҳлларини рад қилиб ёзилган китоблар ҳам кўп бўлиб, мисол тариқасида қуидаги-ларни айтиш мумкин:

Эски китоблардан:

- 1) Имом Шотибийнинг «Эътисом» китоби;
- 2) Шайхулислом Ибн Таймиянинг «Иқтизоус-сиротил мустақиим» китоби;
- 3) Ибн Ваззоҳнинг «Инкарул ҳавадис вал-бидаъ» китоби;
- 4) Туртушийнинг «Ал-ҳавадис вал-бидаъ» китоби;

- 5) Абу Шоманинг «Ал-баъис аъла инкарил бидаъ вал-ҳавадис» китоби.

Янги китоблардан:

- 1) Шайх Алий Махфузнинг «Ал-ибдаъ фий мазор-рил-ибтидаъ» китоби;
- 2) Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Ҳавомидийнинг «Ас-сунан» ва «Ал-мубтадаъат ул-мутааллиқа бил-азкари вас-солават» китоблари;
- 3) Шайх Абдулазиз ибн Бознинг «Ат-таҳзир минал бидаъ» рисоласи;

Аллоҳга ҳамдлар бўлсинки, мусулмон уламолар доимий равишда газета ва журналлар, эшииттиришлар, жумъя хутбалари ва маърузалар оркали бидъатларни инкор қилиб ва бидъатчиларга раддиялар бериб келадилар. Бу эса мусулмонларнинг онгини очишда ва бидъатларни йўқотишда катта таъсирчан амаллардан ҳисобланади.

ТҮРТИНЧИ БҮЛİM: ЗАМОНАВИЙ БИДЬАТЛАРДАН НАМУНАЛАР

- 1) Мавлуди набий қилиб маросимлар ўтказиш;
- 2) Қадамжолар, зиёратгоҳлар ва қабрларни табар-рук санаш;
- 3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш ўринларидағи бидъатлар;

Мазкур бидъатлар ҳозирги даврда замоннинг орқага кетиши, илмнинг озлиги, ихтилофлар ва бидъатларга чақиравчиларнинг кўплиги, урфодатларда коғирларга ўхшашга интилиш ёйилгани сабабли кўпайган. Бу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Сизлардан илгари ўтганларнинг йўлларига эргашиб кетасизлар» (Термизий ривояти) деган сўзларининг тасдиғидир.

1) Мавлуди набий муносабати билан маросимлар қилиш.

Бу худди насороларнинг Исо Масиҳнинг туғилган кунини байрам (рождество) қилишларига ўхшайди. Жоҳил мусулмонлар ёки адашган олимлар ҳар йили Рабиул-аввал ойида, шунингдек бошка пайтларда ҳам Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг туғилганликлари муносабати билан йиғилиш ва маросимлар ўтказишади. Бу нарсани баъзилар масжидларда, баъзилар уйларida ё маҳсус тайёрланган жойларда ташкил қиладилар ва бундай маросимларга авом ҳалқ оммавий равища тўпланади. Бу насороларнинг Масиҳ алайҳиссаломнинг туғилган куни муносабати билан йиғилиш қилиш бидъатига

үхшаб кетади. Кўпинча бу йиғилишлар бидъат ҳамда насороларга ўхшашга уриниш бўлиши билан бир қаторда, кўплаб ширк ва мункар амаллардан ҳам холи эмас. Масалан, уларда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида ғулув кетадиган қасидалар ўқилади, ҳатто Аллоҳдан сўраладиган дуо ва ёрдам талаб қилишларни у кишидан сўраш даражасигача борадилар. Ҳолбуки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзларига мақтов айтишда ғулув кетишдан қайтариб шундай деганлар: «Мени насоролар Ибн Марямни кўкларга кўтариб мақтагандек мақтаманглар. Мен Аллоҳнинг бандасиман, холос. «Аллоҳнинг бандаси ва Расули» денглар» (Муттафақун алайҳ).

Кўпинча, бу мажлисларида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ҳозир бўладилар, деб эътиқод қиласидилар. Мункар амалларидан шуни ҳам айтиш мумкинки, бундай йиғилишларда қўпчилик жўр бўлиб нағмалар билан нашидлар айтишади, дўмбираалар чалиб, бидъатчи сўфийлар каби зикрлар қилишади. Гоҳо, бу йиғилишларда эркак-аёл аралаш бўлади ва бузуқликларга олиб келадиган фитналар ҳам чиқади. Бундай амаллардан холи бўлган тақдирда ҳам бидъат экани кифоядир: «Ҳар бир янги пайдо қилинган нарса бидъат ва ҳар бир бидъат залолатdir». Бу йиғилишларни қилиш бориб-бориб, бошқа ҳар хил мункаротларнинг пайдо бўлишига восита бўлади.

Китоб ва Суннатда, салафи солихларнинг амалларида ва муфаззал асрларда асли-асоси бўлмаган нарса бидъат дедик. Мавлуд бидъати анча кеч, яъни ҳижрий тўртинчи асрдан кейин пайдо бўлган. Уни фотимиш шиалар пайдо қилишган.

Имом Абу Ҳафс Тожуддин ал-Фокхоний раҳима-хуллоҳ айтади: «*Аммо баъд, баъзи одамлар Рабиул-аввал ойида қилаётган, мавлуд деб аталадиган йиғилиши ҳақида, бунинг динда асли борми, деган саволлар кўп тушяяти. Шу саволга аниқ жавоб, муайян изоҳ талаб қилибдилар. Аллоҳдан тавфиқ сўраган ҳолда айтаманки, мавлуднинг Куръон ва Суннатда асли борлигини билмайман. Динда намуна бўлган, салаф уламолари йўлини маҳкам тутган дин олимларининг биронтасидан бу амални қилганликлари бизга етиб келмаган. Балки бу баттол кимсалар пайдо қилган бидъат ва очкўз одамлар шу билан бойишни кўзлаган нафс шаҳватидан бошқа нарса эмас*» (Рисолатул маврид фий амалил мавлид).

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ ёзди: «*Баъзи инсонлар пайдо қилаётган, насороларнинг Ийсо алайҳиссаломнинг тугилган кунини нишонлашларига тақлидан ё Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга нисбатан муҳаббат ва улуглаш ниятида қиласидиган мавлудин набий деб атамииш байрамлари ҳам шу жумладандир. Аслида, Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тугилган кунлари айни қайси кунлиги ҳақида ихтилофлар бор, қолаверса, уни байрам қилиб йиғилишлар қилишини салафлар қилмаганлар. Агар бунда катта яхшилик бўлганда салафлар албатта қилган бўлардилар, улар биздан кўра бунга лойикроқ ва биздан кўра улар Расулуллоҳу соллаллоҳу алайҳи ва салламни улуғловчироқ, яхши ишиларга биздан кўра ҳарисроқ эдилар. Балки, Расулуллоҳу соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат у зотни улуглаш, у зотга эргашиш, итоат қилиши, буйруқларига бўйсунши, суннатларини*

ботинан ва зоҳиран тирилтириши, олиб келган йўлларини ёйшида ва бунинг учун қалб, тил ва қўл билан жиҳод қилишида кўриниши керак. Аввалги муҳожисур ва ансорлардан иборат салафларнинг ва уларга яхшилик билан эргаиган зотларнинг йўллари шу эди» (Иқтизоус-сиротил-мустақийм: 2/615).

Бу бидъатни инкор қилиб, қадимда ва ҳозирда рисолалар, китоблар ёзилган. Бу нарса бидъат ва ғайридинларга тақлид бўлишига қўшимча, яна авлиёлар, машойихлар, пешволар кабиларнинг ҳам мавлудларини қилишга олиб келади ва кўп ёмонликлар эшигини очади.

2) Қадамжолар, зиёратгоҳлар ва шахсларни тирик ва ўлик ҳолда табарруқ санаш:

Янги пайдо қилинган бидъатлардан бири – маҳлуқларни (яратилмиш нарсаларни) табарруклашдир. Бу бутпарастликнинг бир тури ҳамда содда ва лакма одамларнинг топган-тутгани овланадиган қармоқдир. Табарруқ – барака талаб қилиш, яъни бир нарсада яхшиликнинг давомий туришини ва зиёдаланишини исташдир. Бу талабнинг ижобатига фақатгина Аллоҳ субҳанаҳу қодир бўлади, Аллоҳгина баракани ёғдиради ва давомий қиласи. Аммо яратилмиш барака беришга, вужудга келтиришга, ҳаттоқи олиб қолишга ва давомий қилишга ҳам қодир бўлмайди. Қадамжо ва зиёратгоҳларни, тирик ва ўлик шахсларни табарруклаш – улардан баракот талаб қилиш мумкин эмас. Агар ўша нарса барака беради, деб эътиқод қилса, ширк бўлади. Агар уни зиёрат қилиш, силаш, ўпиш Аллоҳдан талаби ҳосил бўлишига сабаб, деб эътиқод қилса, у ширкка воситадир. Аммо,

саҳобалар розияллоху анхұмнинг Пайғамбар соллаллоху алайҳи ва салламнинг мўйларини, тупукларини, жисмларидан ажраган нарсани табаррук қилишларига келсак, бу у зотнинг улар орасида ҳәётлик пайтларига хосдир. Аммо, вафотларидан сўнг саҳобалар у зотнинг ҳужраларини, қабрларини табаррук қилмаганлар, намоз ўқиган ёки ўтирган жойларини табарруклаш учун бормаганлар. Шунингдек, Абу Бакр, Умар ва бошқа улуғ саҳобалар каби солиҳ кишиларни тириклигида ҳам, ўлганларидан кейин ҳам табаррукламаганлар. Ҳиро ғорига намоз ўқиш, дуо қилиш учун келмас эдилар, Мусо алайҳис-салом Аллоҳ билан гаплашган Тур тоғига намоз ўқиш учун бормаганлар. Ва бошқа пайғамбарларнинг ёки улуғларнинг жойлари деб айтиладиган тоғларга, маконларга, бирон пайғамбарнинг қадамжосига қурил-ган сағаналарга бормаганлар. Ҳатто, Набий соллаллоху алайҳи ва саллам доимо Мадинаи Набавияда намоз ўқиб юрган жойни ҳам, ёки Маккада ё бошқа жойда намоз ўқиган жойларини салафлардан биронтаси ўпмаган, силамаган, улуғламаган. Агар муборак икки оёқлари билан босиб намоз ўқиб турган жойни ўпиш ёки силаш умматлари учун машрӯй бўлмаган экан, қандай қилиб бошқа бирорлар намоз ўқиган, ухлаган деб айтиладиган жойни ўшиб, силаш жоиз бўлсин?!

3) Ибодатлар ва Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш ўринларидаги бидъатлар:

Бу замонда ибодатлар ўрнида пайдо қилинган бидъатлар кўп. Ибодатлардаги асл-асос – далил билан шаръий бўлишидир. Бирор далил ва хужжати бўлмаган нарса бидъатдир. Расулуллоҳ соллаллоху

алайҳи ва саллам айтганларидек: «Ким унда бизнинг амримиз бўлмаган бир ишни қилса у рад этилгандир» (Имом Муслим ривояти).

Бирон бир далилсиз қилинадиган ибодатлар жуда кўп бўлиб, қўйидагилар шулар жумласидан:

— Намозга жаҳрий ният қилиш, яъни, ният қилдим Аллоҳ учун фалон-фалон намоз ўқимоқликни дейиш. Бу бидъат, чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларидан эмас. Зеро, Аллоҳ таоло айтади: **«Айтинг: Сизлар Аллоҳга динингларни билдиromoқчимисизлар?! Ҳолбуки, Аллоҳ осмонлардаги ва Ердаги бор нарсани билур. Аллоҳ барча нарсани билгувчиdir!»** (Ҳужурот: 16).

Ниятнинг ўрни қалбдир, у қалбга оид амал, тилга эмас.

— Намоздан сўнг жамоат бўлиб зикр қилиш. Бу ҳам бидъат, чунки ҳар бир шахс вирд ва зикрларни ёлғиз-ёлғиз айтиши шаръийдир.

— Бирон муносабатларда ёки дуодан кейин ёки ўликлар учун Фотиҳа ўқишини сўраш.

— Ўлганларга атаб мотамхоналар қилиш, маросим қилиб дастурхонлар тузаш, қорилар ёллаш. Буни ўлганга фойдаси бор деб ёки азадорликнинг бир тури деб ўйлайдилар. Буларнинг барчаси бидъат ва асли йўқ ишлардир.

— Диний муносабатлар туфайли йиғилишлар қилиш. Масалан: Исро ва меъроҷ муносабати, набавий хижрат муносабати каби. Бундай йиғилишларнинг ҳам шариатда асли йўқ.

— Ражаб ойида раЖабий умра деб умра қилиш, унга айрим нафл намозлари ва нафл рўзаларни хослаш. Аслида, бу ойнинг ҳам бошқа ойлардан умрада, намозда, рўзада, қурбонликда ва бошқаларда ажralиб турадиган жойи йўқ.

— Сўфиylарнинг турли туман зикрлари. Уларнинг ҳаммаси бидъат. Чунки, сўзларида, кўринишларида ва вақтларида шаръий зикрларга хилофлик бор.

— Шаъбон ойининг қоқ ярмидаги бир тунни тунги намозга, кунни эса рўзага хослаш. Бу ҳақда ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳеч нарса событ бўлмаган.

— Қабрларга сафана қуриш, масжид қилиб олиш, табаррукланиш мақсадида зиёрат қилиш, ўликларни восита қилиш ва бошқа ширкӣ ишлар, шунингдек, аёлларнинг қабрларни зиёрат қилиши ҳам шу жумладандир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрларни зиёрат қилувчи аёлларни, қабрлар устига масжид қурувчиларни, чироклар ёқувчиларни лаънатлаганлар.

Бидъат куфрнинг элчисидир. У Аллоҳ ва Расули қонун қилмаган, динда ортиқча нарса бўлиб, гуноҳи кабирадан ҳам ёмон. Шайтон бидъат амали қилингандан гуноҳи кабирага хурсанд бўлганидан кўра кўпроқ хурсанд бўлади. Чунки, гуноҳ қилувчи гуноҳ қилганини билиб тавба қиласди. Бидъатчи эса бидъатни қилиб, ўзини Аллоҳга яқинлик қилувчи диндор деб ҳисоблайди ва тавба қилмайди. Бидъат суннатни йўқ қиласди, у ўз аҳлига суннатларни қилишни ва суннат аҳлини ёмон кўргизади. Бидъат Аллоҳдан узоқлаш-

тиради, Аллоҳнинг ғазабини, азобини келтиради ва қалбларнинг занглаши ва фасодига олиб келади.

Бидъатчига қандай муомала қилинади:

Бидъатчи билан ҳамсуҳбат бўлиш, у билан бирга ўтириш ҳаром, фақат насиҳат юзасидан ва унга амалининг мункар эканини билдириш учун бирга ўтириш мумкин. Чунки, унга кўп аралашиб юриш ўзининг ёмон таъсирини ўтказади. Агар уни тийиб қўйишнинг иложи бўлмаса, ундан ва унинг ёмонлигидан эхтиёт бўлиш вожиб.

Мусулмонларнинг олимлари ва пешволари бидъатчиларни тийиб қўйишлари ва уларнинг қўлидан тутиб, ёмонликлардан қайтаришлари вожиб. Чунки, уларнинг Исломга нисбатан хатарлари қаттиқ. Шуни ҳам билиш лозимки, кофир давлатлар бидъатчилар бидъатини кенг ёйиши учун уларга турли йўллар билан ёрдам беришади. Чунки, мана шу йўл билан Исломга зарба беришни, унинг асл суратини булғашни мақсад қилишади.

Аллоҳ азза ва жалладан динига нусрат беришини, калимасини олий қилишини ва душманларини хор қилишини сўраймиз. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга, оиласи ва асҳобларига Аллоҳнинг саловот ва саломлари бўлсин.

МУНДАРИЖА

МУҚАДДИМА	1
БИРИНЧИ БОБ: АҚИДА ИЛМИГА КИРИШ	3
Биринчи бўлим: Ақида маъноси, унинг дин биносининг пойдевори сифатидаги аҳамияти	3
Иккинчи бўлим: Соғлом ақида манбалари ва акидани қабул қилишдаги салафлар манҳажи.....	6
Учинчи бўлим: Ақидадан оғиб кетиш ва ундан ақланиш йўллари	8
ИККИНЧИ БОБ: ТАВҲИДНИНГ МАЪНОСИ ВА ТУРЛАРИ	16
1. РУБУБИЯТ ТАВҲИДИ.....	16
Биринчи бўлим: Рубубият тавҳиди маъноси, мушриклар ҳам уни тан олишлари	17
Иккинчи бўлим: Роб калимасининг Қуръон ва суннатдаги маъноси, адашган халқларнинг рубубият бобидаги дунёқараашлари ва уларга раддиялар	22
Учинчи бўлим: Борлиқнинг Аллоҳга итоат ва таслим билан бўйсуниши.....	30
Тўртинчи бўлим: Қуръоннинг Аллоҳнинг яратиш, ризқ бериш ва бошқа ишларда ягоналигини исботлашдаги манҳажи	34
Бешинчи бўлим: Рубубият тавҳиди улуҳият тавҳидини лозим тутиши.....	40
2. УЛУҲИЯТ ТАВҲИДИ.....	44

БИРИНЧИ БҮЛІМ: УЛУХИЯТ ТАВХИДИНІНГ МАЊНОСИ ВА УНИНГ ПАЙҒАМБАРЛАР ДАЃВАТИ МАВЗУСИ ЭКАНИ.....	45
ИККИНЧИ БҮЛІМ: ИККИ ШАҲОДАТ КАЛИМАСИ: МАЊНОЛАРИ, РУКНЛАРИ, ШАРТЛАРИ, УЛАР ТАҚОЗО ҚИЛАДИГАН ИШЛАР, УЛАРНИ БУЗУВЧИ ИШЛАР	49
УЧИНЧИ БҮЛІМ: ҚОНУНЧИЛИК: ҲАЛОЛ ҚИЛИШ ВА ҲАРОМ ҚИЛИШ АЛЛОҲНИНГ ҲАҚҚИ.....	63
ТҮРТИНЧИ БҮЛІМ: ИБОДАТ: МАЊНОСИ, ТУРЛАРИ, УМУМИЙЛИГИ.....	66
БЕШИНЧИ БҮЛІМ: ИБОДАТНИНГ ҲАД-ҲУДУДИНИ БЕЛГИЛАЩДАГИ ХАТО ТУШУНЧАЛАР БАЁНИ	69
ОЛТИНЧИ БҮЛІМ: ДУРУСТ ИБОДАТНИНГ УСТУНЛАРИ.....	72
3. ИСМ ВА СИФАТЛАР ТАВХИДИ	75
УЧИНЧИ БОБ: БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙҮЛДАН ОФИШ. КУФР, ДИНСИЗЛИҚ, ШИРК ВА НИФОҚ ТАРИХИГА БИР НАЗАР	89
БИРИНЧИ БҮЛІМ: БАШАРИЯТ ҲАЁТИДАГИ ЙҮЛДАН ОФИШ	89
ИККИНЧИ БҮЛІМ: ШИРК, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ	93
УЧИНЧИ БҮЛІМ: КУФР, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ.....	101
ТҮРТИНЧИ БҮЛІМ: НИФОҚ, ТАЪРИФИ, ТУРЛАРИ	106
БЕШИНЧИ БҮЛІМ: ЖОҲИЛИЯТ, ФИСҚ, ЗАЛОЛАТ, МУРТАДЛИК, УЛАРНИНГ ҚИСМЛАРИ ВА ҲУКМЛАРИ	112
ТҮРТИНЧИ БОБ: ТАВХИДГА ЗИД БҮЛГАН ЁКИ УНИ НУҚСОНЛИ ҚИЛАДИГАН СҮЗ ВА ИШЛАР	119
БИРИНЧИ БҮЛІМ: Кафт, ФИНЖОН ВА ШУ КАБИЛАРГА ҮҚИШ БИЛАН ҒАЙБНИ БИЛИШНИ ДАЃВО ҚИЛИШ.....	120

Иккинчи бўлим: СЕҲРГАРЛИК, ФОЛБИНЛИК, БАШОРАТЧИЛИК.....	123
Учинчи бўлим: ҚАБРЛАР ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРГА ҚУРБОНЛИК, НАЗР ВА ҲАДЯЛАР КЕЛТИРИШ ВА УЛАРНИ УЛУҒЛАШ	128
Тўртинчи бўлим: ҲАЙКАЛЛАРНИ ВА ХОТИРА УЧУН ЎРНАТИЛГАН ТОШЛАРНИ УЛУҒЛАШ ҲУКМИ ҲАҚИДА	134
Бешинчи бўлим: Динни масхара қилиш, унинг ҳурматларини поймол қилиш	137
Олтинчи бўлим: Аллоҳ нозил қилгандан бошқа нарса билан ҳукм қилиш	140
Еттинчи бўлим: Қонун чиқариш, ҳалол қилиш ва ҳаром қилиш ҳаққини даъво қилиш	148
Саккизинчи бўлим: Динсиз тоифаларга, жоҳилий партияларга аъзо бўлишнинг ҳукми	152
Тўққизинчи бўлим: Ҳаётга моддийлик назари билин қарааш ва бу назариянинг зарарлари	158
Ўнинчи бўлим: Руқъялар ва туморлар	163
Ўн биринчи бўлим: Аллоҳдан бошқага қасам ичиш, махлуқни Аллоҳга восита қилиш, Аллоҳни қўйиб, махлуқдан мадад тилаш ҳукми.....	167
БЕШИНЧИ БОБ: РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ ВА АҲЛИ БАЙТЛАРИ ҲАМДА САҲОБАЛАРИ ҲАҚЛАРИДА ЭЪТИҶОД ҚИЛИШ ВОЖИБ БЎЛГАН НАРСАЛАР БАЁНИ	177
Биринчи бўлим: Расулуллоҳ соллаллоҳу алаиҳи ва салламни яхши кўриш ва улуғлашнинг вожиблиги, у зотни кўкларга	

КЎТАРИБ МАҚТАШДАН ҚАЙТАРИЛГАНЛИК ВА У ЗОТНИНГ ДАРАЖАЛАРИ БАЁНИ ҲАҚИДА	178
Иккинчи бўлим: РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМГА ИТОАТ ҚИЛИШ ВА ЭРГАШИШНИНГ ВОЖИБЛИГИ ҲАҚИДА.....	187
Учинчи бўлим: РАСУЛУЛЛОҲ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМГА САЛОВОТ ВА САЛОМЛАР ЙЎЛЛАШНИНГ ШАРЬИЙЛИГИ ҲАҚИДА	191
Тўртинчи бўлим: Аҳли БАЙТНИНГ ФАЗЛИ ВА УЛАР ХУСУСИДА ЖАФО ҲАМ ҚИЛМАЙ, ГУЛУВ ҲАМ КЕТМАЙ ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ЛОЗИМ БЎЛГАН НАРСАЛАР ҲАҚИДА	194
Бешинчи бўлим: САҲОБАЛАРНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ ВА УЛАР ХУСУСИДА ЭЪТИҚОД ҚИЛИШ ВОЖИБ БЎЛГАН НАРСАЛАР ҲАҚИДА, САҲОБАЛАР ОРАСИДА ВУЖУДГА КЕЛГАН ИШЛАР ХУСУСИДА АҲЛУС-СУННА ВАЛ- ЖАМОАНИНГ ТУТГАН ЙЎЛИ ҲАҚИДА.....	198
ОЛТИНЧИ БОБ: БИДЪАТЛАР	208
Биринчи бўлим: Бидъатнинг таърифи, турлари, ҳукмлари	209
Иккинчи бўлим: Мусулмонлар ҳаётидаги бидъатларнинг пайдо бўлиши ва унга олиб келиган сабаблар	215
Учинчи бўлим: Ислом умматининг бидъатчиларга нисбатан тутган ўрни ва аҳлус- сунна вал-жамоанинг уларни рад қилишдаги манҳажи	222
Тўртинчи бўлим: Замонавий бидъатлардан намуналар	227
МУНДАРИЖА	235

